

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

RUS KAYNAKLARINDA 1768-1774 OSMANLI-RUS HARBI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÜSTÜNSÖZ

**Danışman
Prof. Dr. Nuri YAVUZ**

ARTVİN-2024

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Rus Kaynaklarında 1768-1774 Osmanlı Rus-Harbi**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim. Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi de beyan ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

....../....../2024

Mehmet ÜSTÜNSÖZ

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

Prof. Dr. Nuri YAVUZ danışmanlığında, **Mehmet ÜSTÜNSÖZ** tarafından hazırlanan bu çalışma 25/01/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda **oybirliği/oyçokluğu** ile Yüksek Lisans /Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nuri YAVUZ

İmza:.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Uğur AKBULUT

İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Zemzem YÜCETÜRK

İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /
Doç. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	IV
ÖZET.....	V
SUMMARY	VII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HARBİN NEDENLERİ VE BAŞLAMASI

1.1. HARBİN NEDENLERİ	5
1.1.1. Karadeniz Hâkimiyet Meselesi	6
1.1.2. Lehistan Meselesi	7
1.2. HARBİN BAŞLAMASI.....	11
1.3. KARA MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI.....	16
1.3.1. Ryabaya Mogila Muharebesi	17
1.3.2. Larga Muharebesi.....	19
1.3.3. Kagul (Kartal) Muharebesi	22
1.4. RUS DONANMASININ AKDENİZ SEFERİ	25
1.4.1. Rus Donanmasının Akdeniz’e Hareketi ve Osmanlı’nın Tutumu	26
1.4.2. Rus Donanmasının Akdeniz Seferinde İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin Tavrı	29
1.4.3. Ege Denizi’nde Rus Donanmasının Desteklediği Rum İsyanı	30
1.4.4. Anabolı Muharebesi	33
1.4.5. Sakız Adası ve Çeşme Deniz Muharebeleri	33

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

2.1. BARIŞ ANTLAŞMASININ İMZALANMASI	40
2.2. KÜÇÜK KAYNARCA BARIŞ ANTLAŞMASININ MADDELERİ.....	42
2.3. KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASININ TAHLİLİ VE SONUÇLARI	54
SONUÇ	58
KAYNAKLAR	61
EKLER.....	65
ÖZGEÇMİŞ	84

KISALTMALAR

Age.	: Adı Geçen Eser
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
BYA	: Askeri Kayıtlar Arşivi
ЦГВИА	: Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi

ÖZET

RUS KAYNAKLARINDA 1768-1774 OSMANLI-RUS HARBI

Rus Kaynaklarında 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi başlıklı çalışmamız, konuya ilişkin Rus akademik literatür okuması ve incelemesi yapılarak, ziyadesiyle ihmal edildiği gözlemlenen Osmanlı-Rus münasebetlerinin bu önemli dönemine mütevazı ve özgün bir katkı sunabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı-Rus münasebetlerinin seyrinin değiştiği bir dönem olan XVIII. yüzyıl bu iki devletin dört büyük harbe giriştiği muharebat çağı olup, ayrıca Osmanlı Devleti için devrî inhitat ve düşüş dönemi, Rus Devleti için yükseliş ve devrî terakki çağıdır. Osmanlı Devleti bünyesinde Karlofça (1699) ve İstanbul (1700) Antlaşması sonrası ortaya çıkan ve belirginleşen kuvvetsizlik emareleri, Rus İmparatorluğu'nun, güney komşusuna karşı, temel hariciye politikalarından birisi olan zayıf komşu aleyhinde yayılma kaidesi çerçevesinde hattıhareket tarzı benimsemesini ortaya çıkarmıştır. Rusya devasa bir kara imparatorluğu vasfı ile denizler arasında sıkışmış kalmış bir vaziyetteyken ta ki tarihe Büyük Petro (1682-1725) olarak adını yazdıracak olan Çar kuzey-batı komşu İsveç'in ve güney komşu Osmanlı'nın hâkim olduğu sularda gemilerini yüzdürebilmenin peşine düşmüş, 1700 tarihli İstanbul Antlaşması ile Azak Denizi'ne (Azak-Kerç arası seyrüsefer hakkı), 1703-1704 yıllarında ise Baltık Denizi'nin doğu sahillerinin bir kısmına hakim olmak suretiyle Baltık Denizi'ne çıkış imkanı elde ederek, denizlerin kilidini imparatorluğuna sunmuştur. Ardılları onun siyasetini kararlılıkla takibe devam etmiş, özellikle kendisi gibi büyük unvanını taşıyacak olan Çariçe Yekaterina II. Alekseyevna (1762-1796) saltanatı devrinde onun en hakiki bir mirasçısı olduğunu ispata çalışmıştır.

Yekaterina II. Alekseyevna ve St. Petersburg hükümeti Büyük Petro'nun yayılmacı dış politika tarzını hiçbir değişikliğe uğratmaksızın akıllı ve kurnaz politikalarla destekleyerek tatbika devam etmiş, Rus İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve beşerî inkişafının önünde bir set gibi durmakta olan Osmanlı Devleti'ni tasfiye etmek için savaşta dahil her yola başvurmaktan geri durmamışlardır. Büyük Yekaterina öncelikle diplomasi enstrümanını kullanarak henüz iktidarının başında Bizans İmparatorluğu'nu diriltme gayesi taşıyan üzeri tozlanmış Bizans (Doğu Roma) Projesini Memalik-i Osmaniye'de beşinci kol faaliyetleri ile desteklemiş, Osmanlı mülkü olan Tuna Prenslüklerini (Eflak -Валахия- ve Boğdan -Молдавия-) ele geçirebilmek ve Batı Avrupa'ya yaklaşmak amacıyla Lehistan'da

hâkimiyetin şart olduğunu idrak ederek dissident'leri¹ (Katolik olmayanlar) Hristiyan-Ortodoksluk ve Panslavizm siyaseti takibi suretiyle kışkırtma yoluna gitmiş, keza Balkan ve Kafkas coğrafyası üzerinde de aynı usulde siyaset yürütmüştür.

Nihayetinde bütün bu müdahaleci ve tahrikçi politikalar, mezkûr coğrafyalarda faal Rus birliklerinden birisinin Lehistan Bar Konfederat mensuplarını kovalarken Osmanlı topraklarına girerek sınır ihlalinde bulunması ve daha da kötüsü Balta kasabasında sultanın tebaası Müslüman ve Yahudilerin kanını dökmesi üzerine, Avrupa devletlerinin de ağır provokasyonları ile altı koca yıl (1768-1774) sürececek bir savaşa dönüşüvermiş, karada ve denizde dönemin devasa orduları ile donanmaları karşı karşıya gelmiştir. Savaş, Rus ordusu ve silah gücünün üstün başarılarına ilaveten savaşın tüm cephelerde fevkalade başarı ile yürütülmesi hususunda strateji belirlemede yüksek kabiliyet sergileyen Rus hükümetinin muzafferiyeti ile sonuçlanırken; ordunun hazırlıksız olması, sınır bölgelerinde kalelerin ve askeri tahkimatların gözden geçirilmesi gerekliliği gibi yetersizlikler nedeniyle Rus savaşına karşı tutum alan ve bu sebeple azlolunan (Ağustos 1768) Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa'yı sadarete ikinci kez tayin (Kasım 1771 - Ağustos 1774) edip, sonrasında ağır yenilginin sonucu, şartları pek ağır bir antlaşma olan Küçük Kaynarca'yı Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem (Temmuz 1774) sıfatıyla imzalamak mecburiyetinde bırakacak şekilde politikalarında tezada ve tenakuza düşen Osmanlı hükümetinin felaketini hazırlamış, evrensel boyutta ise içinde bulunduğumuz zamanda halen sorun olmaya devam eden Kırım'ın statüsü, Boğazlar (İstanbul ve Çanakkale) ve Karadeniz hakimiyeti meseleleri gibi son derece stratejik meselelerin gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Osmanlı, 1768-1774 Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması, Çeşme Deniz Savaşı 1770.

¹ Dissident Polonya'da (Lehistan) Roma Katolik inancına mensup olmayanlara verilen ad.

SUMMARY

1768-1774 OTTOMAN-RUSSIAN WAR IN RUSSIAN SOURCES

Our study titled '1768-1774 Ottoman-Russian War in Russian Sources' was carried out in order to make a modest and original contribution to this important period of Ottoman-Russian relations, which has been observed to be greatly neglected, by reading and examining the Russian academic literature on the subject.

The 18th century was a period when the course of Russian-Turkish relations changed. This century is the age of war in which these two empires entered four great wars, and it is also the age of decadence for the Ottoman Empire and the rise for the Russian Empire. The signs of weakness that emerged and became evident after the Treaties of Karlowitz (1699) and Istanbul (1700) within the Ottoman Empire revealed that the Russian Empire adopted a line of action against its southern neighbor within the framework of the principle of expansion against the weak neighbor, which is one of the basic foreign policies of the Russians. While the Russian Empire was stuck between the seas as a huge land empire, the tsar known in history as Peter the Great (1682-1725) sought to sail his ships in the waters dominated by its north-western neighbor Sweden and its southern neighbor the Ottoman Empire. With the Treaty of Istanbul dated 1700, he gained access to the Sea of Azov (navigation rights between Azov and Kerch), and in 1703-1704, he gained access to the Baltic Sea by gaining dominion over part of the eastern coast of the Baltic Sea. Thus, he offered the lock of the seas to the Russian empire. His successors, especially Tsarina Yekaterina Alekseyevna II (1762-1796), who would bear the same 'great' title as him, continued to follow his policies with determination.

Yekaterina II. Alekseyevna and The St. Petersburg government continued to implement Peter the Great's expansionist foreign policy style without any changes, supporting it with smart and cunning policies, and they did not hesitate to resort to every means, including war, to liquidate the Ottoman Empire, which stood like a barrier in front of the political, economic and human development of the Russian Empire. Yekaterina the Great, primarily using the instrument of diplomacy, supported the dusty Greek Project, which aimed to revive the Greek-Byzantine Empire, with fifth column activities in the Ottoman Empire, at the beginning of her rule. In order to seize the Danube Principalities, which were the Ottoman possessions, and to approach Western Europe, she thought that

domination in Poland was important, and she tried to provoke the dissidents² (non-Catholics) by following Christian-Orthodox and Pan-Slavism policies. In addition, she carried out politics in the same manner in the Balkan and Caucasian geography.

As a result of all these interventionist and provocative policies, a war broke out with the heavy provocations of the European states when one of the Russian troops in the aforementioned geographies, while chasing the members of the Polish Confederation, entered the Ottoman lands and violated the border, and worse, shed the blood of Muslims and Jews who were Ottoman citizens in the town of Balta. The war lasted for six long years (1768-1774), and the huge armies and navies of the period encountered each other on land and at sea. The war ended with the victory of the Russian government, which demonstrated a high ability to determine strategy in carrying out the war with extraordinary success on all fronts, in addition to the outstanding achievements of the Russian army and weapon power. As a result of the war, Grand Vizier Muhsinzade Mehmet Pasha, who took an attitude against the Russian war due to inadequacies such as the unpreparedness of the army and the need to review the castles and military fortifications in the border areas, and was therefore dismissed (August 1768), was appointed to the Grand Vizier for the second time (November 1771). The heavy defeat brought the mentioned pasha into conflict in his policies, forcing him to sign Küçük Kaynarca, a treaty with severe conditions, as grand vizier and serdar-ı ekrem (July 1774). As a result of the war, internationally; highly strategic issues such as the status of Crimea, the straits (Istanbul and Çanakkale) and the Black Sea domination issues, which continue to be problems in our current time, have come to light.

Keywords: Russia, Ottoman, War of 1768-1774, Treaty of Küçük Kaynarca, Battle of Cesme 1770.

² Dissident is the name given to non-Roman Catholics in Poland.

ÖNSÖZ

1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi doğurduğu sonuçlar bakımından mühim bir tarihi olaydır. Osmanlı Devleti Avrupa topraklarında geniş bir coğrafyada ömür süren ve nüfusları milyonları bulan Slav, Yunan, Hristiyan halkları barındırmakta ve bu yönüyle yayılma hırsı bulunan Rus İmparatorluğu'nun ilgi alanına girmektedir. XVIII. yüzyıl Memalik-i Osmaniye'de zuhur eden huzursuzlukların merkezi yönetimi çıkmaza soktuğu zorlu bir süreçti. Gürcü coğrafyası, Karadağ ve Arnavutluk, Balkan Yarımadası, Kuzey Afrika, Garp Ocakları (Cezayir, Tunus ve Trablusgarb) hatta Mısır, Mekke ve Medine, Suriye ve Irak İstanbul'un hegemonyasına, protektorasına karşı tutum sergilemeye başlamışlardı.

Rus İmparatorluğu Osmanlı Devleti'ni gözlem altına almış yakından takip etmekte bu suretle kendine yarar sağlama peşindeydi. Savaş başladığında Rus sefiri olarak görev yapmakta olan Aleksey Mihayloviç Obreskov Şlyahetskiy Korpus'dan³ mezun olur olmaz kendi isteğiyle A.İ. Rummyantsev'in elçilik heyeti bünyesinde 1740 senesinde İstanbul'a gelmiş ve selefi Nepluyev'in 1752 yılında ölümü sonrasında Rus sefiri unvanıyla Osmanlı başkentinde, Büyükdere'de, sanki siyasi, mali, toplumsal ve askeri bir gözlemevi kurmuş; buradan Petersburg'a raporlar yollamış ve Petersburg'dan talimatlar almış, faal olarak Osmanlı'nın iç bünyesinde hasıl olan sorunlara müdahale etme imkanı bulmuştur. Osmanlı Devleti Rus İmparatorluğu'nun Karadeniz'e çıkışını engellemekle ekonomik gelişimini sekteye uğratmakta, Karadeniz'in kuzeyinde vassalı Kırım Hanlığı vasıtasıyla da Rus İmparatorluğu'nun güney sınırını tehdit etmekteydi. Bunlara ilaveten Rus hükümetinin Lehistan kralı III. Augustus'un Ekim 1763 senesinde ölümü üzerine yeni kral tayininde kendi adayını kral seçtirmek amacıyla ordusunu Lehistan'a yollaması, savaş tamtamlarının çalmaya başlamasına yol açacaktı. Ancak beklenen savaş beş yıl sonra 1768 sonbaharında ilan edilip, 1769 ilkbaharında başlayacaktı.

Birbirini huzursuz eden iki devlet 1768-1774 yılları arasında savaştı. Savaşı nihayete erdiren, galip tarafından çok dikkatlice hazırlanarak mağlup olana dikte edilen yirmi sekiz madde ve iki ek maddeden müteşekkil Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı Devleti'ne ağır yükümlülükler getirmiş, elini kolunu bağlamış ve arzu edilen ebedi barış ve dostluk bu nedenle ölü doğmuştu. Mezkûr antlaşma barışı tesis etmekten uzak içeriği ile kâh iki devlet

³Şlyahetskiy Korpus (Шляхетский Корпус) St. Petersburg'da 29 Temmuz (9 Ağustos) 1731 tarihinde Christoph Burkhard Münich'in teklifi ve Çariçe Anna İvanovna'nın talimatı ile kurulan Kara Harp Okulu.

arasında kâh Avrupalı büyük devletlerin de müdahil olacağı, XX. yüzyıl başında patlak verecek olan Büyük Harbi de (1914-1918) içine alacak şekilde art arda yaşanacak savaşların da baş müsebbiplerinden birisi olacaktı. Nihayetinde Osmanlı-Rus münasebetlerinin süregelen yıpratıcı ve çatışmacı karakterine, değişim gösteren dünya konjonktürü de eklenince Sultan ve Çarın devletleri Büyük Harp sonucunda yıkılmış; münasebetlerde süregelen geleneksel düşmanlığın iki devletin akıbetini ne yönde etkilediği gerçekliğini yönetim biçimleri değişen yeni Rus ve Türk devletlerine miras bırakarak tarih sahnesinden çekilmişlerdi.

Rus-Türk münasebetlerinin sancılı bir merhalesi olan 1768-1774 harbini konu edinen çalışmamız, başta Rus tarih yazımının öncüleri ve XIX. yüzyılın meşhur tarihçileri Sergey Mihayloviç Solovyev'in (1820-1879) ilk cildi 1851'de yayınlanan, Rusya tarihini en eski zamanlarından 1774'e kadar konu edinen yirmi dokuz ciltlik "Eski Zamanlardan Günümüze Rusya Tarihi" (История России с древнейших времён) adlı eserinin V'inci, XXVIII'inci ve XXIX'uncu ciltleri, aynı yazarın 1863'te yayınlanan "Polonya'nın Çöküşü Tarihi" (История падения Польши) adlı eseri; Vasili Klyuçevski'nin (1841-1911) 1902'de yayınlanan "Rus Tarihi Dersleri (Курс русской истории)" adlı eseri; XIX. yüzyılın Rus askeri uzmanlarının kaleme aldığı, İmparatorluk Askeri Akademisi Profesörlerinden M.N. Bogdanoviç'in 1882 tarihinde yayınlanan "Rumyantsev, Potemkin ve Suvorov'un Türk Seferleri" (Походы Румянцева, Потемкина и Суворова в Турции) adlı eseri; Tuğgeneral D.P. Buturlina'nın 1829 tarihinde neşrolunan "II. Yekaterina ve I. Aleksandr Dönemi Rus-Türk Savaşlarının Panoraması" (Картина войн России с Турцией в царствования императрицы Екатерины II и императора Александра I) adlı eseri; Tuğgeneral A.N Petrov'un 1893 yayın tarihli "Geçen Yüzyılın İkinci Yarısından İtibaren Türk Savaşlarının Rus Harb San'atına Etkileri" (Влияние турецких войн с половины прошлого столетия на развитие русского военного искусства) adlı eseri; Sovyet dönemi akademisyen ve askeri uzmanlarından Deniz Harp Eğitimi Doktoru Deniz Albay N. B. Novikov'un 1948 yayın tarihli "Rus Donanması Harb Vakayinamesi-Rus Donanması Askeri Tarihi Önemli Olayların Kronolojisi"(Боевая летопись русского флота) ve SSCB Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü üyelerinden Elena Ioasafovna Drujinina'nın Küçük Kaynarca Antlaşması 1774 -Hazırlık ve İmza Süreci- (Кючук-Кайнарджийский мир 1774 года -Его Подготовку и. Заклѣчение- adlı eserleri ve konuya ilişkin diğer önemli Rus kaynaklarının tetkiki sonucu vücuda gelmiştir.

Bütün bir tez süreci boyunca araştırmaya yoğunlaşmama olanak sağlayan, görüş ve önerileri ile çalışmanın son biçiminin ortaya çıkışında katkıda bulunan başta kıymetli ve saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Nuri YAVUZ'a ve bu mütevazı çalışmayı kendisine armağan ettiğim canım oğlum Alpogu'ya çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Rus-Osmanlı münasebetleri 1492 yılında Kırım Hanı Mengli Giray'ın (1478-1514) Moskova Büyük Prensi III. İvan (1462-1505) tarafından Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e (1481-1512) iletmek üzere bir name alması üzerine başlatılır. III. İvan'ın, II. Bayezid'e hitaben kaleme aldığı mezkur name aşağıdaki hususları içerir:

“Sen ki Müslüman hükümdarların Sultanı, Türk ve Asya hükümdarlarının efendisi, kara ve denizlerin hâkimi Sultan Bayezid'sin! İvan Tanrının lütfuyla bütün Rusya'nın meşru hükümdarı ve daha başka kuzey diyarlarından doğuya uzanan geniş toprakların hâkimi, siz majestelerinden istirhamımız: Topraklarımızdan topraklarınıza ticaret amacıyla giden insanlarımızdan büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarına dair şikâyetler almaktayız. Bu şikâyetlere belirli bir süredir düzelebileceğini düşünerek kulak tıkadık ancak bu yıl Azak'ta bulunan Paşanız tüccarlarımıza hendek kazdırıp, taş taşıttırıp, imar işlerinde kullanmaktan geri durmamış, üstelik kendilerinden satın alınan malların sadece yarı ücreti ödenmekle zarara uğratılmışlardır. Bu sadece Azak'ta görülen bir sorun olmayıp, benzer menfi uygulamalar Kefe ve diğer şehirlerde de görüldüğü belirtilmektedir. Bu ticari faaliyeti esnasında hasta düşüp hayatını kaybeden tüccarlarımızın mallarının tamamına el konulduğu, ortakları varsa bunların haklarının verilmediği, ailelerine mallarının ulaştırılmasının engellendiği, iyileşme durumunda ise mallarının yarısının iade edildiği ve bunun gibi birçok sorunlarla karşı karşıya kalındığı bildirildiği için bu bahar ne Azak'a ne Kefe'ye ne de başka bir şehrinize tüccarlarımızın gitmesine müsaade etmedik. Daha önce tüccarlarımız topraklarınızda böyle sorunlar yaşamamış, ödedikleri bir vergi ile hiçbir zorluk yaşamadan ticari faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdi. Sizin iktidarınız ile kısa bir süre önce bahsedilen zorbalıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumdan zat-ı şahanelerinizin malumatı olup olmadığı merak edilmektedir. Eğer tüccarlarımız sizin iradeniz ve bilginiz dâhilinde mağdur edilmişlerse bir daha ülkenize gitmelerine ruhsat vermeyelim. Bir sözüm daha var: Babanız yüce ve şanlı bir hükümdardı, ilişkilerin düzenli seyretmesi ve ticari faaliyetlerin gelişmesi için insanlarımızın iki ülke arasında gidip gelmeleri hususunda irade buyurduğu ancak Tanrı'nın bunu gerçekleştirmesine izin vermediği, ömrünün vefa etmediğini söylüyorlar. Şimdi neden insanlarımız rahatça ülkelerimiz arasında karşılıklı menfaatlere dayalı gidip gelmesinler,

sizden bu konularda düşüncelerinizi belirteceğiniz bir cevap bekleyebilirim diye düşünüyorum.”⁴

Sultan bu nameyi okuyup değerlendirdikten sonra Moskova’ya bir sefaret heyeti göndermeye karar vermiştir. Ancak yola çıkan heyet Litvanya mülkündeki topraklarda hareket halindeyken Litvanya Büyük Prensi Aleksandr tarafından durdurularak geri dönmeye mecbur edilmiştir. Münasebet kurma girişimlerini 1497’de Osmanlı payitahtına gelen Mihail Pleşçeyev yönetiminde bir Rus sefaret heyeti izlemiştir. Bu ilk diplomatik adıma elçinin hadsiz ve hakarete kayan davranışlarının damga vurması sebebiyle Sultan II. Bayezid Moskova’ya mesafeli durma ve elçi göndermeme kararı almış ama “*Anadolu ve Rum ülkelerinin sultanı, Beyaz Deniz (Marmara) ve Karadeniz’in hâkimi, Karaman topraklarının efendisi, Küçük Roma ve diğer birçok yerlerin hükümdarıyım*” diyerek başlayan ve Moskova Büyük Prensi’nin namesine konu yakınma ve endişeleri hafifleten bir Name-i Hümayunu Pleşçeyev’e “*Bütün Rusya’nın Prensi, doğu ve daha birçok yerin efendisi*” diyerek hitap ettiği III. İvan’a götürmek üzere teslim etmiştir.⁵

Rusya’nın XV. yüzyıl sonlarında Altın Orda’nın vassalı statüsünden sıyrılıp bir devlet olarak belirme gayretlerinin neticesi olarak diplomatik ilişkiler yoluyla kazanımlar elde etme siyaseti XVI. yüzyılda IV. İvan (1533-1584) iktidarı ile fetih karakterli bir siyasete dönüşmüş, Moskova Devleti’nin 2,8 milyon kilometrekare olan yüzölçümü bu dönemde 4 milyon kilometre kare genişliğe ulaşmış 1552’de Kazan, 1556’da Astrahan zapt olunmuştur. İslam coğrafyalarının Hristiyan Moskova Devleti tarafından yutulması, Osmanlı Devleti nezdinde rahatsızlık uyandırmış, Sultan II. Selim’in 1569 tarihli Astrahan (Ejderhan) seferi ve Don Volga kanal girişimi böyle bir konjonktür neticesinde ortaya çıkmış ancak neticesiz kalmıştır.⁶

XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde I. Petro’nun (1682-1725) iktidarı Osmanlı-Rus münasebetlerine köklü değişiklikler getirmiştir. Osmanlının kısmen zayıflaması, Rusya’nın imparatorluk konseptine geçişi ile yayılmacı bir politika geliştirmesinin önünü açmıştır. Birinci Petro Karadeniz’e erişememiş, bu işi milli bir ülkü olarak haleflerine bırakmıştır. Karadeniz’de vuku bulan Rus-Türk savaşlarının tamamı ya Rusya’nın bölgede yayılma alanını genişletme arzusu ya da Türklerin kendilerinde

⁴ Sergey Mihayloviç Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen, Tom. V, Tovarişestvo “Obşestennaya Polza”*, St. Petersburg 1851-1879, s. 1438-1439.

⁵ Solovyev, *a.g.e.*, s. 1439.

⁶ Tamara Popova, *Rossiyskaya Monarhiya Epohi Sobitiya Sudbi*, İzdatelstvo Astrel, Moskova 2006, s. 71-72.

toparlanma belirtileri gördükleri anda rövanşı almak gayretinden kaynaklanırken, Petersburg'un yayılcı iştahı kabardıkça Karadeniz'e çıkış dahi yeterli görülmeyip Türk Meselesi çerçevesinde mega projelerin, Türklerin tasfiyesi, İstanbul'un zapt edilmesi, Akdeniz'e ulaşmak gibi hedeflerin peşine düşülmüştür.⁷

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın 20'li ve 30'lu yıllarında komşu İran'a müdahalesi kendisinin ölümün kıyısında olduğunun herkesçe fark edildiği bir tarihi süreç olarak ortaya çıkmıştır. Çariçe Anna İvanovna döneminin (1730-1740) şansölye yardımcısı Andrey İvanoviç Osterman'ın (1686-1747) İstanbul Boğazı'ndaki ajanları, İstanbul'un ilk Rus diplomatları arasında yer alan ve Rusya'nın ilk Slavyanofilleri İ. Nepluyev'in ve A. Veşnyakov'un Rusya'nın düşman-komşunun içerisine düştüğü bu durumu fırsata çevirmesi gerektiğine dair görüşleri ve tespitleri içeren *“Böyle bir fırsat yüzyıllarca ele geçmeyebilir.”*, *“Prut'un intikamı alınmalıdır.”*, *“Eflak (Romanya) ahalisi, Bulgarlar, Sırlar ve Rumların bir kesimi bağımsızlıkları ve özgürlükleri adına Rusları beklemektedirler.”*, *“Bugüne kadar süregelen Türk korkusu bir efsaneden ibarettir.”*, *“Osmanlı can çekişen imparatorluk (moribonde)”* betimlemeleri açıkça kendi imparatorluklarını 1735-1739⁸ Osmanlı Rus harbine bir davet olup, ayrıca XVIII. yüzyılda Osmanlı-Rus münasebetlerinde Rusya'nın dominant taraf olarak ortaya çıkma sürecinin de bir göstergesiydi.⁹

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Yekaterina II. Alekseyevna döneminde Büyük Petro'dan miras milli ülküler içerisinde en mühimi olan Türk Meselesinin kökten çözümü Rus Dışişleri Komisyonu'nun öncelikli konusu olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda zayıflık ve güçsüzlük belirtileri gösteren Osmanlı Devleti, Rus İmparatorluğunca Lehistan'da iktidarın ele geçirilmesiyle (Ağustos 1764) çevrelenmiş ve özellikle Güney Slavları üzerinden yürütülen psikolojik savaş ile tahrik edilerek, 1768-1774 Rus-Osmanlı Harbi olarak tarihe geçecek olan savaş ilan etmeye mecbur edilmiş ve böylelikle Rus Çariçe'ye gün doğmuştur.

⁷ Boris Akunin, *Evrasiyskaya İmperiya. İstoriya Rossiyskogo Gosudarstvo. Epoha Tsarits*, Litres., St. Petersburg 2018, s. 574-575.

⁸ Rus Tümgeneral Leontyev'in 1735 Eylül'ü sonlarında Ukrayna üzerinden 17.000 düzenli ordu mensubu ve 22.000 Kazak kuvvetinden teşekkül eden birliği ile Kırım'a yürütmesi, Nogay Tatarlarına ait birkaç köy ve yerleşim yerini yakıp yıkması, akabinde kışın erken bastırması neticesinde Kasım sonlarında Ukrayna'ya dönmesi ile sonuçlanan seferi hasebiyle Rus kaynakları XVIII. yüzyılın ikinci Osmanlı-Rus Harbi'ni 1735-1739 Osmanlı-Rus Harbi olarak kaydetmiştir.

⁹ A. Koçubinskiy, *Graf Andrey İvanoviç Osterman i Razdel Turtsii iz İstorii Vostochnago Voprosa Voina Pyati Let (1735-1739)*, Tip. Ştaba Odessk. Voen. Okruga, Odessa 1899, s. 5-6.

1768-1774 Savaşı, II. Yekaterina gibi komşularına karşı agresif bir dış politika takip eden, idealist ve deha bir akıl ile III. Mustafa gibi sulhsever duygulara haiz olan, devlet adamlığı kabiliyeti yüksek olmakla birlikte İlm-i Ahkâm-ı Nücûm¹⁰ meraklısı iki hükümdarın ve Haziran 1763 - Mayıs 1781 tarihleri arasında Rus hariciyesini büyük bir ustalıklarla yöneten Nikita Panin, 1768-1774 Harbinin Başkumandanı Zadunaiski Petro Aleksandroviç Rummyantsev, Lehistan'da Rus hâkimiyetini (1764) önce tesis edip, sonra Lehistan'ı ilk bölünmeye (1772) taşıyan elçi Prens Nikola Repnin, 1740 senesinde İstanbul'a gelen, burada evlenip, Türkçe, Rumca öğrenen tecrübeli diplomat, elçi A. M. Obreskov gibi askeri ve diplomasi sahalarında son derece mahir Petersburg hükümeti ricali ile Hamza Mahir Paşa (Ağustos-Ekim 1768), Yağlıkçızade Mehmet Emin Paşa (Ekim 1768-Ağustos 1769), Moldovancı Ali Paşa (Ağustos-Aralık 1769), İvvazzade Halil Paşa (Aralık 1769-Ekim 1770), Silahtar Mehmet Paşa (Ekim 1770-Aralık 1771) ve Muhsinzade Mehmed Paşa (Aralık 1771-Ağustos 1774) gibi kısa fasılalarla Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem mevkiini işgal eden, askeri ve diplomatik istidat yönünden son derece kısır Babıali ricali arasında vuku bulmuş ve kazananı Ruslar olmuştur.¹¹

¹⁰ M.H. Bogdanoviç, *Pohodi Rumyantseva, Potemkina i Suvorova v Turtsii*, Tipografiya Eduarda Veymara., St. Petersburg 1882, s.99; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C.IV, Bölüm I*, TTK Yay., Ankara 2011, s. 343; İLM-i AHKÂM-ı NÜCÛM: Yıldızların insanları ve olayları etkilediği inancına dayanan sözde ilim dalı, astroloji, yıldız falcılığı, müneccimlik.

¹¹ Elena Ioasafovna Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda (Ego Podgotovka i. Zaključenie*, Akademiya Nauk SSSR., Moskova 1955, s. 87; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. IV, Bölüm I*, TTK Yay., Ankara 2011, s. 343.

BİRİNCİ BÖLÜM

HARBİN NEDENLERİ VE BAŞLAMASI

1.1. HARBİN NEDENLERİ

XVII. yüzyılın sonunda siyasi, askeri ve ekonomik bakımlardan etki ve önemini devletler arenasında arttıran, doğu merkezli bakış açısında değişiklik yaparak bir medeniyetten diğerine geçiş sürecini başlatan bu suretle yönünü Batı Avrupa'ya çeviren Rus Devleti ile aynı dönemde batıya doğru ilerleyişinde Viyana önlerinde durdurulan (1683), eski haşmetini kaybetmekte olan Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl boyunca Tuna, Karadeniz ve Kafkasya ağırlık merkezi olmak üzere zorlu ve yıpratıcı bir hâkimiyet mücadelesi içerisine girmiştir. Sahip oldukları demografik yapı, Osmanlı Devleti'nin Ortodoks-Hristiyan tebaası, Rus Devleti'nin Kazan, Astrahan Tatarları, Başkurtlar gibi Türk ve İslam inancına sahip uyrukları nedeniyle birbirileri üzerinde yayılmacı ve himayeci politikalar takip etmeleri sonucunu ortaya çıkarmış, dolayısıyla “Moskova Üçüncü Roma” ve “Kızıl Elma” fikirleri ile idealize edilen bu iki devlet, jeopolitik hedeflere ulaşma arzusuyla ağırlıklı olarak çatışmacı karakterli bir münasebetler sarmalının aktörleri olmuştur.¹²

Rusya bir siyasi organizasyon olarak Baltık ve Karadeniz arasında kalan sahada IX. yüzyıl sonlarında teşekkülle başladığında kurucu prens Rurik Baltık sahilinde Novgorod'a, ardılı Oleg ise Karadeniz'e dökülen Dinyeper Nehri kenarında kurulmuş olan Kiev'e yerleşerek denizlere yakın bir iskân modeli tercih etmişlerdir.¹³ Rusya tarihi denizlere ulaşma ve denizlerde tutunma mücadelesi sürecidir. XVIII. yüzyıl başında bu tarihi olguyu çok iyi kavrayan I. Petro (1682-1725) iktidarının daha ilk dönemlerinde 1695-1696 Azak seferleri ile Osmanlı kontrolünde bulunan Karadeniz'e ulaşmak için büyük gayret sarf etmiş ve bu seferlerin ikincisinde 1696'da Azak Kalesini zapt edip, 3 Temmuz 1700 tarihli İstanbul antlaşmasıyla da bu durumu Osmanlılara tasdik ettirmiştir. Bununla birlikte I. Petro ve ordusu İsveç ile girmiş olduğu Büyük Kuzey Savaşı (1700-1721) esnasında 1710-1711 tarihinde Prut nehri kenarında bir de Osmanlı Devleti ile savaşa yeltenince Türkler karşısında ağır bir hezimetle uğrayarak bu tarihe kadar kazandıklarından da vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır.¹⁴ Büyük Petro'nun kırk üç yıllık

¹² Sergey Mihayloviç Solovyev, *İstoriya Padeniya Polşi*, Grachev Matbaası ve Comp., Moskova 1863, s. 3-5.

¹³ Solovyev, *İstoriya Padeniya Polşi*, s. 4.

¹⁴ Mihail Mihailoviç Bogoslovsky, *Pyotr Velikiy i ego reforma*, Kooperativnoe İzdatelstvo., Moskova 1920, s. 60-62.

saltanatı süresince Osmanlı Devleti aleyhinde genişleme ve nihayetinde onu tasfiye etme amaçlı tatbik etmeğe çalıştığı Karadeniz’e çıkış, Slavları özgürleştirme, Tuna ve Balkanları, İstanbul ve Çanakkale Boğazını ele geçirme, Akdeniz’de seyrüsefer imtiyazı kazanma hedefleri hayal olarak kalmış, hakikate dönüştürülememiştir. Ancak haleflerine bu hedeflerini bir siyasi vasiyet olarak emanet bırakmıştır.¹⁵

1.1.1. Karadeniz Hâkimiyet Meselesi

Güney Slavları VI. VII. ve VIII. yüzyıllarda 551, 623, 626 ve 676 yıllarında Bizans sınırlarına tecavüz ve istila hareketlerinde bulunmuşlar hatta Selanik’e kadar ulaşmışlardır. Slavlar arasında milli bilincin teşekküle başladığı IX. yüzyılda Dinyeper Nehri vasıtasıyla Karadeniz’e inen Ruslar buradan da Tsargrad’a¹⁶ (Konstantinopolis-İstanbul) akın ve yağma hareketlerine girişmişler, Askold ve Dir 865’te, Oleg 907’de, Igor 941 ve 944 yıllarında Svyatoslav 967 ve 971 yıllarında Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğuna seferler düzenlemişlerdir. Svyatoslav Tuna boylarına (günümüz Bulgar ülkesine) yerleşip, “*Elbette Kiev’de kalmak istemiyorum, Tuna boylarında ömür sürmek istiyorum*” diyordu. Rusların Karadeniz hâkimiyeti emelleri gerçekçi bir programa dayanmakla birlikte Svyatoslav’ın Peçenekler tarafından öldürülmesi (972) ile halefleri arasında başlayan kargaşa süregelen bir hal alınca Karadeniz’e hâkim olma fırsatı kaçırılmıştır. Rus tarihinin XIII. asrın ikinci çeyreğinde başlayarak iki asır sürecektir olan Tatar (Moğol) esaret dönemi de Karadeniz’in kapılarını Ruslara kapamıştır.¹⁷ XV. yüzyıl son çeyreğinde Osmanlı Devleti Altın Ordu’nun yıkılışı sonrası ortaya çıkan hanlıklardan birisi olan Kırım Hanlığını kendi egemenliğine tabi kılmış, Rusya’nın güneyde Karadeniz’e çıkışını uzun bir süre daha engellemiştir.¹⁸ XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde I. Petro’nun Preobrajenskoe’deki topçu birlikleri ve Voronej’de gemi yapımı için inşa edilen tersaneler tek bir hedef için var olunmuşlardı o da Karadeniz’in kilidi konumunda olan Azak’ı zapt etmek içindi. I. Petro’ya bu politik miras selefi ve üvey ablası Sofya’dan tevarüs etmiş ondan da ardıllarına miras kalmıştır.¹⁹

¹⁵ Vasiliy Klyuçevsky, *Kurs Russkoy İstorii*, Litres., St. Petersburg 2020, s. 732-733; Akunin, *a.g.e.*, s. 574-575.

¹⁶ Tsargrad (Царьград) eski Rusça’da Doğu Roma’nın başkenti Konstantinopolis’e verilen addır.

¹⁷ A.N. Petrov, *Vliyanie Turetskih Voin s Polovini Proshlogo Stoleiya Na Razvitie Russkogo Voennago İskusstva.*, Voennaya Tipografiya., St. Petersburg 1893, s. 2-3; Vilhelm Thomsen, *Rus Devleti’nin Kökenleri Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 26.

¹⁸ Drujinina, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁹ Klyuçevsky, *a.g.e.*, s.165-183.

Yeğeni çariçe Anna İvanovna (1730-1740) döneminde Karadeniz'e çıkış için tekrar harekete geçilmişti. Ruslar, Kırım Tatarlarının Karadeniz'in kuzey kıyılarında ve süzerenlerinin Kafkasya'da agresif davranışlarda bulunduğu iddiası ve bahanesiyle ile 1735 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı, müttefiki Avusturya'nın da 1737'de dahil olacağı bir savaşı başlatmış, dört yıl süren bu harbin ardından taraflar arasında sulh 18 Eylül 1739 tarihli Belgrad Antlaşması ile Fransa'nın tavassut etmesi neticesinde sağlanabilmişti. Belgrad Antlaşması toprak kazanımına rağmen Ruslara Karadeniz'e çıkış imkânı tanımamış, ancak Türk bandıralı gemilerle bu denizde ticaret yapabilme hakkı vermişti. Dinyeper Nehri ağzı ve Kerç Boğazı savaş öncesi konjonktür muhafaza edilerek Osmanlı hakimiyetinde kalmıştı. Ayrıca Ruslar Özi ve Kılburun'u Osmanlılara devretmiş bununla birlikte Azak Kalesi tahkimatlarının yıkılması şart koşularak Ruslara iade edilmiş ve iki devlet arasında bariyer olarak ilan edilmişti. Belgrad'da imzalanan antlaşma savaşı sona erdirmiş ancak kalıcı barışı tesis edememişti. Çözüme ulaştırılamayan Karadeniz hâkimiyeti meselesi Osmanlı-Rus münasebetlerinin kriz dönemi olarak adlandırılabilen olan yüzyılın ikinci yarısında patlak veren iki savaşa öncü neden olmuştu.²⁰

1.1.2. Lehistan Meselesi

XVIII. yüzyılın ilk yarısında çözüme kavuşturulamayan ve yüzyılın ikinci yarısına bırakılan Karadeniz ve Kırım meseleleri gibi iki devlet arasında rekabetin şiddetli olduğu bir diğer gerginlik alanını ise XVI. yüzyıldan beri süregelen Lehistan meselesi oluşturmuştur.²¹ Osmanlı-Rus münasebetleri tarihinde özellikle XVIII. yüzyılda meydana gelen savaşların tamamının nedenlerinden birisini muhakkak bu mesele teşkil etmiştir.²² Osmanlı Devleti açısından uzak sınırlarının Memleketeyn diye tabir olunan Eflak ve Boğdan Beyliklerinin güvenliği Lehistan'da başlamış, Babıali'nin güvenlik konsepti burada yabancı ve düşman bir devletin hâkimiyeti ve himayesini kendi varlığına tehdit olarak algılamıştır.²³ Rus devleti ise sınırında zayıf bir devlet olan Lehistan'ı, dış politikasında kendisine yön hedef olarak tayin ettiği merkezi Avrupa'ya doğru genişleme-yaklaşma politikasında engel olarak görmüş, emperyalist iştahını gizlemek adına ise bu

²⁰ Drujinina, *a.g.e.*, s. 30.; N.V. Novikova, *Boevaya Letopis Russkogo Flota*, Moskova 1948, s. 83.

²¹ Solovyev, *İstoriya Padeniya Polşi*, s. 6.

²² A.B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım Balkanlar 93 Harbi ve Sarıkamış*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 128.

²³ Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C. V, TTK Yayınları, Ankara 2021, s. 2486.

devlet bünyesinde bulunan Ortodoks azınlığın hamiliği rolünü üstlenerek iki buçuk asırdır devam eden Lehistan'ı tasfiye etme faaliyetlerine devam etmiştir.²⁴

Rusya'nın Büyük Petro döneminden başlayarak Lehistan politikası bu ülke üzerinde sert güç kullanarak hedefe ulaşma metodu üzerine kurulmuştur.²⁵ Lehistan kralı ve Saksonya Elektörü III. Augustus 1763 Ekim'inde ölünce çeşitli hükümdarlar tahta kendi adaylarını geçirmek için harekete geçmişlerdir.²⁶ Bu otokratlardan birisi de saray darbesi ile eşi III. Petro'yu tahttan uzaklaştırarak 1762'de Rus hükümdarı olarak taç giyen Alman asıllı çariçe Yekaterina II. Alekseyevna olmuştur. İleride Büyük Yekaterina²⁷ olarak adlandırılacak olan bu çariçe Rus devleti ve toplumu nezdinde meşruiyet kazanmak için Büyük Petro'nun ateşli bir izbasarı, takipçisi, olduğunu ve onun politikalarını ivedilikle hayata geçirmeye çalıştığını kanıtlama gayretiyle icraatlarına başlamıştır.²⁸

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde halen Avrupa'nın güçlü devletlerinden birisi olarak kabul gören Osmanlıları tasfiye etme düşüncesi Yekaterina II. Alekseyevna'nın (1762-1796) hükümdarlığı ile Rus hariciye politikasının temel hedeflerinden birisi olarak tekrar gündeme alınmış, çariçenin 34 yıllık iktidarı döneminde İstanbul'u Ortodoks-Hristiyan âlemine kazandırma ve Ayasofya Katedrali'ndeki hilali indirerek haçı tekrar hâkim kılma misyonu hayata geçirilmeye çalışılmıştır.²⁹

Çariçe işe güney sınırlarından başlayacak ve bu politikası da onun Osmanlılarla doğrudan çatışmasını kaçınılmaz kılacaktır. Ruslar için Osmanlılarla savaşın sebebi her zaman hazırdır. Büyük Yekaterina güney sınırlarında Kırım Tatarlarının akınlarını bahane göstererek Osmanlılara karşı Kırım merkezli askeri bir harekât planlamıştır. Lakin Lehistan kralının beklenen ölümü (5 Ekim 1763) üzerine yönünü bu kaotik ülkeye çevirerek, Lehistan'ın içişlerine müdahale etmeyi Rus devleti çıkarları için daha uygun bulmuştur. Ancak bu dahi çetrefil bir vaziyet alan Osmanlı-Rus münasebetlerini savaşa sürüklenmekten alıkoyamamıştır.³⁰

²⁴ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 267.

²⁵ Sergey Mosolov, *Rossiyskaya İmperiya v XVIII veke. Kurs Russkoy İstorii*, Litres, St. Petersburg 2018, s. 306.

²⁶ Isabel de Madariaga, *Çariçe Katerina Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah., İstanbul 1997, s. 34.

²⁷ A.N. Petrov, *a.g.e.*, s. 3.

²⁸ Robert K. Massie, *Çariçe Katerina*, (Çev. Hakan Abacı), İş Bankası Kültür Yayınları., İstanbul 2020, s. 332.

²⁹ Petrov, *a.g.e.*, s. 4.

³⁰ M. Bogdanoviç, *Russkaya Armiya v Beke İmperatritsi Ekaterin II*, Tipografiya Departamenta Udelov, St. Petersburg 1873, s. 9.

Rusya Lehistan'da ortaya çıkan siyasi krizi kendi lehine bir kazanıma dönüştürmek için öncelikle kral seçimlerine müdahil olmuş ve aday olarak daha önce Rusya'da diplomat olarak görev yapan, mevcut Çariçenin bir zamanlar aşığı ve kızı Anna'nın babası olan Czartoryski ailesine mensup Leh asil Stanislaw Poniatowski'nin Lehistan tahtına oturması ve orada yerini sağlamlaştırması temin edilmiştir (7 Eylül 1764). Bu işin başarıya ulaşması Rus askeri ve mali gücünün bu ülkeye sevk edilmesi ile mümkün olmuş, Kont Kayzerling ve N.V. Repnin kumandasındaki müfreze Varşova'ya gönderilmiş ayrıca Lehistan'daki siyasi erklerle 1763-1766 yıllarında 4,4 milyon ruble tutarında rüşvet dağıtılmıştır.³¹

Rusya'nın Avrupa'da artan gücü ve Lehistan'daki başarılı hamleleri en çok Fransa'yı kaygılandırmakla birlikte Kral XV. Louis ve Dük de Choiseul yönetimindeki Versay hükümeti Viyana ve İstanbul'un yardımı olmadan burada bir şey yapmanın mümkün olmadığını görerek özellikle Osmanlıların işin içine çekilmesi yönünde bölgedeki diplomatlarını talimatlandırmıştır.³² Fransız hükümeti Başbakanı Choiseul ağır süvari (dragon süvarisi) yüzbaşısı Taules'i (Толей) 1768 Nisan'ında Moldova sınırında bulunan Bar Konfederasyonu mensupları ile ilişki kurması amacıyla yanında yüklü miktarda para ile bu bölgeye göndermiş ancak çok geçmeden ilişki kurduğu Konfederasyon mensupları onu sukutuhayale uğratmış o da bunun üzerine Fransa'nın parasının çöpe gitmemesi için ülkesine dönme kararı almıştır. Bu kararını Dük de Choiseul'e haber vermek istemiş ancak göndereceği mesajın Polonyalıların eline geçebileceği çekincesiyle mektubunda “*Bu ülkede Kraliyet ahırına layık bir tek at bile bulamadım ve lagar beygiri almak için ülkemin parasını harcamamak adına Fransa'ya geri dönüyorum.*” tarzında üstü kapalı bir ifade kullanmıştır.³³ Bunun üzerine Lehistan içerisinde Rusya'nın karşısına çıkarılacak diri bir kuvvet bulamayan Fransız hükümeti İstanbul'daki sefiri Vergennes'e Ruslara karşı Türkler'in ivedilikle harekete geçirilmesi yönünde emir vermiş ve İstanbul'da devlet ricaline dağıtılmak ve kullanılmak üzere üç milyon nakit para göndermiştir.³⁴

1764 yılının 31 Mart'ında Rusya ve Prusya arasında sekiz yıl süreli ittifak antlaşması imza edilmiş ve bu antlaşmanın gizli maddelerinde Osmanlı, Lehistan ve İsveç'e karşı girişilecek herhangi bir harpte müşterek hareket etme hususunda anlaşmaya varılmıştı.

³¹ Bogdanoviç, a.g.e., s. 9; Tatyana Labutina, *Britanskiye Diplomatii Ekaterina II Dialog i Protivostoyanie*, Litres, St. Petersburg 2020, s. 41.

³² Drujinina, a.g.e., s.73.

³³ D.P. Buturlina, *Kartina Voyn Rossii s Turtsiyey v Tsartstvovaniya Imperatritsı Ekaterini II*, Tipografiya Imperatorskogo Vospitat. Doma, St. Petersburg 1829, s. 5-6.

³⁴ Albert Sorel, *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 44-45.

Mezkur antlaşmanın birinci maddesi ile Rusya'nın Prusya'dan uzak bölgelerde özellikle Osmanlı veya vassalı Kırım'a karşı ilan edeceği bir savaşta Prusya yıllık dört yüz bin ruble yardımda bulunmakla yükümlü oluyor, dördüncü madde de ise taraflar Lehistan anayasasının devamı konusunda ittifak ediyordu. Söz konusu antlaşmanın dissident'lerin durumu ve Stanislaw Poniatowski'nin Lehistan tahtına oturması ile ilgili gizli maddeler içeriğinde ise Rusya'nın Lehistan'a askeri müdahalesi ve Prusya'dan talep etmesi durumunda bu ülkeye gönderilecek asker mevcudu üzerine varılan mutabakat Lehistan'a müdahalenin hatta daha da öteye giderek bu devletin tasfiyesi ve paylaşımının bir habercisi olmuştu. Rusya mevcut Lehistan anayasasının devamı ve Ortodoks nüfusun Katoliklerle aynı haklara sahip olması adına Lehistan'ın içişlerine kral seçimde olduğu gibi yoğun bir biçimde müdahil olarak 1767-1768 yıllarında askeri müdahale yolunu devreye sokunca, karşısında Fransız ve Avusturya hükümetince desteklenen inançları ve siyasi özgürlükleri adına mücadele amacıyla 1768'de Katolik Leh asilzadeler tarafından Bar (Podolya) Konfederasyonu adı altında kurulan bir savunma teşkilatını bulmuştu.³⁵

Taules Osmanlı devletinin Konfederatlar yanında Rusya'ya karşı mücadeleye girmesine karşılık 1699 tarihli Karlofça antlaşmasıyla Lehistan'a bıraktığı Volinya ve Podolya'nın tekrar Osmanlı'ya iadesi hususunda Konfederatlara tavsiyede bulunmuş ve onları bu konuda ikna etmiştir. III. Mustafa (1757-1774) Reis Efendi'nin de telkini ile *“Osmanlı Konfederatlar meselesine karışmak niyetinde değildir, onların bütün eylemleri kendi şerefleri ve huzurlarını muhafaza etme amacıyla bizi alakadar etmez”* şeklinde bir irade beyanında bulunup, Rusya ile bir savaştan yana olmadığını, içerde ve dışarıda bulunan savaş yanlılarına bildirmiştir.³⁶ Ancak Rus hariciye politikası meselelerin çözümünde diplomasi değil de kendisine parlak başarılar kazandıran askeri güç kullanımını tercih etmiştir.³⁷ Ruslar Bar konfederat mensupları ile mücadeleleri esnasında Osmanlı sınırını aşarak hudut ihlalinde bulunmuş, Kırım Hanlığı mülkü olan Balta şehrinde takip ettikleri Lehlilerle beraber buranın yerleşik halkı olan İslam ve Yahudi ahaliyi de katletmişlerdir.³⁸

³⁵ Drujinina, a.g.e., s. 29; S. G. Puşkarev, *Obzor Russkoy İstorii*, İzdatelstvo Belarusskogo Ekzarhata, Minsk 2006, s. 278.

³⁶ Petrov, a.g.e., s. 7-8.

³⁷ Akunin, a.g.e., s. 566.

³⁸ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK., Ankara 2020, s. 309.; Şirokorad, a.g.e., s. 33

Bu talihsiz vaka, tebaasının kanın dökülmesi ve topraklarına tecavüz, sulh politikasının devamından yana olan padişahı da derinden sarsmıştır. Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Vergennes ise Rusya'ya karşı behemehâl bir savaş kararının alınması gerektiğini belirtmiş, Karlofça antlaşması gereğince Rus kuvvetlerinin Osmanlı sınırına 10 milden daha fazla yaklaşamayacağını ve yaşanan hudut aşımı dolayısıyla ilgili hükmün ihlal edildiğini belirtmiştir.³⁹ Osmanlı Devleti 4 Ekim 1768 tarihinde aldığı karar doğrultusunda ertesi gün derhal Rus sefiri A.M. Obreskov'u Babıali'ye davet etmiş, yaşanan olaylardan duyulan rahatsızlık kendisine bildirilmiş ayrıca Prut Antlaşmasının taraflarından her ikisinin de Lehistan'a müdahil olmayacağı hükmü hatırlatılarak Lehistan'da bulunan Rus işgal kuvvetlerinin vakit kaybetmeden ülkeyi terk etmeleri talep edilmiştir.⁴⁰

Rus sefirinin Babıali'nin mezkûr taleplerini St. Petersburg'a bildirmeyi sürüncemede tutmasının anlaşılması üzerine savaş protokolünün ilk safhası olan ve savaş ilanı anlamına gelen sefirin maiyetiyle Yedikule'ye nakli gerçekleştirilmiş ve burada hapsedilmişlerdir (5 Ekim 1768).⁴¹ Ardından 30 Ekim 1768 tarihinde Avrupa devletlerine hitaben Rusya'ya savaş ilanının nedenlerini açıklayan bir bildirge yayınlanmıştır:

*“Rusya, Lehistan'ın imha-yı hürriyetine cüret ve Lehlileri ne Hanedan-ı Krali'den olan ne de arzu-yı umumi-yi milliye muvafık bulunan bir şahsı kral tanımağa icbar ve tanımayanları katl ve enval ve arazilerini yağma ve gayret hususlarına cesaret ettiği için ilan-ı harb edilmiştir.”*⁴²

Bu harb ilanına II. Yekaterina'nın cevabı 10 Kasım 1768 tarihinde Osmanlı Devleti'ne Rusya ile diplomatik ilişkileri kopardığı gerekçesi ile karşı harp manifestosu ile verilmiş olup, Prusya Kralı II. Friedrich'in “Körlerle tek gözlülerin savaşı” diyerek tabir ettiği 1768-1774 yıllarını kapsayacak olan savaş böylece başlamıştır.⁴³

1.2. HARBİN BAŞLAMASI

Fransız ve Reç Pospolita'nın (Lehistan-Litvanya Krallığı) entrikaları ve Rus askeri gücünün Lehistan'daki faaliyetleri nedeniyle III. Mustafa (1757-1774) tarafından ilan olunan savaşta Osmanlı Devleti yanında vassalı olan Kırım Tatarları, Kazakov-

³⁹ Petrov, a.g.e., s. 7.

⁴⁰ Drujinina, a.g.e., s. 64.

⁴¹ Massie, a.g.e., s. 416; Sertoğlu, a.g.e., s. 2564.

⁴² Sorel, a.g.e., s. 46.

⁴³ Kemal Beydilli, *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler Siyaset-Yaşam-Yenileşme Seçilmiş Makaleler I*, Timaş Yayınları., İstanbul 2022, s. 206; Mosolov, a.g.e., s. 310.

Nekrasovtsev, Dubrovnik (Ragusa) Cumhuriyeti ve bunların dışında desteği sağlanan Lehli Konfederasyonlar (Bar Konfederasyonu), Rusya tarafında ise düzenli ordu ve donanmanın yanında Don Kazakları (Донские казаки), Terek Kazakları (Терские Казаки), Zaporoj Kazakları (Запорожские Казаки) ile Zaporoj Kazakları ve Kalmuklar'a ait donanmalar askeri faaliyetin içerisinde yer almışlardır.⁴⁴

Osmanlı savaş stratejisi Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Yağlıkçızade Mehmed Emin Paşa komutasında Tuna üzerinde toplanacak üç yüz bin kişilik ordu ile Dinyester (Turla) Nehri'ni geçerek yıldırım gibi incek bir taarruz ile Podolya'yı ele geçirmek (Kamaniçe-Каменец подольский) ve buradan Lehistan'a sel gibi akarak Rus askeri güçlerini evlerine göndermek üzerine kurulmuştur.⁴⁵ Karada durum böyleyken iki yüz elli gemilik Osmanlı donanması harimiismet addedilen Karadeniz'in muhafazasını üstlenmiştir.⁴⁶

Rus savaş stratejisi ise Çariçe II. Yekaterina'nın Osmanlı askeri gücünün henüz hazır olmadığı ve 1769 baharından önce hareket etme kabiliyetine sahip bulunmadığı öngörüsü ve bilgisi ile Lehistan'da askeri güç artırımında bulunulmak üzere kurgulanmış,⁴⁷ bu doğrultuda Podolya'da konumlandırılan General Prens Aleksandr Golitsin kumandasında dokuz bini Kazak kuvvetlerinden müteşekkil altmış beş bin mevcutlu birinci ordu Osmanlıların Dinyeper'in Podolya tarafında tutunmalarını ve yerleşmelerini engelleme ve fırsat bulduklarında genellikle sonbahara doğru disiplini bozulan, evlerine dönmek için firarları artan münferit Osmanlı kolordularına taarruz da bulunmakla vazifelendirilmiş buna ilaveten Kont (1744) Petro Rumyantsev (1725-1796) komutasında otuz bini düzenli ordu, on bin Kazak ve yirmi bin Kalmuk kuvvetinden oluşan ikinci ordu ise müdafaa amaçlı, Dinyeper Nehri-Azak Denizi arasında kalan Rus sınırını muhafaza etmek ayrıca Prut ve Belgrad Antlaşmaları ile tahkimatları yıkılan Azak ve Tagonrog kalelerini yeniden inşa etmekle görevlendirilmiştir.⁴⁸

Bununla birlikte Karadeniz'de güçlü bir donanma bulunduran Osmanlı'nın burada gücünü parçalama, P.A. Rumyatnsev'in Boğdan ve Eflak'ta işini kolaylaştırmak maksadı ve 1762 sonrasında Çariçenin dış politikasında Osmanlılara karşı güçlü bir enstrüman olan Balkan Hristiyanlarını metbularına isyana teşvik faaliyetleri, savaşın ilanının hemen ardından Orlov kardeşlerin Rus donanmasını bu amaçla Akdeniz'e gönderme fikri, 1768 Kasım

⁴⁴ Mosolov, *a.g.e.*, s. 310.

⁴⁵ Buturlina, *a.g.e.*, s. 8.

⁴⁶ Petrov, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁷ Bogdanoviça, *a.g.e.*, 13.

⁴⁸ Buturlina, *a.g.e.*, s. 9.

ayında toplanan “Rus İmparatorluğu Yüksek Mahkeme Konseyi”nce tasvip edilmiş ve donanma 18 Temmuz 1769’da II. Yekaterina tarafından Kronstadt’tan büyük umutlarla uğurlanmıştır.⁴⁹

Prens Golitsin’in, Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Yağlıkızade Mehmed Emin Paşa idaresindeki Osmanlı ordusunun geç toplandığı ve ağır ilerlediği hala Tuna’nın geçilemediği ve Bender ile Hotin garnizonları haricinde Dinyester üzerinde sadece Hotin garnizonunun 20 verst⁵⁰ aşağı kesiminde yirmi bin askerden oluşan bir Osmanlı kuvvetinin bulunduğu, ayrıca Hüseyin Paşa kumandasında bulunan Hotin Kalesi’nde muhafız ve yamakların çevre bölgelere akın taleplerinin geri çevrilmesi nedeniyle bir isyanın patlak verdiği, bu isyan sırasında Hüseyin Paşa’nın öldürüldüğü bilgisini Buğdan’dan (Moldova) gelen haberler neticesinde öğrenmesi üzerine bu durumu fırsata çevirebilme gayretiyle emrinde bulunan I. Ordu ile 15 Nisan 1769 tarihinde Dinyester Nehri’nin sağ sahiline geçip, 18 Nisan’da, Karaman Paşa kumandasında 40 bin Osmanlı askeri tarafından muhafaza olunan Hotin kalesi kapılarına dayanmıştır.⁵¹ Bir Türk kalesi olan Hotin stratejik konumu ile Pasarofça (1718) sonrası Doğu Avrupa ve Lehistan’da artan Rus gücünün önündeki son kaleydi.⁵² Boğdan’ın kuzeyinde⁵³, Tuna Prensliklerinin anahtarı⁵⁴, Lehistan-Ukrayna sınırında⁵⁵ ve Dinyester (Turla) nehri üzerinde bulunan, Lehistan’ın kapısı olan bu kale ele geçirilmeden Rusların bölgede kalıcı hâkimiyet tesis edebilmesi pek mümkün görünmüyordu.⁵⁶

Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Yağlıkızade Damat Emin Mehmed Paşa ve Osmanlı ordusu 27 Mart 1769 tarihinde Davud Paşa sahrasından Padişah ve diğer devlet ricali tarafından uğurlanmasının ardından⁵⁷ Tuna üzerinde bulunan İsakçı’ya 3 Mayıs tarihinde ulaşabilmiş, sonrasında 22 Mayıs tarihinde Tuna’yı geçerek Prut Nehri’nin yukarı kesiminde bulunan Yaş’a 60 verst, Bender’e 100 verst mesafedeki Ryabaya Mogila’ya kadar ilerlemiştir. Ancak bu ilerleyiş güzergâhında Osmanlı ordusunun mevcudu zahire

⁴⁹ Drujinina, *a.g.e.*, s. 103; Mosolov, *a.g.e.*, s. 311.

⁵⁰ Verst (1.06 km)

⁵¹ Buturlina, *a.g.e.*, s. 11; Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 2568; E.V. Tarle, *Rossiyskiy Flot v Sredizemnommore*, Directmedia, St. Petersburg 2015, s. 22.

⁵² Akdes Nimet Kurat, *Makaleler*, C I, TTK Yayınları, Ankara 2015, s. 186.

⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. III, Kısım II*, TTK Yayınları, Ankara 2019, s. 187.

⁵⁴ Akunin, *a.g.e.*, s. 185.

⁵⁵ Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 34.

⁵⁶ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih I*, Ötüken, İstanbul 2018, s. 396.

⁵⁷ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 2567.

yetersizliğini ve sıkıntısını bahane ederek firar eden ocaklılar ve gönüllüler nedeniyle 100 binin altına düşmüştür.⁵⁸

Prens Golitsin Osmanlı ordusunun bu durumundan yeterli ölçüde yararlanamamış, Hotin Kalesi 18 Nisan'da kuşatılmış, kuşatma başarısız olunca 21 Nisan'da Dinyester Nehrinin sol kıyısına ricat edilmiştir. 19 Haziran'da Osmanlı ve Kırım Tatar kuvvetlerinin Hotin kalesinde toplanarak Lehistan'a Konfederasyon güçleri ile birleşmek amacıyla bir harekât yapacağı istihbaratı üzerine Tuğgeneral Prozorovski kumandasında bir ordu Hotin önlerinde 20 bin kişilik bir Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratmış ve akabinde Dinyester'in sol kıyısına geçerek Kamaniçe'ye doğru yol almıştır. Bu başarı Golitsin'i cesaretlendirmiş 2 Temmuz'da Hotin tekrar muhasara altına alınmış ancak Kırım Tatar Hanı Devlet Giray ve serasker Moldovancı Ali Paşa kumandasında kalabalık bir ordunun Hotin taraflarına gelmesi ile Golitsin komutasında bulunan Rus ordusu 1 Ağustos tarihinde netice alamadan ikinci kez Dinyester'in sol sahiline geçmek zorunda kalınca Çariçe Yekaterina II. Alekseyevna tarafından II. Ordu kumandanı P.A. Rummyantsev'e gönderilen 13 Ağustos tarihli ve 63 sayılı buyruk (Рескрипт) ile I. Ordu Komutanı Prens Aleksandr Mihayloviç Golitsin görevden alınarak St. Petersburg'a çağırılmış, yerine Başkumandan olarak II. Ordu Komutanı P. A. Rummyantsev tayin olunmuş, II. Ordu komutanı olarak da Pyotr Panin atanmıştır.⁵⁹

Aynı tarihlerde 12 Ağustos 1769'da Osmanlı Devleti tarafında da Başkumandan değişikliğine gidilmiş Yağlıkçızade Damat Emin Mehmed Paşa (20 Ekim 1768-12 Ağustos 1769) azlolunarak yerine Moldovancı Ali Paşa Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem olarak tayin olunmuştur.⁶⁰ Sabık Rus Başkumandanı görevden alınmasının ardından görevi teslim ettiği tarih olan 16 Eylül'e kadar talihinin yaver gitmeye başlaması ve 26 Ağustosta yeni Osmanlı Başkumandanının taarruzunun güçlü bir savunma savaşı sonrası kırılarak Osmanlılara yedi bin kayıp verdirilip, Osmanlı ordusunun Moldova'ya düzensiz ricatinin sağlanması ve 9 Eylül'de Osmanlılar tarafından terk edilen Hotin kalesinin, savaşın ilerleyen safhasında oldukça mühim bir rol oynayacak olan ateş gücünün vaz geçilmez mühimmatı olan 228 top ile birlikte zapt edilmesi üzerine St. Petersburg'da 20 Ekim

⁵⁸ Buturlina, a.g.e., s. 14.

⁵⁹ D.N. Bantiş Kamenskiy, *Biografiya Rossiyskikh Generalissimusov i General-Feldmarşalov, Çast. II*, Tipografiya Departamenta Ministerstva Gosudarstvennih İmuşestv, St. Petersburg 1840, s. 20-21; P.K. Fortunatova, *P.A. Rummyantsev Dokumentı II*, Voennoye İzdatelstvo Ministerstva Oboronı Soyuzı SSR., Moskova 1953, s. 119.

⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C.IV, Bölüm I*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 382.

tarihinde General-Feldmareşal rütbesiyle taltif edilmiş⁶¹, sabık Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Yağlıkçızade Damat Emin Mehmed Paşa ise ordunun zahiresiz kalması ve bu nedenle meydana gelen firarlardan sorumlu tutularak Edirne’de hattı hümayun gereğince katlettilmiştir.⁶²

Osmanlı askeri sisteminin eksik yanı sadrazamın ordunun başında askeri istidada malik olsun olmasının Serdar-ı Ekrem sıfatıyla sefere iştirak etmesiydi. Savaşın ilk üç (1768-1771) yılında yedi sadrazam dolayısıyla yedi başkumandan değişikliği yapılmıştır. Fransız aydınlanma dönemi filozoflarından Voltaire 26 Ağustos 1769 tarihinde bu durumu dışardan gözlemleyen biri olarak, Rus Ticaret Bakanı Aleksandr Vorontsov’a yazdığı mektupta küçük gören ve kaba bir ifade tarzı ile şöyle yorumlamıştır:

*“Sizin generalleriniz maharetli, askerlik mesleğinin ehli, embesil Mustafa sarayından en budalasını bulup sadrazam yapıyor. Bu sadrazam da işi çevresindekilere bırakıyor. Eğer size karşı direniş gösterebilirlerse hayretler içerisinde kalırım.”*⁶³

Yüzyıl evvelki usule göre altı ay evvelinden⁶⁴ 1768 sonbaharında ilan edilen savaşa, 1769 15 (26) Ocak tarihinde Kırım Tatarlarının Novorossiyskaya Eyaletine akınları ile başlanabilmiş, 1769 sonbaharına gelindiğinde ise stratejik önemi çok büyük olan Hotin Kalesi elden çıkmış, Tuna Prenslikleri (Eflak ve Boğdan) ile yönetim merkezleri Bükreş ve Yaş Ruslar tarafından zapt olunmuşlardır.⁶⁵ Savaşın dramı buralar halkına yaşatılmış, 1770 başlarında Tuna Prensliklerinin tekrar Osmanlı askerlerince ele geçirilme riski ve tehdidi belirince Tümgeneral Ştofel’n önce başarısız İbrail kuşatması akabinde ricatı esnasında 260 yerleşim birimini ardından da Yergöğü ile birlikte civarında kurulu bulunan 143 köyü ateşe vermiştir. General Medem’in Karadeniz-Hazar Denizi arasında yürüttüğü askeri faaliyetler neticesinde de Kuban Tatarları bir dizi ağır yenilgilere uğratılmış, büyük ve küçük Kabartay ve Abhazya ahalisi Rus himayesine girmeleri yönünde tazyik ve teşvik edilmişlerdir.⁶⁶

Savaş konjonktürü, Rusların Tuna boylarında ilerleyişi devletlerarası arenada ilk aksülamellerini uyandırmış, öncelikle Avusturya’yı (Habsburglar) harekete geçirmiş

⁶¹ Kamenskiy, *a.g.e.*, s. 21-22.

⁶² M.H. Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 19; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, *Kısım II*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 408.

⁶³ Drujinina, *a.g.e.*, s. 100.

⁶⁴ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 2568.

⁶⁵ Drujinina, *a.g.e.*, s. 106; M.H. Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 19.

⁶⁶ Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 21; Sergey Mihayloviç Soloviyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, St. Petersburg 1896, s. 639.

denize düşen yılanı sarılır deyimini doğrularcasına Avusturya tarafından Prusya ile bir ittifak arayışına girilmiştir.⁶⁷ Maria Therasa yönetiminde Avusturya kendi genişleme alanı olarak gördüğü Tuna Prenslüklerinin (Eflak ve Boğdan) Rusların kontrolüne geçmesinden son derece endişeye kapılmıştır. Endişeleri bununla sınırlı kalmamış Avusturya hudutlarında yaşayan Slav asıllı halkların Osmanlı Balkan Slavlarını örnek alarak Rusları bir kurtarıcı ve hami olarak benimsemeleri varsayımıyla Avusturya'nın toprak bütünlüğünü tehlike altında görmeye başlamıştır.⁶⁸ İngiltere ise Osmanlı-Rus barışının tesisi için arabuluculuk rolü üstlenmiş, Azak Kalesi'nin, Kuban Tatar mülklerinin ve savaşın bu safhasına kadar Rusların kazandığı bütün toprakların Rusya'ya teslimi ayrıca Karadeniz'de Ruslara seyrüsefer hakkı verilmesi gibi Rus taleplerini Osmanlılara kabul ettirme gayreti ile diplomasi yürütmüştür.⁶⁹

1.3. KARA MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI

Rus II. Ordusunun 1769'da kazandığı parlak zaferler Kırım Tatarlarının enerjisini ve cesaretini kırmış, Rus sınır bölgelerine yapılan akınlar önemli ölçüde azalmıştır. Azak kalesinin ve limanın inşası ise Rus güney sınırlarının korunmasında direnek vazifesi görmüştür. 1770 St. Petersburg kabinesince onaylanan Rus askeri faaliyetler planında General P.A. Rumyantsev emrinde bulunan ana ordu ile Tuna Nehri'nin sol sahilinde bulunan bölgelerin zapt edilmesi ve Tuna üzerinde mutlak bir hâkimiyet kurulması hedeflenmiş⁷⁰ bunun için de evvela Osmanlı kalesi olan Bender'in ele geçirilerek, Besarabya bölgesinin zapt edilmesi ve batı yönünde ilerleyişin sürdürülmesi tasavvur edilmiştir. Bu görev Kont Panin komutasındaki II. Orduya tevdi edilmiştir. I. Ordu ise savunma karakterli bir görev ile Tuna Prenslüklerine (Eflak ve Boğdan) Osmanlı Ordusu tarafından düzenlenebilecek saldırıları göğüslemek ve püskürtmek ayrıca II. Ordu'nun Bender taarruzu ve kuşatması esnasında muhafazasını sağlamakla vazifelendirilmiştir. Ancak Rus Başkumandanı A.P. Rumyantsev emri altında bulunan I. Ordu ile sadece savunma pozisyonunda kalmayarak, 1770'e ve kendi askeri kariyerine damga vuracak olan Ryabaya Mogila, Larga ve Kagul (Kartal) muharebeleri ile Rusya adına parlak zaferlere imza atmıştır.⁷¹

⁶⁷ Drujinina, *a.g.e.*, s.112; Massie, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁸ Drujinina, *a.g.e.*, s.113.

⁶⁹ Solov'yev, *İstoriya Rossii s. Drevneysh Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 720.

⁷⁰ Buturlina, *a.g.e.*, s. 31; Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 21.

⁷¹ Drujinina, *a.g.e.*, s.115.

1.3.1. Ryabaya Mogila Muharebesi

17 -28- Haziran 1770 tarihinde P. A. Rumyantsev ve kuvvesinde 115 top bulunan 39 bin mevcutlu Rus ordusu, Abaza Mehmed Paşa ve Kaplan Giray komutasında, 44 top mühimmatı ile desteklenmiş 50 bin Kırım Tatar askeri, 22 bin Osmanlı askerinden oluşan 72 bin mevcutlu Türk ordusu ile Prut nehrinin batı sahilinde bir kurgan alanı olan, Yaş şehrine 60 verst, Bender kalesine 100 verst mesafede bulunması hasebiyle stratejik açıdan oldukça mühim bir yer olan Ryabaya Mogila bölgesinde 1768-1774 Osmanlı Rus harbinin ilk büyük muharebesinde karşı karşıya gelmişlerdir.⁷²

Osmanlı ordugâhı Ryabaya Mogila’da dik bir yamaçta ve geçit vermez Kalmaçuy nehri civarında üç taraftan doğal bir koruma örgüsüne sahip olmakla beraber Osmanlı istihkâm sınıfı tarafından olası Rus saldırılarını durdurmak ve savunma yapmak amacıyla ayrıca tahkim edilerek daha korunaklı bir hale getirilmiştir.⁷³ Böylelikle sayıca üstün olan Osmanlı ordusu konum olarak da elverişli bir mevzi tutmuş ve Rus ordusu karşısında top gücü haricinde üstün duruma geçmiştir.⁷⁴

Osmanlı ordusunun muharebe alanındaki bu elverişli durumu karşısında Rus ordusunun vaziyeti Başkumandan Rumyantsev üzerinde menfi tesir bırakmıştır. Rumyantsev ve kurmayları düşman kuvvetleri karşısında mevcut durumun iyileştirilmesi için beklenmesi durumunda ağır hareket edilmiş olunacağı, beklemeden harekete geçilirse de bu vaziyet ile zafer kazanmanın mümkün olamayacağı kanaatiyle iki arada bir derede kalmıştır. Nihayetinde tarihte Roma’nın ve Fabius Maximus’un II. Kartaca Savaşında Hannibal’e karşı uyguladığı ve zaferi getiren savunma karakterli Fabian Stratejisi ile Osmanlı veziri ve Kırım Tatar hanı kumandasında başıbozuk, barbar karakterli kalabalığa karşı durulamayacağı, zaferin ancak kahramanca, gözü pek ve fırtına gibi bir saldırı savaşı neticesinde elde edilebileceği ve böylelikle Rusya için ihtiyaç duyulan barışın tesis edilebileceği üzerinde karara varılmıştır.⁷⁵

Osmanlı ordusu ana kuvvetlerinin Tuna’nın kuzey sahillerine geçerek İsakçı Bölgesi’nden Ruslara karşı bir taarruz harekâtına girişeceği Rumyantsev tarafından istihbar edilmiş ve Rus Başkumandanı bunun üzerine Boğdan’da (Moldova) bulunan Repnin’in öncü müfrezesinin de içinde bulunduğu münferit ordu birliklerinin herhangi bir bozguna

⁷² Fortunatov, *a.g.e.*, s. 16, 315; Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 15.

⁷³ Anatoliy Loginov, *100 Glavnih Bitv Rossiyskoy Imperii*, Litres, St. Petersburg 2022, s. 54.

⁷⁴ Fortunatov, *a.g.e.*, s. 16.

⁷⁵ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdanıye, s. 644.

uğramaması ayrıca bir savaş hilesi olarak faydalanmak üzere bu askeri kıtalara ivedilikle kuzeye, Ryabaya Mogila'ya doğru ricat emri vermiştir. Kendisi de bütün imkânsızlıklara, Lehistan'daki durumun hassasiyetine rağmen buranın güvenliği için askerinin bir kısmını geride bırakarak, Konfederasyon güçlerinin arkadan saldırma ihtimallerini de göz ardı etmeyerek, 23 Nisan tarihinde kışlık ordugâhından Hotin'e doğru hareket etmiştir. 12 Mayıs tarihinde vardığı Hotin 'den ordusunu, dinmek bilmeden yağan yağmur ve çamur deryası ile de giriştiği yoğun mücadele sonrasında ancak 25 Mayıs tarihinde Osmanlı Kırım Tatar kuvvetlerine karşı doğru harekete geçirebilmiştir. Osmanlı askeri kurmayları Repnin'in geri çekilen müfrezesini Rus ordusunun zayıflık göstergesi olarak değerlendirmiş ve Rus ordusu ana kuvvetlerinin Hotin 'den Ryabaya Mogila'ya doğru hareketinden bihaber kalmışlardır.⁷⁶

Rumyantsev kumandasında bulunan ordu kare tümenleri tarzında düzene konularak eş merkezli hareket edebilen, birbirileri arasında güçlü rabita bulunan bir yapıya kavuşturulmuştur. Rus Ordusu bu savaş düzeni ile sürat, manevra ve taarruz kabiliyeti daha yüksek bir duruma gelmiştir. Rus ordusunun münferit birlikleri ile alışılmış muharebe teknikleri haricinde yeni bir taktik olan eş merkezli taarruz yöntemini uygulaması, Osmanlı ordusuna tatsız bir sürpriz etkisi yapmış ve Ryabaya Mogila'da yenilgiyi getirmiştir. Ayrıca Rus topçu birliklerinin ilk ateşiyle birlikte Osmanlı ordusu mevzilerini terk ederek düzensiz bir biçimde geri çekilmeye ve akabinde kaçmaya başlamıştır.⁷⁷ Rus süvari birlikleri 20 km takibatta bulunmuş ancak hareket kabiliyeti yeterli ölçüde muntazam olmayan bu birlikler düzensiz denebilecek şekilde geri çekilmekte olan Osmanlı ordusunu yok etmeyi başaramamıştır.⁷⁸

P.A. Rumyantsev'in Çariçe Yekaterina II. Alekseyevna 'ya sunulmak üzere 20 Haziran 1770 tarih ve 147 sayılı Ryabaya Mogila Muharebesi hakkında yazdığı raporda:

“Düşman kayıpları, Tuğgeneral ve Süvari Kont Podgorica'nın tasdikleri ile içerisinde Kırım Hanı Kaplan oğlu Deli Sultan Kerim'in de bulunduğu seçkin süvari alayının derin bir vadide çevrelerinin sarılması üzerine canlı teslim olmayız diyerek direniş göstermeleri neticesinde 400 insan zayıtı olarak tespit edilmiş, bizim kayıplarımız ise 17 insan zayıtı ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca Abaza Mehmed Paşa'nın yakın

⁷⁶ Loginov, a.g.e., s. 54; Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 644.

⁷⁷ Loginov, a.g.e., s. 55.

⁷⁸ Fortunatov, a.g.e., s.16.

sırdaşlarından Ahmet Ağa, Selim Ağa ve Kırım Hanlığı kâtiplerinden olan bir Türk ve Tatar canlı olarak esir alınmıştır.”⁷⁹ bilgilerine yer vermiştir.

Ryabaya Mogila’da Ruslara zaferi getiren harp hilelerini, ateşli silahları, özellikle top gücünü ve Osmanlıların zayıf olduğu istihbarat faaliyetlerini cephede ve cephe gerisinde mahirane bir şekilde kullanıp, ayrıca 1770 kara muharebelerinde kale muhasaralarından daha etkili ve hızlı sonuçların alınacağı düşmanı savaş meydanlarında karşılama ve imha etme stratejileri olurken, Osmanlı ordusuna muharebeyi kaybettiren Rusların top gücü karşısında piyade ve süvari birliklerinin düzensiz ricati olmuştur.⁸⁰

1.3.2. Larga Muharebesi

1768-1774 Osmanlı-Rus harbinin en önemli kara muharebelerinden birisi olan Larga muharebesi, Besarabya (Moldovya) bölgesinde akan, Prut nehrinin sol kolu olan ve bu muharebeye adını veren Larga nehri üzerinde 7 -18- Temmuz 1770 tarihinde vuku bulmuştur.⁸¹

Rus ordusu başkumandan Rummyantsev kumandasında üç gruptan müteşekkil kıta topluluğu halinde, sağ grup Pyotr Grigoryevich Plemlyannikov emrinde 11 tabur, 6 süvari bölüğü ve 25 top desteğiyle 6 bin muharipten; Bour ve Repnin komutasındaki sol grup ise iki kola ayrılmış vaziyette, I. Kol 6 batarya, 14 top, 4 bin muharip, II. Kol 23 batarya, 30 top, 11 bin savaşçıdan; Rummyantsev’in ana ordusu ise 24 batarya, 42 süvari bölüğü ve 50 top ve 2 bin hafif süvari toplam 11 bin piyade, 8 bin atlı askerden vücut bulurken, toplam 40 bin asker ile savaş meydanında boy göstermiştir.⁸²

Osmanlı ordusu üç paşalar Abaza, İsmail, Abdi paşa gibi seçkin kumandanlar ve Kırım Tatar Hanı Kaplan Giray komutasında 33 top ile desteklenen 80 bin muharipten oluşan, Rus ordusunun iki katı mevcudu ile Larga’nın Prut’a döküldüğü bir yerde yüksek bir yaylada kuzeyden Larga’nın geçit vermez kıyıları, batıdan Balaş ve Prut Nehri, güney ve güney doğudan Babikul Nehri ile dört taraftan doğal korunaklarla ayrıca takviye siperlerle güçlendirilmiş hâkim bir mevkide konumlandırılmıştır.⁸³ Özellikle Serasker Moldovancı Abdi Paşa komutasındaki 15 bin atlı askerden oluşan en seçkin Osmanlı süvari

⁷⁹ Fortunatov, *a.g.e.*, s. 314-315.

⁸⁰ Fortunatov, *a.g.e.*, s.16.

⁸¹G. A. Leer, *Entsiklopediya Voennih i Morskih Nauk*, Tom IV, Tipografiya Bezobrazova i Komp., St. Petersburg 1989, s. 507.

⁸² A. Baiov, *İstorii Russkago Voennago İskusstva, Vıpusk V. Epoha İmperatrıtsı Ekaterini II-Y.*, Tipografiya GR. Okaçkova s S-Mi. İtalyanskaya, St. Petersburg 1909, s.149.

⁸³ Kamenskiy, *a.g.e.*, s. 21-22; Loginov, *a.g.e.*, s. 56.

birliği Prut'un sağ sahilinden, İbrail'den yardıma gelerek, 17 Haziran Ryabaya Mogila hezimetinin ardından Larga 'da ordugâhını kurmuş olan Kırım Tatar Hanı Kaplan Giray ile birleşmesi zaten Osmanlı kuvvetleri lehinde olan güçler dengesini daha da belirginleştirmiştir.⁸⁴

Ryabaya Mogila'da Osmanlı ordusunun tarumar edilmesinin ardından askerlerine iki günlük dinlenme mühleti veren Rus başkumandan 19 Haziran günü yola düzülmüş ve 23 Haziran günü Siret Nehrine vararak ordusuna mola verdirmiştir. Devam edilecek güzergâh olan Prut Nehri'nin aşağı kesimlerinin ormansız ve step vasfı burada ordunun iaşesi için ekmek pişirilmesini ve diğer bazı hazırlıkları gerekli kılmıştır. Dinlenme ve hazırlıkların ardından Kont Rummyantsev'in yürüyüş kolu belirlenen istikamette hareketine devam etmiş, 4 Temmuz'da ise Falça'dan hareket ederek, Tsyganka Nehri'ni aşp nihayetinde Larga 'da bulunan Osmanlı ordugâhına 8 verst mesafede durulmuştur.⁸⁵ Bu arada Rus ordusunun muhtelif birliklerinin 2 Temmuz'da başlayan birleşme süreci 5 Temmuz tarihinde tamamlanmış ve Rummyantsev tarafından aynı gün toplanan savaş konseyi başkumandanın *“Gözümüz önünde duran düşmana taarruz edip onu yok etmemek şan ve şerefimize yakışmayacaktır.”* sözlerinin ardından vakit kaybetmeden Osmanlı ordusuna taarruz kararı alınmıştır.⁸⁶

Bu arada Osmanlı ordusu süvari birlikleri Rus ordusunun hafif süvari ve öncü kuvvetlerine karşı, 4 Temmuz tarihinde ağırlıklı olarak Repnin'in sol kanadına, 5 Temmuz tarihinde ise Repnin ve Bour'un öncü birliklerine, hücum harekâtı başlatmış ancak iki girişimde akim kalmıştır.⁸⁷ Rus ordusu, sadrazam ordusu yardıma gelmeden harekâtı başarıyla tamamlamak için taarruz harekâtını 6 Temmuz gecesini 7 Temmuz gecesine bağlayan gecenin sabaha kavuşmaya çalıştığı bir vaktinde, saat 4 sularında başlatmıştır.⁸⁸ Ana hücum noktası olarak Osmanlı ordusunun sağ kanadı tespit edilmiş ve Osmanlı ordusunun böylelikle Prut nehrine kadar geriletebileceği düşünülmüştür. Bu amaca ulaşabilmek gayesi ile Rus ordusunun kanatlarında yerleşik Bour ve Repnin'in iki öncü

⁸⁴ Baiov, *a.g.e.*, s. 147; Fortunatova, *a.g.e.*, s.331.

⁸⁵ Buturlina, *a.g.e.*, s. 36; *Voennoy Entsiklopedičeskiy Leksikon*, Tom VIII, Tipografii Glavnoga Shtaba Ego İmperatorskago Velichestva po Voenno-Uchebnim Zavedeniyam, St. Petersburg 1855, s. 49.

⁸⁶ Baiov, *a.g.e.*, s. 145; Bogdanoviça, *a.g.e.*, s. 15.

⁸⁷ Baiov, *a.g.e.*, s. 145.

⁸⁸ Petrov, *a.g.e.*, s. 222-223.

müfrezesi tayin edilmiş, Plemlyannikov haricinde kalan diğer birlikler ise Osmanlı ordusuna sol kanattan saldırarak asıl taarruzu örtülemekle görevlendirilmişlerdir.⁸⁹

Osmanlı ordusu birdenbire başlayan Rus gece yarısı taarruz harekâtı ile şaşkına dönmüş, kuşatıldığı haletiruhiyesi içerisinde⁹⁰ güçlü fakat gelişigüzel bir salvo başlatmış⁹¹, Rus ilerleyişi durdurulamayınca bu defa düzensiz bir ricat hareketi ile savaş meydanından kaçış kendini göstermiş, iki ordu göğüs göğüse vuruşamamıştır. Öğlen saat 12 sularında, sekiz saat gibi kısa bir sürede, savaş neticelenmiş; Ruslar, Osmanlı-Kırım Tatar kuvvetlerinin ricatı ile savaş meydanında geride bıraktıkları 30 adet bakır top, 3 adet havan topu ve 8 adet sancak ele geçirmişlerdir. Ele geçirilen sancak sayısının az oluşunu Rus ordusu içerisinde bulunan çapulcu diyerek nitelendirdiği hafif birliklere mensup askerler ve uşak olarak savaş meydanında bulunan cahil güruhunun bilinçsizce Osmanlı-Kırım Tatar karargâhlarını yağmalamasına bağlayan Rummyantsev, çariçe Yekaterina II. Alekseyevna'ya esir sayısının sadece 23 olduğunu bildirirken de bu miktarın az oluşunu düşman kuvvetlerine gösterilen merhametin azlığı ile açıklamıştır.⁹² Osmanlıların savaş meydanında bıraktıkları bin cansız bedeninin yanında toplam insan kaybı 23 bin iken, Rusların asker kaybı yirmi dokuz, yaralı asker sayısı ise altmış bir ile sınırlı kalmıştır. Büyük Yekaterina bu zaferin ardından Rummyantsev'e hitaben *“Askerlik hüner ve maharetinizle, gayretinizle içerisinde yaşadığım asrın mükemmel bir askeri dehası olduğunuzu ispat etmiş bulunmaktasınız”* demiştir. Ayrıca çariçe tarafından Rummyantsev'e üstün hizmetleri karşısında ilk defa şahsına verilen birinci dereceden Aziz George Nişanı ve nesilden nesle aktarılabilen, süresiz kullanım hakkı olan araziler bahşedilmiştir.⁹³

Rus ordusuna savaşı kazandıran Rummyantsev'in, Raimund (Raimondo) Montecuccoli, Eugen von Savoyen, Burkhard Christoph von Münnich gibi kahraman kumandanların muharebelerde kullandığı cesarettin yoksun, aşırı ihtiyat tedbirleri arasında gördüğü rogatki denilen savunma amaçlı kullanılan hantal bariyerleri *“Bizim savunma gereçlerimiz süngü ve kılıçtır. Rogatki değil”* diyerek tedavülden kaldırması, top gücünden çok iyi faydalanarak, Rus piyade tümenleri ve süvarilerinin Osmanlı ordusunu hayretler içerisinde bırakan kurnaz savaş taktiklerini sahada mükemmel ve kusursuz bir

⁸⁹ Bogdanoviç, a.g.e., s. 29-30.

⁹⁰ Buturlina, a.g.e., s. 36.

⁹¹ Kamenskiy, a.g.e., s. 33.

⁹² Fortunatov, a.g.e., s. 338.

⁹³ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdanıye s. 646-647.

biçimde uygulaması olmuştur.⁹⁴ Larga zaferi, Rus Ordusunu asıl hedefine yani Tuna nehri ağzı ile Prut ve Dinyester kıyılarına hâkim olma arzusuna yakınlaştırmıştır.⁹⁵

1.3.3. Kagul (Kartal) Muharebesi

Osmanlı ordusu ve Kırım Tatar kuvvetleri Larga Muharebesi'nde yaşanan hezimetin ardından geri çekilişlerini Yalpuh Nehri'nin döküldüğü aynı isme sahip Yalpuh Gölü civarına kadar sürdürdüler ve burada durdular. Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Halil Paşa ordusunun moral çöküntüsünü engellemek adına Abdi Paşa ve Kaplan Giray'a gönderdiği haber ile onları teselli ederek, kendisinin kısa süre içerisinde İsakçı'dan Tuna Nehri'nin sol sahiline geçeceğini bildirmiştir. Larga hezimetinin eylemsizliğine son verdiği Osmanlı başkumandanı Halil Paşa Tuna'nın karşı sahiline geçmek için köprü inşa edemeyince, 14 Temmuz günü 300 kayık ve 140 topla desteklenen 150 bin (50 bin piyade ve 100 bin süvari) muharipten oluşan devasa ordusunu Yalpuh' ta bulunan Osmanlı birliklerini takviye etmek amacıyla sevk etmiş, bu ordu 16 Temmuz günü Vulkaneşti'de bulunan ordugâh merkezine, Kagul Nehri'ne, ulaşmıştır.⁹⁶ Halil Paşa'nın Bender Kalesi'nin kurtarılması, Rusların eline geçen Hotin'e gizli bir harekât ile kalenin tekrar ele geçirilmesi, Leh Konfederasyon güçleri ile rabıta kurulması ve en nihayetinde Rusları tepelemek gibi dev boyutlu planları Osmanlı ordusunun üzerine aldığı ağır görevin birer göstergesiydi.⁹⁷

Rus ordusu 118 top ile desteklenen 17 bin piyade ve 6 bin süvariden oluşan 23 bin muharipten teşekkül ettirilmiştir. Kont Rumyantsev, Kagul nehrinin sol sahilinde konuşlanmış bulunan Prens Repnin ve General Bour'un Osmanlı kuvvetlerince mevzilerinden geriletilmemesi için 17 Temmuz günü onlara yardım amacıyla yanlarına ulaşmıştır.⁹⁸ Rumyantsev'i endişelendiren bir diğer önemli konu ise erzak meselesiydi, 4 gün yetecek erzakları kalmıştı. Takviye amaçlı Falça'dan yola çıkan ve Prut üzerinden gelmekte olan erzaklar at katarları ile taşınmaktaydı ve bu katarların güvenliği konusu ise önemliydi. Tatarların bu erzak yüklü at katarlarına el koymayı planladıkları istihbar edilmişti. Rumyantsev bu bilgi üzerine 2 bin muharibi ile General Glebov'u ve atlı jandarma birlikleri kumandanı Prens Volkonsky'i Salcha Nehri üzerinde konumlandırmış

⁹⁴ Kamenskiy, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁹⁵ Loginov, *a.g.e.*, s. 58.

⁹⁶ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 69; Petrov, *a.g.e.*, s. 224; *Voenny Entsiklopedičeskiy Leksikon*, s. 51.

⁹⁷ *Voenny Entsiklopedičeskiy Leksikon*, s. 363.

⁹⁸ Buturlina, *a.g.e.*, s. 38; Kamenskiy, *a.g.e.*, s. 37.

ve erzak yüklü at katarlarının güvenliği için tayin etmiştir.⁹⁹ Grechen köyünde bulunan Rus ordugâhı ve ordusu hiç iyi durumda değildi. Önünde sadece 7 verstlik bir mesafede 150 bin Osmanlı muharibi, doğusunda Kaplan Giray'ın 80 bin savaşı bulunmaktaydı.¹⁰⁰

20 Temmuz günü Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Halil Paşa Rus ordusunun 7 verst yakınında Trajan yolunda, Kagul Nehri'nin Kagul Gölü'ne döküldüğü yerde, ertesi gün için Ruslara karşı taarruz kararı almış bulunmaktaydı. 21 Temmuz tarihinde gün doğarken Trajan yolunda görülen Rus birliklerini Osmanlı süvarileri karşıladı. Rus alayları sebat ile yürüyüşüne devam ederken, Rus topçu müfrezesi, Osmanlı süvarilerinin ilerleyişini engelleyerek, ordugâhlarına dönmeye mecbur bırakmışlardı. Osmanlı muhripleri ordugâhlarını kararlılıkla korumaktaydı. Ani bir hücum harekâtı ile Plemiyannikov'un kare tümenini neredeyse imha etme noktasına gelinmişti. Rumyantsev bu zor durumdan kurtulmanın yolunu savaş meydanında göğüs göğüse çarpışanları Rus Türk ayrımı yapmadan peşrev top ateşiyle imha etmekte bulmuştu. Osmanlı savaşıları bu ateş karşısında tutunamayıp Rus süvarilerinin önünden geri çekilmişlerdi. Bu fırsattan istifade eden Plemiyannikov'un kare tümeni yeniden düzen alarak görevini ifa etmeye başlamıştır. Plemiyannikov, Bour ve Bruce aynı Osmanlı karargâhına hücumla geçtiği an, Prens Reprnin Osmanlı karargâhının çoktan sağ kanadından top darbeleri indirmeye başlamıştır. Ryabaya Mogila ve Larga 'da yaşananlar tekerrür etmiş Rus topçu ateşi karşısında direniş gösteremeyen Osmanlı piyade ve süvarileri kurtuluşu ricat hareketine girişmekte bulmuşlardır.¹⁰¹

Halil Paşa ricat eden muhriplerin önüne geçip, kılıcını kınından çıkarıp, kılıç sallayarak peygamber ve sultan aşkına savaş meydanının terk edilmemesi gerektiğini haykırmış ancak çabaları herhangi bir sonuç vermemiştir. Osmanlı savaşıları Rusların karşısında duracak güçleri kalmadığını, Rus topçu ateşleri ile yıldırım çarpmışa döndüklerini söylemişlerdir. Mustafa Paşa'nın geri çekilen savaşıların kulaklarını ve burunlarını kesmesi dahi düzensiz geri çekilişin önüne geçememiştir. Osmanlı askerleri canlarını kurtarmayı kaçmakta bulmuş ancak kaçış yolunda da Anadolu müfrezesi olarak bilinen ve çoğu Kürtlerden müteşekkil haramilik ve haydutlukları ile ün salan çapulcuların saldırısına maruz kalmışlardır.¹⁰² Ruslar geride kalan çadırların tamamı ile 140 top

⁹⁹ Buturlina, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁰⁰ Danişmend, *a.g.e.*, s. 69; H.P. Minevich, *Osnovi Russkago Voennago İskusstva*, Tipografiya Ştaba Otdelnago Korpusa Pogranıchnoy Straji; St. Petersburg 1898, s. 77.

¹⁰¹ Buturlina, *a.g.e.*, s. 41-42.

¹⁰² Petrov, *a.g.e.*, s. 234.

mühimmatı, yüklü miktarda erzak, hayvan ve hayvan yemi ayrıca sadrazamın hazinesini ele geçirmişlerdir. Rus ordusunun insan zayiatı 900 ile sınırlı kalırken, Osmanlı ordusu 23 bin muharibini kaybetmiştir.¹⁰³

Kagul (Kartal) zaferinin semeresi Ruslar için büyük olmuştur, Rummyantsev'in I. ordusu İsmail (İzmail), İbrail ve Kili kalesini zapt ederken, müstahkem Bender kalesi Kont Pyotr İvanoviç Panin kumandasındaki II. Ordu tarafından 55 günlük bir muhasara sonrası hücum ile 1770 Eylül'ünün 14'ünü 15'ine bağlayan gece ele geçirilmiştir.¹⁰⁴ Rummyantsev gösterdiği kahramanlıkla adını ölümsüzleştirmiş kendi mevcudunun on katı bir orduyu hezimete uğratması onun Çariçe Yekaterina II. Alekseyevna tarafından Feldmareşal rütbesi ile onurlandırılmasını getirmiştir¹⁰⁵

Rummyantsev'in 1770 senesinde parlak zaferlerle kazandığı Ryabaya Mogila, Larga ve Kagul (Kartal) muharebeleri Rusya'nın Tuna Prenslikleri üzerinde hâkimiyet tesisini sağlamış ayrıca Rusya sınırlarında iskân edilen Bucak ve Yedisan Tatarları ile onların tazyiklerine boyun eğen Kaplan Giray'ın Petersburg'a yakınlaşmasına ve İstanbul'dan uzaklaşmasına yardımcı olmuştur.¹⁰⁶ Ayrıca Rus donanmasının Baltık'tan Akdeniz'e inişi Osmanlıları aldatmak için planlanmış kurnazca bir hamle olarak Osmanlı donanmasının büyük ölçüde Karadeniz'den Akdeniz'e kuvvet kaydırmasına yol açmış ve böylelikle Kırım yarımadasının yeterli destekten mahrum kalarak Rus ikinci ordu kumandanı Prens Vasili Mihayloviç Dolgoruki tarafından 1771 Temmuz ayı sonlarına doğru kolaylıkla ele geçirilmesine hizmet etmiştir.¹⁰⁷

1771 Haziran'da Rus birlikleri Kırım yarımadasına girerek, Kırım hanının 70 bin muharipten müteşekkil ordusunu mağlup etmiş Perekop (Orkapı) böylelikle ele geçirilmiş, iki hafta sonra Kırım hanının 95 bin savaşçısı Kefe yakınlarında yenilgiye uğratarak, Arabat, Kerç, Yenikale ve Balaklava zapt olunmuştur. Rus birliklerinin bu başarısı Kırım'da Beyler hatta han sülalesi arasında Rus taraftarı bir kesimin ortaya çıkması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Prens Vasili Mihayloviç Dolgoruki'nin yarımada üzerinde uyguladığı askeri ve siyasi tazyik Kırım hanı Selim Giray'ın İstanbul'a kaçmasıyla ve Rus yanlısı II. Sahib Giray'ın hanlık mevkiye getirilmesiyle sonuçlanmıştır.

¹⁰³ Leer, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁰⁴ Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁰⁵ Petrov, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁰⁶ Bairov, *a.g.e.*, s. 56; Fortunatov, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁰⁷ A. Petrov, *Voyna Rossii s Turtsiei i Polskimi Konfederatami s 1769-1774 god*, Tom III God 1771., Tipografiya K.V. Trubnikov, St Petersburg 1874, s. 190; Drujina, *a.g.e.*, s. 118.

Yeni han Rusya ile imza edilen Karasubazar Antlaşmasıyla (1 Kasım 1772) Kırım Hanlığının Rusya himayesinde Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilan ettiğini duyurmuş, Rus efendilerine karşı vazifesini yerine getirerek tarihteki biricik bağımsız Kırım Hanlığı-Rus İmparatorluğu antlaşmasına hayat kazandırmıştır.¹⁰⁸

Rus ordusunun Osmanlı ordusuna karşı savaş meydanlarında art arda kazandığı zaferler Avrupalı devletleri de hizaya getirmiştir. Yekaterina II. Alekseyevna Voltaire yazdığı şu satırlarda zaferlerin gururu ile Avrupa kamuoyuna gıpta edilmesi, bolluk içerisinde yaşayan bir Rusya anlatımı yaparken, Avrupalı muhataplarına, yani siyaset icra edenlere ise hataya düştükleri yönünde uyarılarda bulunarak, iki ayrı mesaj göndermekteydi:

“Türkleri, Rusların uzun süreli bir harbi yürütemeyeceği yönünde ikna etmeye çalışıyorlar. İhtiras ateşi kendilerini yakıp kavurmasıydı Petro’nun otuz yıl boyunca Türklerle, İsveçlilerle, Polonyalılarla ve Perslerle aralıksız sürdürdüğü savaşları nasıl olurda akıllarından çıkarabilirlerdi. Bu mücadeleler ile Rus devleti arzularına, hedeflerine ulaşmak için sebat göstermiş ve yok olmak şöyle dursun her savaştan daha da güç kazanarak çıkmıştır. Askeri başarının getirdiği kazanımlar yeni kaynaklar ortaya çıkarmış ekonomik ve beşeri alanlarda imparatorluk gelişim göstermiştir. Hristiyan hükümdarlar olarak tesmiye edilen ve Müslümanların tarafında olanlar bu savaşta göstermiş olduğumuz kahramanlık ve başarıyı kıskanmaktadırlar ne var ki muhakeme etmeden Babıali’yi bana karşı tahrik ederek savaşın barutunu fitillemekle kabahati kendilerinde aramalıdırlar. Rusya nizam devletidir. İmparatorluk tebaası refah ve huzur içinde ömür sürmektedir. Öyle eyaletler ve yerleşim birimleri vardır ki bugün iki koca yıldır yürütülen savaştan haberleri dahi yoktur. Topraklarımızda sıkıntı, kıtlık yoktur. İnsanlar teşekkür ilahileri okuyup, dans edip eğlenmektedir.”¹⁰⁹

1.4. RUS DONANMASININ AKDENİZ SEFERİ

Petersburg hükümeti savaşın ilanının hemen ardından 1768 Kasım’ında denizlerde yürütülecek faaliyetler kapsamında da bir strateji belirlemiştir. Osmanlı muharip kuvvetlerinin ağırlık merkezinin Tuna boyları ve Karadeniz olacağı değerlendirilerek, düşmanın bu gücünü kırmak ve kuvvet bütünlüğünü bozmak için fikir babası Aleksey Grigoryeviç Orlov olan ve bakanların özellikle iktisadi açıdan karşı çıktığı Akdeniz’e bir

¹⁰⁸ Mosolov, a.g.e., s. 325-326.

¹⁰⁹ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s.724.

donanma gönderme işi karara bağlanmıştır. Bu doğrultuda Baltık Deniz’inden demir alacak ve rotası Takımadalar (Ege Denizi) olacak iki donanmanın hazırlanması talimatını çariçe Yekaterina II. Alekseyevna bizzat vermiştir. İlk donanma Amiral Spirodov komutasında denize açılacak ve Yunan halkının Osmanlılara karşı yürüteceği isyan hareketlerine destek verecek, ikinci donanma ise İngiliz Donanması’ndan Tuğamiral Elphinstone (1722-1785) idaresinde Mısır, Levant ve Suriye’den İstanbul’a levazım, mühimmat ve besin maddeleri sevkiyatını engelleyecek idi.¹¹⁰

Baltık Denizi’nden yelken açan Rus donanması Kuzey Denizi’ne geçecek, Manş Denizi’ni aşp Fransa, İspanya ve Portekiz sahilleri açıklarından ilerleyerek Cebelitarık Boğazı tariki ile Akdeniz’e varacak buradan da Doğu Akdeniz ve Ege’ye ulaşp Mora ve Güney Dalmaçya kıyılarına çıkarma yaparak Yunan halkına özgürlük kazandırmanın peşine düşecekti. Hatta Fransız aydınlanmasının öncü isimlerinden Voltaire çariçenin bu yüksek idealini desteklemiş ve onu bu işe cesaretlendirmiştir.¹¹¹ Ancak Akdeniz seferinin esas amacı Tuna bölgesinde ve Karadeniz’de Osmanlı kuvvetlerinin hışmından kurtulmak amacıyla yeni savaş alanı icat etmekten ibaretti.¹¹²

1.4.1. Rus Donanmasının Akdeniz’e Hareketi ve Osmanlı’nın Tutumu

17 Temmuz 1769 tarihinde çariçe Büyük Yekaterina’nın Finlandiya Körfezi’ndeki üssü Kronstadt limanını ziyaretinin ardından 18 Temmuz 1769 tarihinde amiral Spirodov yönetiminde 7 kalyon, 1 fırkateyn, 1 bombardıman gemisi, 4 pinka¹¹³ ve 2 posta gemisinden oluşan beyaz zemin üzerinde mavi St. Andrew çaprazlı sancak¹¹⁴ taşıyan birinci donanma 640 top ve çıkarma birliği de dâhil olmak üzere 5582 mürettebat ile Kronstadt’tan (Braşov) demir almış¹¹⁵, kış rüzgârlarından dolayı oldukça zorlu bir yolculuğun ardından¹¹⁶ 1769 Aralık ayı sonlarında Minorka adasına yalnızca 4 kalyon ve 4 küçük harp gemisi ile ulaşılabilmiş üstüne üstlük Baltık’tan Akdeniz’e yolculukta

¹¹⁰ N.V. Novikova, *a.g.e.*, s. 91; Alfred Ştentselya, *İstoriya Voynı Na More v yeya Vajneyschih Proyavleniyah s Toçki Zreniya Morskoy Taktiki, Çast. IV, Desyataya Gosudarstvennaya Tipografiya, Petrograd 1918*, s. 66.

¹¹¹ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 66.

¹¹² Drujinina, *a.g.e.*, s.104; Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdanıye*, s. 668.

¹¹³ Pinka (Пинка) 200 Ton kapasiteli, iki veya üç direkli, yelkenli ticaret ve balıkçı gemilerine verilen addır. XVIII. yüzyılda da Baltık Denizi’nde savaş gemisi olarak keşif ve seyir operasyonlarında kullanılmıştır.

¹¹⁴ I. (Büyük) Petro tarafından 11 Aralık 1699 tarihinde Rus Donanmasının resmi sancağı olarak kabul edilmiştir.

¹¹⁵ Novikova, *a.g.e.*, s. 91.

¹¹⁶ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C . 2*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 651.

mürettebat arasında salgın hastalıklar alıp yürümüş bu yüzden çok sayıda insan zayıfatı verilmiştir.¹¹⁷

Ege Denizi takımadalarında yürütülecek deniz muharebeleri için ikinci donanma 9 Ekim 1769 tarihinde Tuğamiral Elfinston kumandasında 3 kalyon, 2 firkateyn, 3 nakliye gemisi ve 1 pinka ile denize açılmış, Tver (тверь) isimli kalyon Baltık Denizi'nde olumsuz hava şartları nedeniyle direk ve serenlerinden hasar alınca Reval'e dümen kırmış ve Akdeniz seferine iştirak edememiş, onun yerine bayrak gemisi olarak sırasıyla Ne Tron Menya (не тронь меня) ve 10 Mayıs 1770 tarihinden itibaren ise 80 top taşıma kapasiteli Svyatoslav (святослав) kullanılmıştır.¹¹⁸

İstanbul'da mukim Fransız sefiri Kont de Saint Priest Osmanlı devlet ricalini Rusların Akdeniz'e donanma göndereceği yönünde uyarmasına rağmen İstanbul'da sultanında aralarında bulunduğu muhatapları Baltık Denizi'nden Akdeniz'e ulaşım olabileceğini ve Rusların böyle bir işe teşebbüs edebileceğini tasavvur edemeyip, devlet adamı feraseti sergileyememişler neticeleri itibarıyla Osmanlı donanmasının 7 Ekim 1571 İnebahtı (Lepanto) sonrası Çeşme'de 25/26 Haziran (6/7 Temmuz) 1770'te tarihinin en büyük ikinci deniz felaketine gark olmasına, Çanakkale Boğazı'nın Rus işgal ve ablukası altına alınarak Osmanlı payitahtın tehlikeye düşürüleceği bir teşebbüse dolaylı yollardan kapı açmışlardı.¹¹⁹

Osmanlı devlet ricalinin 1770'te ortaya koyduğu tutumun tam aksi altmış yıl önce sergilenmiş ve 1702-1714 yılları arasında İstanbul'da mukim Rus sefiri Petr Andreeviç Tolstoy Çar I. Petro'ya bu durumu ifade eden şu raporu göndermişti:

*“Donanmamız kadar dehşet duydukları bir şey yoktur. Arhangelsk'te yetmiş büyük geminin inşa edildiği haberi yayılmıştır ve gerektiğinde bu gemilerin Atlantik'ten dolaşarak Akdeniz'e inebileceğini ve İstanbul'a gelebileceğini düşünmekteler.”*¹²⁰

Tolstoy 1709'da İstanbul'da Rus donanmasının gücünü abartan bir söylenti yayarak hatta bu söylentinin sultanın kulağına gitmesini sağlayarak Osmanlıların Ruslara karşı politikalarını barış yönünde devam ettirmelerine yönelik kurnazca ve ustaca diplomatik bir oyun kurgulamış ve bunun karşılığında geniş ve zengin araziler, elmaslarla çevrelenmiş çar

¹¹⁷ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 653.

¹¹⁸ Novikova, *a.g.e.*, s. 91-92.

¹¹⁹ Danişmend, *a.g.e.*, s. 65; Alexei Samoilovich Grishinsky, Vladimir Pavlovich Nikolsky, Nikolai Lavrentievich Kladoİstoriya, *Russkoy Armii i Flota: Raskoşno İllyustrirovannoe İzdaniye*, Tipografiya Russkago Tovarişestva; Moskova 1912, s. 56; Ştentselya, *a.g.e.*, s. 70.

¹²⁰ Robert K. Massie, *Büyük Petro*, (Çev. Hakan Abacı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 652.

portreleri ile ödüllendirilmiş ayrıca Rus devlet aygıtında önemli bir unvan olan gizli danışmanlık vazifesi ile şereflendirilmişti. Yarım asrı biraz geçkin bir süre sonra gerçek olacak bu söylenti Rus devlet aygıtının süreklilik arz eden ve devlet politikası hüviyeti kazandırılmış hedeflere yürüyüş sebatını, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı devlet mekanizmasının ise güçten düşme sürecini ortaya koymaktaydı.¹²¹

İstanbul'da 1769 sonbaharında Rusların Akdeniz'e gelişi haberi ciddiye alınmaya başlayınca ilk hamle olarak Garp Ocakları (Cezayir, Tunus ve Trablusgarp) korsanları bu donanmanın üzerine sevk edilmiş ancak onlarda Danimarkalı subay ve mürettebattan oluşan yedi kalyondan mürekkep Rus donanması tarafından esir alınmıştı. Rus donanmasının subay kadrosu ağırlıklı olarak yabancılardan, seyrüsefercileri çoğunluğu İngiliz, Hollandalı ve Danimarkalılarından teşekkül ettirilmişti. Oresund'da 800 Danimarkalı mürettebat Rus donanmasına katılmıştı. Portsmouth Rus donanması Büyük Petro'nun ölümü ardından kuzeyde ve güneyde inhitat etmiş, özellikle yetişmiş donanma mürettebatı sıkıntısı kendisini göstermişti. Kısa süreli İsveç savaşı sırasında (1741-1743) az da olsa bir canlanma yaşanmış ancak gerçek anlamda dirilişi Yekaterina II. Alekseyevna dönemi ile mümkün olabilmisti.¹²²

Yekaterina II. Alekseyevna Akdeniz seferinin tüm ayrıntılarıyla doğrudan doğruya ve yüksek bir enerji ile alakadar olmuştu. İtimat ettiği bir muhatabına yazdığı şu satırlarda *“Tanrı izin verirse, donanmaya tarihte tanık olunmamış öyle bir görev vereceğim ki, siz de gözlerinizle mucizeyi göreceksiniz.”* diyordu. Bu görev öncesinde öncelikle etkin diplomasi devreye sokulmuş çariçenin talimatları doğrultusunda Dışişleri Komisyonu birinci üyesi Nikita Panin ile Rusya'nın İngiltere sefiri Çernişev denizlerin hâkim gücü İngiltere'ye hassasiyetleri konusunda garanti ve güvence vermişler bununla birlikte Akdeniz'e doğru demir alacak Rus donanmasına gıda, cephane ikmali ve her türlü yardım yapılması hususunda İngiliz hükümeti ile bir anlaşmaya varmışlardı. Ayrıca bu mucizeye iman edenlerin başında gelen Aleksey Orlov tedavi bahanesiyle gittiği İtalya'da donanmanın erzak ve mühimmat ikmali işi ile de meşgul olmuştu. Rus Akdeniz donanmasının komutanlığı Yekaterina II. Alekseyevna'nın sürekli ısrarı üzerine Aleksey Orlov tarafından 1770'in henüz başlarında üstlenildikten sonra Levant'ta Rus donanmasının görünmesi üzerine Yekaterina II. Alekseyevna'nın Orlov'a gönderdiği mektupta *“Bütün Avrupa*

¹²¹Petr Velikiy, *ego polkovodtsy i ministry: 23 portreta s prisovokupleniem kratkikh o zhizni ikh opisaniy*, Tipografiya Aleksandra Semena, Moskova 1853, s.51.

¹²²Ştentselya, *a.g.e.*, s. 61, 67.

kahramanlığınız karşısında şaşkına dönmüş vaziyette ancak büyük bir umutla sizi izliyor.” ifadelerini kullanarak donanmasına güç aşıliyordu.¹²³

1.4.2. Rus Donanmasının Akdeniz Seferinde İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin Tavrı

XV. yüzyılın ikinci yarısının henüz başlarında, 1458 yılında ticaret gemilerinin Levant'ta görünmesiyle Akdeniz'de yürütülen ticari faaliyetlere faal bir unsur olarak katılan İngilizlerin¹²⁴ Akdeniz'de Rus donanmasının bu cüretine engel çıkaracağı düşünülmüş ama aksine İngiliz hükümetinin desteği ile yelkenliler rüzgâr gücünün yanı sıra İngiliz gücü ile de yol almışlardı. Bunda Rus Dışişleri Komisyonu birinci üyesi Nikita Panin'in 1764 Prusya, 1765 Danimarka ile imzaladığı ittifak antlaşması ve 1766 İngiltere ile imza ettiği ticaret antlaşmasının olumlu katkısı önemli rol oynamıştı. İngilizleri Ruslarla yakınlaştıran birinci etmen Fransızların Ortadoğu'da üstünlüğünü törpüleme isteği olurken diğer amil özellikle yedi yıl savaşları (1756-1763) sonrasında imzalanan Paris Antlaşması (10 Şubat 1763) ile elde edilen dünya deniz hâkimiyeti konumunu muhafaza ve devam ettirebilmek adına çok önemli olan demir, kereste başta olmak üzere diğer orman ürünleri, gemi direği, katran, kenevir gibi gemi inşasında sıklıkla kullanılan malzemelerin tedarikçisi konumunda olan Rusya'nın dostluğunu kaybetmeme isteğiydi¹²⁵

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında karada ve denizde artan İngiliz-Fransız rekabeti İngiliz hükümetini menfaatleri doğrultusunda Rusların yanında konumlandırırken, Levant ticaretine 1535 tarihli Osmanlı'dan aldığı kapitülasyon ile uzun zamandan beri hâkim olan Fransız hükümeti ise tabiatıyla Osmanlı tarafında yer tutmuştu. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, barış dönemlerini içeren senelerde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkeleri ile yıllık ticaret hacmi ortalama 110 milyon livre iken Fransa bu ülkeler arasında 60 milyon livre pay ile birinci sırada yer almaktaydı. Fransa'nın bu konumu Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilinde cereyan edecek bir savaş kendi ekonomik menfaatleri açısından zararlı bulmaktaydı. Bu sebeple caydırıcı bir tedbir olarak Versay hükümeti başbakanı Choiseul önce Rus donanmasının Akdeniz'e girmesi durumunda batırılacağını duyurmuş sonrasında

¹²³ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 67-68; Mosolov, *a.g.e.*, s. 311; Tarle, *a.g.e.*, s. 30.

¹²⁴ S. Elegina, *Russkogo Flota Period Azovskiy*, Tipografiya Kommissionera İmperatorskiy Akademii Hudojestve; St. Petersburg 1864, s. 6.

¹²⁵ Drujinina, *a.g.e.*, s. 80-88; Ştentselya, *a.g.e.*, s. 56-57;

İngiliz diplomasisinin bunu savaş nedeni sayacağına dair ağır baskısı karşısında bu tehlikeli adımdan kaçınmak zorunda kalmıştı.¹²⁶

1.4.3. Ege Denizi'nde Rus Donanmasının Desteklediği Rum İsyanı

1768-1774 harbi içerisinde Rusların Akdeniz seferi tali bir askeri harekât vasfı ile Osmanlılara karşı Akdeniz'de (Bahr-i Sefid) cephe açarak, Hristiyan Ortodoks ahalinin metbularına karşı ayaklanmasını teşvik etmek suretiyle Memalik'i Osmaniye'yi dört bir yandan ateşe vermek ve Osmanlı Devletinin mülki bütünlüğünü harap etmek gayesi gütmekteydi.¹²⁷ Bu strateji Yekaterina II. Alekseyevna tarafından saltanata oturduğu ilk yıllarda meşruiyet tesis etmek için ve hayranı olduğu Büyük Petro'nun takipçisi olduğunu ispatlamak adına, kendisine Rus tahtını hediye eden saray darbesinin başarıya ulaşmasında büyük rolü olan ve gözde konumunda bulunan Grigoriy Orlov tarafından tasarlanmış ve 1763 yılında Manuel Saro ve topçu subayı Georgios Papazolis (Papaz-oğlu Mavromihali) adında iki Yunan'ın Sparta (Manyot-Manyalı) halkını tahrik ve teşvik etmek amacıyla gönderilmesi cihetiyle vücuda gelmişti. 1765 Mayıs'ında kendisine tevdi edilen bu görevi tamamlayarak Petersburg'a geri dönen Saro izlenimlerini ve tetkiklerini şöylece dile getirmişti:

“Gelecekte vuku bulacak bir Rus-Osmanlı harbinin patlak vermesi durumunda Akdeniz'e gönderilecek güçlü toplarla donatılmış on Rus gemisinin Grek¹²⁸ sahillerinde görülmesiyle Grek halkı Ruslarla birleşecektir. Greklerin yeteri derecede gemisi vardır sadece top gücü ile donatılması icap etmektedir. Grekler cesur ve kahraman karakterli bir millettir.”¹²⁹

İşbirlikçiler bulunmuştu ancak Yekaterina II. Alekseyevna'nın ifadesiyle 1765 yılında ortada ne donanma ne de mürettebat vardı. Ruslar denizaşırı bir sefere yalnızca Fransız kibrini yerin dibine batırıp çıkarmak arzusunda olan İngilizlerin yardımı ile teşebbüs edebilirlerdi.¹³⁰ 1769'a gelindiğinde Ruslar toplama bir donanma kurarak¹³¹

¹²⁶ Tarle, a.g.e., s. 17.

¹²⁷ M.A Liyalina, Podvigi Russkih Admiralov Petra Mihaylova, Spiridova, Ushakova, Senyavina, gr. Geydena, Lazareva, Nahimova, Kornilova i ih Spodvizhnikov, St. Petersburg 1900, s. 28; Daniel Panzac, Osmanlı Donanması (1572-1923), (Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canbolat) İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s.199.

¹²⁸ Grek Yunanlı; Rum.

¹²⁹ Solovyev, İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 561-562.

¹³⁰ Solovyev, İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen, Kniga Shestaya, Tom XXVII-XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 546-578.

¹³¹ Veselago, a.g.e., s.101.

cesurca bir adım atacaklardı. Bu donanmanın Amiral Spiridov komutasında bulunan ve 3 Kalyon, 2 pinka ile 2 paketbot'tan mürekkep (posta ve haberci gemileri) kısmı 1770'in 18 Şubat'ında Porto Vitolo'ya gelmişti. Ertesi gün, 19 Şubat tarihinde Spiridov'un Porto Vitolo'ya iki müfrezeden oluşan asker çıkarması bekledikleri anın geldiği sevinci ile Yunanlıları galeyana getirmişti. Yüzbaşı Barkov kumandasında doğu müfrezesi (lejyonu) bin isyancı Yunanlı ile birlikte Mezistre'ye saldırıp üç bin muharipten oluşan Osmanlı kuvvetini bozguna uğratmış ve 8 Mart tarihinde Mezistre Osmanlı askerlerince garnizondan serbestçe çıkış güvencesi karşılığında Ruslara teslim edilmişti. Yunan vahşeti o an başlamış Türkler silahlarını teslim eder etmez gaddarca bir katliama maruz kalmış ve bin Osmanlı muharibi oracıkta katledilmişti. Bu sansasyonel olay Barkov 'un müfrezesinin mevcudunu bir anda sekiz bine yükseltmiş ve bu avantaj ile Tripoliçe şehrine girilmişti. Türklerin direnişi ve tazyiki Yunanlıların (Manyalıları) silahlarını bırakarak az sayıda Rus'u ortada bırakarak kaçmalarına sebep olmuş ve ağır yaralanan Barkov'u Mezistre'ye (Sparta) taşıyan dört askerin dışında bir avuç muharipten oluşan tüm doğu lejyonu tasfiye edilmişti.¹³²

Prens Peter Dolgoruki (Dolgorukov) kumandasında hareket eden batı müfrezesi ise Arkadya şehrini ele geçirmiş ve iki gemi ve bir firkateyn ile Berberi asıllı İ.A. Hannibal (Mavro) kumandasındaki müfreze tarafından kuşatılan Navarin'e geçmişti. 29 Mart günü muhasara altına alınan Navarin (Anvarin) 10 Nisan günü teslim oldu. Navarin'de Osmanlılardan geriye kalan kırk iki top, üç havan topu, sekiz yüz pud (Eskiden Ruslarda 16,38 kiloya eşit ağırlık birimi) baruttan ibaretti. 28 Şubat'ta Spirodov'un üç kalyon, bir firkateyn ve bir paketbot ile başlattığı Koron muhasarası 14 Nisan'da Navarin'in alındığı haberi Tri Iyerarha adlı kalyon, Nadezhda Blagopoluchiiia firkateyni ve bir paketbot ile varmış olduğu Koron kalesi önlerinde kendisine ulaşan Rus Akdeniz donanması ve kara ordusu başkumandanı Aleksey Orlov'un başarısız kuşatmanın kaldırılarak Navarin'de toplanma emri ile sonlandırılmış ve Rus donanmasının unsurları ve başta Orlov'un kara kuvvetleri bu limanda toplanmıştı.¹³³ Koron'da yaşananlar, Modon kuşatmasında da tekerrür ederek sekiz yüz Rum işbirlikçi ile takviye olunan, dört top ile desteklenen 500 Rus muharip eşliğinde General Dolgorukov kumandasında 19 Nisan'da Navarin yakınlarında bulunan Modon kalesine sevk edilen müfrezenin de kaderi olmuş, 27 Nisan

¹³² F. F. Veselago, *Kratkiya Svedeniya O Russkikh Morskikh Srajeniyah za dva stoletiya s 1656 po 1856 god*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1871, s. 95; Novikova, *a.g.e.*, s. 92; Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyshih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 656-657.

¹³³ Novikova, *a.g.e.*, s. 92-93.

ile 6 Mayıs aralığında karadan ve denizden kuşatılan ve bombalanan kale Osmanlı garnizonlarının direnişi karşısında alınamadan Navarin'e geri dönmüştü. Tirepolis (Tirepoliçe) ile Patras (Balyabadra) isyancı Yunanlılar tarafından ele geçirilememişti. Mora'nın (Peloponnesos) en mühim merkezlerinde yaşanan bu askeri başarısızlığın faturası Rus tarafında beş yüz muharip ve kırk beş top mühimmatı kaybı olarak kayda geçmişti.¹³⁴ Mora'da heyecan, coşku ve hamaset duygularıyla Ruslarca tertip ve teşvik edilen Yunan isyanı güdük kalmıştı. Yunanlılar kendilerine özgürlük vadeden Rusları, Ruslar kendilerine yardım vadeden Yunanlıları yetersiz ve istidatsız olarak nitelendirmişler, karşılıklı hayal kırıklığına uğramış ve birbirlerini aldatmışlardı.¹³⁵ Çariçe Yunanlılardan arzu edilen tavrı göremeyince filozof kimliğiyle “Yunanlılar, eski Spartalılar, soysuzlaşmak ve yozlaşmak suretiyle çapulculuk ve yağmacılığı özgürlüğe tercih ederek, kendilerine gönderdiğim kahramanlardan şayet istifade edemezler ise ebediyyen mahvolurlar” diyerek durumu istidlal etmekteydi.¹³⁶ Akdeniz donanmasının başkumandanı Aleksey Orlov ise Yunanlılar hakkında yanıldığını itiraf ediyor ve savaş raporlarında Mora isyanının hedeflenen amaca iktiran etmemiş olduğunu belirterek, bu menfi neticeden de Yunanlıları mesul tutmaktaydı.¹³⁷ Özellikle Yüzbaşı Barkov ‘un Tripoliçe ‘de yaşadığı korkunç hezimetin ardından Yunanlıların hainliği ve engellenemez azgınlıkları Orlov’un gözünü bir hayli korkutmuştu:

“Kaleler, büyük şehirler Tripoliçe, Koron, Patras’ın haricinde Mora’nın tamamen Türklerden temizlenmesine rağmen, güçlerimin yetersiz ve zayıf olduğunu düşünüyorum, zafer elde edilse dahi kazanılan toprakların muhafaza edilemeyeceğine inanıyorum. Yunanlıların korkaklığı ve cesaretsizliği beni tamamen yeise düşürmektedir. Bununla birlikte dil birlikteliği olmamasından kaynaklanan düzensizlik ve tertipsizlik benim bütün kaygılarımı daha da artırıyor. Yapabileceğim en iyi şeyin karada ve denizde gücümü hâkim kılarak, Mora’da elde edilen başarıyı diğer savaş alanlarında da yakalamak, Türklerin payitahtına giden gıda sevkiyatını engellemek olacağını biliyor ve bunun içinde Elphinstone ‘un acilen yardıma gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Yunan halkı yalancı,

¹³⁴ Zinkeisen a.g.e., s.653; Ştentselya, a.g.e., s. 68.

¹³⁵ Ştentselya, a.g.e., s. 68.

¹³⁶ Vladimir Antonoviç, Ulyanitskiy, Dardanelli, Bosfor i Çernoye More v XVIII Veke, Tipografiya A. Gattsuli, Moskova 1883, s.123.

¹³⁷ Solovyev, İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 667.

dönek, haddini bilmez ve ödlele ayrıca para düşkünlü olduğu için yüksek ideale kanallze olunamaz bir vaziyettedir.”¹³⁸

1.4.4. Anabolu Muharebesi

İngiliz amirali Elphinstone 16 Mayıs tarihinde 3 kalyon, 2 fırkateyn ve 4 pinka’dan oluşan donanma ile Spetses adası yakınlarında Kaptanıderyâ Hüsâmeddin Paşa ve Kapudane Cezayirli Hasan Paşa komutasında 10 kalyon, 2 fırkateyn ve 7 pergende’den (brigantin) mürekkep Osmanlı donanmasına saldırmış onu Anabolu kalesi ile korunan Argolikos Körfezi’ne çekilmek zorunda bırakmıştı. Elphinstone Argolikos Körfezinin tam ağzında bulunan Spetses adası civarında konumlanarak Osmanlı donanmasının Anabolu’dan (Napoli di Romania) çıkışını beklemeye başlamıştı. Elphinstone Spiridov’un desteğini beklemeden kendi şan ve şöhreti için Osmanlı donanmasının üstünlüğüne rağmen ihtiyatsızca sıcak temas kurmak istemiş, Osmanlı donanma kurmayları ise bunu Rus donanmasının öncü kuvvetleri olarak düşünerek aceleyle Anabolu kalesi ve sahil bataryalarının korumasına sığınmıştı. Sıcak temas sağlanmış ancak Osmanlı sahil bataryalarının ateşi Rus donanmasını hafif hasarlar alarak ve on mürettebatını kaybederek geri çekilmeye mecbur etmişti. Beş gün boyunca Türklerin çıkışı beklenmiş sonrasında Spetses adası civarından ayrılmış Spiridov’un donanması ile Mora’nın güneyindeki Çuha adasında birleşmişti. Osmanlı donanması bunu fırsat bilerek Argolikos Körfezi’nden çıkış yapmış ve böylelikle iki donanmanın Ege denizindeki köşe kapmaca oyunu devam etmişti. 22 Mayıs tarihinde Elphinstone ve Spiridov Anadolu’dan çıkıp kuzeye doğru demir alan Osmanlı donanmasını aramaya başlamıştı. Spiridov’un ayrılışının ardından Osmanlı’nın karadan kuşatması altında Tri İyerarha adlı kalyon ve birkaç pergende’den oluşan kuvvetleri ile Navarin’i savunmak zorunda kalan başkumandan kont Aleksey Orlov Osmanlı kuvvetlerinin baskısını artırmasının ardından 23 Mayıs tarihinde garnizonu terk kararı alarak gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra tahrip edilen Navarin kalesini boşaltarak 26 Mayıs tarihinde Tuğamiral Elphinstone ve Amiral Spiridov’un donanmaları ile birleşti.¹³⁹

1.4.5. Sakız Adası ve Çeşme Deniz Muharebeleri

Tuğamiral Elphinstone ve Amiral Spiridov’un donanmaları ile birleşen Kont Aleksey Grigoryeviç Orlov Değirmenlik (Milos) adasından 11 Haziran tarihinde Tri İyerarha

¹³⁸ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 658.

¹³⁹ Novikova, *a.g.e.*, s. 94-95; Veselago, *a.g.e.*, s. 96-97

kalyonu ile Ege denizinin tam ortasında bulunan Paros adasına doğru Türk savaş gemilerini bulmak amacıyla harekete geçmişti. Bu arada Sakız (Khios) Adası civarlarında düşman gemilerini aramakla görevlendirilen Samuel Karloviç Greig kumandasında Rostislav kalyonundan 23 Haziran tarihinde akşama doğru gün batımında Türk savaş gemilerinin yarım ay şeklinde konum almış ve demir atmış vaziyette görüldüğü haberi alınmıştı.¹⁴⁰ Orlov kumandası altında biri 80 topu olan geri kalan sekizi 86 topu bulunan dokuz kalyon, üç fırkateyn ve bombardıman gemisi ile kama düzeninde hücum etmeye karar vermişti. Türk donanması 80 top kapasiteli 5 kalyon, altmış-yetmiş top kapasiteli on kalyon, dört fırkateyn ve altı nakliye gemisinden oluşmakta ve Rus deniz gücüne nispetle en az üçte bir oranında daha fazla güce sahip bulunmaktaydı.¹⁴¹ Rus donanmasının Spiridov idaresinde bulunan amiral gemisi altmış altı top kapasiteli Yevstafiy'in grandi yelkeni (geminin baştan ikinci direği) direği ikinci amiral Cezayirli Hasan Paşa idaresinde bulunan Osmanlı amiral gemisi (kapudane) 72 top kapasiteli Burc-u Zafer'in top ateşleri ile zarar görmüş ve yanmaya başlamış sonrasında Osmanlı Amiral gemisinin üzerine düşerek¹⁴², tersi de ifade edilmekte Burc-u Zafer'in grandi yelkeninin Yevstafiy'in üzerine düşerek, iki geminin de havaya uçmasına neden olduğu bildirilmektedir.¹⁴³ Yevstafiy'in Sekiz yüz elli mürettebatından amiral, kaptan, birkaç zabitan ve kırk tayfa haricinde kurtulan olmamıştı.¹⁴⁴ Yevstafiy'de kayıplar hususunda otuzu zabitan olmak üzere altı yüz yirmi sekiz mürettebatın hayatını kaybettiğine dair net sayısal ifadeler de mevcuttur.¹⁴⁵ Burc-u Zafer'in mürettebatı da aynı kaderi paylaşmış amiral, kaptan ve birkaç zabitan ile tayfa hayatlarını kurtarabilmişlerdi.

Sakız Adası deniz muharebesi amiral gemilerinin infilak etmesi ile 24 Haziran tarihinde sona ermiş, Osmanlı donanması yangının diğer gemilere de sıçrama ihtimali ile panik içerisinde ve düzensiz bir biçimde art arda halat keserek Çeşme koyunun derinliklerine çekilerek ve koyun kuzey ve güney burunlarına kurulan top bataryalarının mevcudiyetiyle kendisini güvene alma yolunu seçmiş, ancak az sonra Rus donanması takip edilerek abluka altına alınmıştı. Çeşme koyu ağzına palamar boyu (deniz milinin onda biri, 120 kulaç) mesafe ile demir atan Rus donanması 25 Haziran günü Tuğamiral

¹⁴⁰ Novikova, *a.g.e.*, s. 95.

¹⁴¹ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴² Novikova, *a.g.e.*, s.96; Ştentselya, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴³ Veselago, *a.g.e.*, s. 98; Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 662.

¹⁴⁴ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴⁵ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 662.

Samuel Karloviç Greig kumandasında altmış altı top kapasiteli Tri Iyerarha kalyonu ve 20 top kapasiteli bombardıman gemisi Grom ile Osmanlı donanması ve koyun güney burnuna yerleştirilen bataryaları bombardımana tutmuş bulunmaktaydı. Aynı günün akşamında Aleksey Orlov başkanlığında toplanan savaş konseyi 26 Haziran gecesi ateş gemileri ve ateş gülleleri ile (Brand Kugel) Türk donanmasının yok edilmesi kararını almıştı.¹⁴⁶ Orlov Ege Takımadalarına hâkim olmak ve gelecekte kazanılacak daha büyük zaferler adına “*Osmanlı donanmasını ivedilikle, vakit kaybetmeden behemehal imha etme kararlılığını ortaya koyabilmeliyiz.*” diyerek kumanda ettiği donanmaya tam bir imha harekâtı talimatı vermiş bulunuyordu.¹⁴⁷

Bu talimat doğrultusunda 25 Haziran’ı 26 Haziran’a bağlayan gece Rostislav, Evropa, Ne Tron Menya, Saratov isimli 4 kalyon, Nadezhda ve Afrika isimli 2 fırkateyn, Grom isimli 1 bombardıman gemisi ile beraber 4 kundak (ateş) gemisi Çeşme Koyu girişine yaklaşarak -Brand Kugel (ateş güllesi) güçlü top ateşiyle Türk gemilerini ateşe tuttular. Bombardıman gemisi Grom’dan fırlatılan ateş gülleleri koyun merkezinde bulunan Türk gemisine isabet etmiş bu gemide ortaya çıkan yangın çevredeki diğer gemilere sirayet etmişti. Gece saat 3 sularında İskoç Tuğamiral Samuel Greig’in talimatı ile 4 kundak gemisi harekete geçirilmiş, bunlardan deniz yüzbaşısı İngiliz Dugdal’ın sorumluluğundaki kundak gemisi Türk kadirgaları tarafından geri püskürtülmüş, deniz yüzbaşısı Mekenzi idaresindeki ikinci ateş gemisi karaya oturmuş, gedikli başcavuş Gagarin yönetimindeki üçüncü ateş gemisi yanan gemilerin arasında kalmış, Teğmen Dmitry Sergeevich İlyin kumandasında dördüncü ateş gemisi ise bir Türk gemisi ile giriştiği mücadelenin arkasından onu ateşe vermeyi başarmış ve bu gemide baş gösteren yangın büyüyerek diğer gemilere de sıçramıştı. Gün ağarmaya yakın Türk donanması ateş içinde kalmış ve yok olmuştu. Osmanlılar 15 kalyon, 6 fırkateyn ve çok sayıda, elli civarı, küçük harp gemisi kaybetmişti. Rodos isimli kalyon ve 5 kadirga Ruslarca savaş ganimeti olarak ele geçirilmişti. Osmanlılar 10 binden fazla tayfa ve zabitanı bu deniz muharebesinde kaybetmişti. Rusların kaybı on dört yerinden yara alan Evropa gemisi olmuş ve Tuğamiral Samuel Greig’in mürettebatından 11 denizci can vermişti. Amiraller heyetine zaferi değerlendiren Spiridov: “*Şeref olsun Rus donanmasına! 25 Haziran’ı 26 Haziran’a bağlayan gece düşman donanmasına baskın verip, düşmanı bozguna uğratıp, külünü*

¹⁴⁶ Novikova, a.g.e., s. 96.

¹⁴⁷ Veselago, a.g.e., s. 99.

savurduk. Bu şanlı zafer ile Arşipelag¹⁴⁸ tamamen kontrol altına alınarak, hâkimiyetimiz tesis edilmiştir.”¹⁴⁹

Çeşme alevler içerisinde kalmış, şehir halkı da bu yangınlarda hayatını kaybetmişti. Çeşme’de yaşananlar İzmir’de aksülamel uyandırmıştı. Çeşme Muharebesi her şeyden çok İzmir’in beynelmilel ticaretine darbe indirmişti. Ruslar Avrupalıların buradaki büyük ölçekli ticari çıkarlarına ilk kez şahit olmaktaydı. 21 Temmuz tarihinde Orlov İzmir’de mukim Avrupalı konsoloslardan bir mektup almıştı. Bu mektupta İzmir’in kaos ortamından söz edilmekte, Çeşme’de Osmanlı donanmasının imhasının ardından 8 Temmuz günü İzmirli öfke ve taşkınlık hâletiruhiyesiyle Yunanlılara saldırdığı çok sayıda Yunanlının darp edildiği, iki Avrupalının da bu esnada öldüğü bildiriliyordu. Frankların büyük çoğunluğu şehirden kaçmanın bir yolunu aramaya başlamış, şehirden ayrılacak gemilere binebilmenin mücadelesini vermeye başlamışlar, gidebilenler gitmiş, gidemeyenler kendilerini evlerine kapatmışlardı. Şehirde ticaret durmuştu. Olaylar birkaç gün sonra yatışmış, şehir sükûnet bulmuş, ticaret kaldığı yerden hareketine yeniden başlamıştı. Bunun yanında Rus donanmasının İzmir’e yaklaşması ve bölgedeki faaliyetleri her an Avrupa uyrukluların can ve mal güvenliğini tehlikeye atabilirdi. Avrupalılar endişe içerisinde düşmüştü.¹⁵⁰

Rusların Çeşme zaferi, Osmanlıların 1571 İnebahtı (Lepanto) sonrası yaşadığı bir başka büyük deniz felaketi olmuş, donanması tamamen yok edilmiş, harimiismeti, payitahtı korunaksız ve işgale açık hale gelmişti. Orlov Elphinstone yönetiminde donanmanın bir kısmını Mısır, Levant ve Suriye’den İstanbul’a levazım, mühimmat ve besin maddeleri sevkiyatını durdurma amacıyla Çanakkale boğazına sevk etmiş, kendisi de muharebede hayatını kaybeden binlerce denizci muharibin cansız bedenlerinin kıyıya vurması ile ortaya çıkması muhtemel salgın hastalıklardan ordusunu korumak gayesi ile hiç vakit kaybetmeden Çeşme’den ayrılarak öncelikle tek başına zapt etmekte muvaffak olamayacağı Limni (Lemnos) adasına, oradan da kışı geçirmek üzere Paros adasına intikal etmişti. Yekaterina II. Alekseyevna ve St. Petersburg hükümeti Akdeniz seferi başkumandanı Orlov’a Çeşmenski (Çeşmeli) unvanı vererek onu gururlandırmıştı.¹⁵¹ Sonra ise kazanılan büyük Çeşme muharebesinin hemen ardından Çanakkale boğazının harap ve

¹⁴⁸ Rusça kaynaklarda Ege Takımadalarına verilen ad.

¹⁴⁹ Novikova, *a.g.e.*, s. 96-97; Ştentselya, *a.g.e.*, s. 69-70.

¹⁵⁰ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 664.

¹⁵¹ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 70-71.

işe yaramaz tahkimatının da kendisine kolaylık sağlamasına rağmen muzaffer Rus donanmasını İstanbul'a götürerek St. Petersburg hükümetinin de çok arzu ettiği barış antlaşmasını Sultan III. Mustafa'ya dikte ettiremediği için kabahatli olarak görülmüş ve eleştirilmişti.¹⁵²

Rus Baltık Donanması Başkumandanı Aleksey Grigoryeviç Orlov'un Türkler'in Çeşme'de yeni bir donanma kurmak ve burada güçlü bir tahkimat oluşturmak için çalışmalar yaptığına dair haber ve bilgi alması üzerine, 1770-1772 Akdeniz'deki Ege Takımadaları Seferi'nde elde edilen kazanımların kaybedilmemesi ve buralarda inisiyatifin yeniden Türkler'in eline geçmesine engel olmak adına, Tuğamiral Samuel Greig komutasında 3 kalyon (Pobeda, Tri Iyerarha, Vsevolod), 6 fırkateyn (Nadezhda, Afrika, Paros, Pobeda, Grigoriy ve Konstantsiya) ve 1 bombardıman gemisi (Molniya) 15 (26) Ekim 1772 tarihinde Sakız Adası'na gönderilmiş, 24 Ekim (4 Kasım) tarihinde Çeşme Limanı'na 300 metre kala duran Rus savaş gemileri Çeşme Kalesi'ni ikinci kez ağır bombardımana tutmuş, Türk mukavemeti üzerine Preobrajenskoe Alayı ve Arnavutlar'dan oluşan 520 kişilik bir kuvvet karaya çıkartılarak şehir tekrar Rus yağmasına maruz bırakılmıştı. Rus askerleri bu kaotik ortamda Çeşme sakinlerince terk edilen ticari ambar ve depoları ele geçirerek buraların içerisinde bulunan çok değerli ipekli dokuma/kumaşları yanlarına ganimet alarak, gemilerine binip çekip gidecekler ancak 1774 Haziran'ında bir kez daha gelip, dokuma ve tekstil sanayi açısından önemli bir merkez olan Çeşme'ye üçüncü kez saldıracaklardı.¹⁵³

Ege Takımadalarına gitmek üzere Danimarkalı Tuğamiral Arfa yönetimindeki 3 kalyon, 2690 muharip ve 13 çıkarma gemisinden oluşan üçüncü donanma 30 Haziran tarihinde Reval'den demir almış, Tuğamiral Elphinstone idaresinde bulunan donanma ise 3 kalyon, 2 Fırkateyn ve 1 pinka ile Tenedos (Bozcaada) ve İmbros (Gökçeada) adaları arasında mevzilenerken, İstanbul'un nefes borusu konumunda olan Çanakkale Boğazını savaşın sonuna kadar kaldırılmayacak olan bir abluka altına almıştı.¹⁵⁴ Ruslar Osmanlı topraklarını dört bir yandan ateşe verme planları doğrultusunda sadece Yunan azınlığın duygu ve inancını istismar etmekle kalmamış ayrıca Araplar arasında da metbularına karşı bir nefret ve nifak tohumu ekmişlerdi. 1773 Mart ayı sonuna kadar devam edecek olan

¹⁵² Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 664; Ştentselya, *a.g.e.*, s. 70-71.

¹⁵³ Novikova, *a.g.e.*, s. 101; Tarle, *a.g.e.*, s. 106.

¹⁵⁴ Novikova, *a.g.e.*, s. 97.

19 Mayıs ve 20 Temmuz 1772 tarihli ateşkes antlaşmalarına rağmen Ruslar güneyde askeri harekâta devam etmişti. Mısır'da 1769'da hakimiyetini ilan eden, fetihlerini Suriye'den Şam'a kadar genişleten Bulutkapan Ali Bey, Damadı Ebü'z-Zeheb Muhammed Bey'e Kahire'de yenilince Suriye'ye kaçmak zorunda kalmış, Akka'ya yerleşmiş ve burada Rus donanması ile kendisine destek olunması amacıyla bağlantı kurmuş, Rus devleti ise bu fırsatı kaçırmayarak dünden bugüne amaca ulaşmak adına en fazla ve en iyi kullandığı enstrüman olan davet ve davete icabet etmek ilkesini burada da hayata geçirerek savaş gemilerini 1772 Ağustos'unda Beyrut ve Dimyat önlerine göndermiş, Ali Bey ve Damadı Ebü'z-Zeheb'i amirallerin ara buluculuğu barıştırarak bu iki ismi Osmanlı'ya karşı zararlı ve ayrılıkçı faaliyetlerin içerisine itmek suretiyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı kaotik bir coğrafya haline dönüştürecek olan ilk adımları atmış bulunuyordu.¹⁵⁵

Ruslar Akdeniz seferi nihayetinde Suriye ve Yunanistan'da arzuladığı hedefe ulaşamamıştı. Petersburg hükümetince maliyeti yüksek olduğu için Akdeniz'e yeterli sayıda çıkarma birliği gönderilememiş, bu da geniş kapsamlı hedeflerin uygulanır duruma getirilmesini imkânsız kılmıştı. Akdeniz seferi ilk bir buçuk yıllık safhada Rus hazinesinden altı milyon ruble gibi büyük bir meblağ ile finanse edilmişti.¹⁵⁶ 10 (21) Temmuz 1774 tarihli Küçük Kaynarca sonrası Petersburg hükümeti Ege Takımadaları'nda bulunan donanmasını geri çağırdı. Akdeniz'den Reval ve Kronştat'a donanmanın gemileri üç filo olarak dönüş gerçekleştirdi. Tuğamiral Samuel Greig komutasında Mart 1775 tarihinde demir alan ilk donanma Mayıs ayında Kronştat'a ulaşmış bulunuyordu. Danimarkalı Tuğamiral Krestyan Mihayloviç Bazbal komutasında ikinci filo Nisan ayında denize açılmış ve Ağustos ayında Kronştat'da demir atmıştı. Üçüncü ve son donanma ise Tümamiral Yelmanov komutasında Ağustos ayında başladığı yolculuğuna Ekim ayında Reval'de nokta koymuştu. Ege Takımadaları seferi boyunca (1769-1774) Baltık denizinden 20 kalyon, 6 firkateyn, 1 bombardıman gemisi ve çok sayıda muhrip ile yardımcı sınıf gemilerden mürekkep 5 filo gönderildi. Bunun yanında Ege Takımadaları seferi boyunca satın alınan 13 firkateyn ve muhrip gemiler ile donanma takviye olundu. 1 kalyon, 8 firkateyn, 5 kadirga ve 20'nin üzerinde muhrip ise Osmanlı donanmasından ele geçirilmişti. Bütün sefer boyunca 1 amiral gemisi, (24 Haziran 1770 tarihinde Sakız Adası'nda Rus donanmasının amiral gemisi Yevstafiy Osmanlı donanmasının amiral gemisi ile karşı karşıya gelmiş kısa bir süre sonra iki gemide alevler içerisinde havaya

¹⁵⁵ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 64,72.

¹⁵⁶ Ştentselya, *a.g.e.*, s. 74.

uçmuştur.) ve Rodos, Aziya, Svyatoslav (святослав) isimli 3 kalyon kaybedilmişti. Ege Takımadaları'ndan ayrılmadan önce köhne gemiler ıskartaya çıkarılmış bazıları ise satılmıştı. Baltık denizine 13 kalyon, 7 firkateyn, 2 bombardıman gemisi ve az sayıda muhrip gemi geri dönmüştü.¹⁵⁷

Sublime Porte (Babıali) tarafında ise Akdeniz'de Ruslara yenilgi sadece kısa sürede yerine yenisi konulacak olan Osmanlı donanmasının imhası ile sınırlı kalmamış mamafih uzun vadede İmparatorluğu yıkıma götürecektir olan, Osmanlı'nın hükümlerlik haklarının, Hristiyan Ortodoks Kilisesi bünyesinde Şark Rum Cemaatini teşkil etmekte olan Slav (Sırp, Bulgar), Rumen ve Yunan halklarının ağırlıklı olarak yaşadığı Balkan Yarımadasında aynı inanç ve ırk birliğine malik olan Rusya lehine zarar görmesine yol açmıştı.¹⁵⁸ XVIII. yüzyıl Rus devlet politikası Büyük Petro'nun (1682-1725) vasiyetnamesinin, fikirlerinin hayata geçirilmesi üzerine yapılandırılmış ve uygulanmıştı. Baltık kıyısında İsveç'ten alınan Neva Nehri üzerinde 27 (16) Mayıs 1703 tarihinde kurulan Petersburg için şair Puşkin Rusya'nın batıya açılan penceresi tümcesini kullanarak Büyük Petro'nun Batı ve bu coğrafyanın uygarlığına verdiği önemi ifade etmesi gibi bundan yedi yıl önce Karadeniz'in kilidi Azak'ın 1696 Temmuz'unda alınarak Rusya'nın güneye açılan penceresi olması ve bu pencerenin Osmanlı'nın harimiismetini olan Karadeniz'in ele geçirilmesi ve vasalları olan Balkan yarımadası halklarının metbularına karşı ayaklandırılması amacıyla kullanılması suretiyle Doğu Sorunu (Türk Meselesi) olarak literatüre 1768-1774 savaşı sonrası giren kavram böylelikle ete kemiğe dönüştürülmüş oluyordu.

¹⁵⁷Novikova, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁵⁸ Veselago, *a.g.e.*, s. 94.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

2.1. BARIŞ ANTLAŞMASININ İMZALANMASI

Savaşın henüz başında, 1769 sonlarında, Petersburg hükümeti kazanılan zaferlerin ardından barışı arzulayan taraf olarak ortaya çıkmış ancak Babıali gelecek zaferlerin beklentisi ile Ruslar üstünde galibiyet ummuş mamafih umudu boşa çıkmıştı.¹⁵⁹ 1768-1774 Osmanlı-Rus harbi esnasında Ryabaya Mogila, Larga, Kagul (Kartal) kara muharebeleri ile Çeşme deniz savaşında alınan ağır mağlubiyetler ve Kırımın Rusya tarafından zapt olunuşu Osmanlı hükümetini barışa sevk etmiş, 1772 Fokşan ve 1773 Bükreş müzakereleri ile iki devlet sulh için tekrar girişimlerde bulunmuş ancak bu görüşmelerden ilkinde Rus hükümetinin özellikle Kırım'ın bağımsızlığı konusunda ısrar ederek geri adım atmayışı, Babıali'nin de Kırım'ı kırmızı çizgi olarak önelemesi, ikincisinde ise Kırım'ın istiklali konusunda uzlaşmaya varılmasına rağmen bu defa da Osmanlı murahhas heyetinin Azak'ın Karadeniz'e bağı, Rusya'ya karşı Tatar akınlarının kapısı konumunda olan ve harp esnasında Rusların eline geçmiş bulunan Kerç ve Yenikale'nin bağımsız Kırım Devletine terki hususunda ısrarı arzu edilen sulhun akdedilmesini imkânsız kılmıştı.¹⁶⁰

1772 ve 1773 yılları savaşın devam eden barış görüşmeleri ve bırakışma nedeniyle düşük yoğunlukta devam ettiği bir dönemdi. Görüşmelerin çıkmaza girdiği ve kesildiği 21 Mart 1773 tarihinin hemen sonrasında iki ordu silaha sarıldı.¹⁶¹ Yekaterina II. Alekseyevna'nın harbin başlarında “*Zafer harbin düşmanı, sulhun dostudur. Zafer harbi yok eder, sulha giden yolları ortaya çıkarır.*” deyişi hayat bulmuş cephede kazanılan Rus zaferleri 1774 senesinin Temmuz ayında hem de 1711'de imzalanan ve Rusya için son derece ağır ve küçük düşürücü Prut antlaşmasının (¹²/₂₃ Temmuz 1711) hemen hemen 63'üncü yıldönümü olan ¹⁰/₂₁ Temmuz 1774 tarihinde bu defa İstanbul hükümetini şartları pek ağır olan bir antlaşma imzalamak zorunda bırakmıştır.¹⁶² İki taraf bu antlaşmaya kısa ve belli bir süre ömür biçmiş, Karadeniz'in kuzey kıyıları uğruna yeni bir harp açmak için yoğun bir hazırlık sürecini başlatmışlardı.¹⁶³

¹⁵⁹ Solovyev, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, s. 637.

¹⁶⁰ Sorel, *a.g.e.*, s. 215-216; Zinkeisen *a.g.e.*, s. 668-669.

¹⁶¹ Buturlina, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁶² Bogdanoviç, *a.g.e.*, s.93.

¹⁶³ Mosolov, *a.g.e.*, s. 340.

Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa tarafından görevlendirilen Osmanlı murahhas heyetinin Küçük Kaynarca'ya gelmekte olduğunu önceden haber alan Rus Başkumandan Rummyantsev, henüz Osmanlı heyeti 4 Temmuz tarihinde Büyük Kaynarca'da iken iki piyade alayı ve beş süvari bölüğü ile Şumnu yolu üzerinde bulunan Küçük Kaynarca'ya gelmiş, General Kamensky ve ordusu tarafından kuşatma altında tutulan Şumnu'daki Osmanlı karargâhı üzerine yürüyüp, buradaki Rus kuvvetleri ile birleşeceği izlenimi vererek Osmanlı murahhaslarının direnme gücünü, bütün bir harp boyunca sıcak savaşın yanında ustalıkla uyguladığı psikolojik savaş kanalıyla kırmayı başarmıştı. Osmanlı murahhas heyeti Osmanlı ordugâhının zorlu bir kuşatma altında tutulduğu gerçeğini göz önünde bulundurup, Babıali'nin de çok arzuladığı barış antlaşmasının imza edilmesi yönünde tavır sergilemiş, Rummyantsev'in istediği kıvamını bulmuştu.¹⁶⁴

5 Temmuz günü nişancı rütbesi ve büyükelçi payesi ile murahhas-ı evvel Sadrazam Kethüdası Ahmed Resmi Efendi, büyükelçilik payesiyle ikinci murahhas Reisülküttab İbrahim Münib Efendi, mükâleme kâtibi sıfatıyla Beylikçi Mehmed Emin Naifi Efendi Rummyantsev'in hazır bulunduğu Silistre yakınlarında bulunan Küçük Kaynarca'daki Rus ordugâhına gelmiş, iki yüz adım ileride bulunan Başkomutanlık karargâhına doğru mihmandar eşliğinde atların çektiği dört tekerlekli arabaları ile ilerlemişler ve karargâha giriş yapmalarından evvel mutadî üzerine beden temizliklerini yaparak, temiz esvaplarını üzerlerine giymişler sonrasında karargâh girişinde gerçekleştirilen karşılama merasiminin arkasından maiyetleri yanlarında olmak suretiyle hemen sabahın o erken saatlerinde başlayarak, öğle sonrasına kadar sürecektir olan ilk gün barış görüşmelerinin yapılacağı yere alınmışlardır.¹⁶⁵

Osmanlı hariciyesinin işi sürüncemede bırakarak zaman kazanma karakterini iyi bilen Rus başkumandan kati bir dille şartlarının kabulü için beş gün mühlet vermiş ve itiraz dinlemek istemediğini ifade etmekle aksi durumda Sadrazamın karargâhının bulunduğu Şumnu'ya doğru hareket edeceğini barış antlaşmasını ona imzalatacağını açıkça belirterek, Osmanlı heyetine gerekli mesajı vermişti. Rummyantsev'in tabiri ile barış “*askeri tarz ve yöntemlerle*” imza edilmişti. Osmanlı heyeti Devlet-i Aliyye'nin tarihinde bir dönüm

¹⁶⁴ Fortunatov, *a.g.e.*, s.765.

¹⁶⁵ Drujinina, *a.g.e.*, s. 269.

noktası olacak 28 madde ve gizli 2 ek maddeden mürekkep bu ağır ve onur kırıcı antlaşmayı kabul zorunda bırakılmıştı.¹⁶⁶

Rusya menfaatleri için son derece önemli olan bu antlaşmayı bir an evvel tasdik etmek ve geçerli kılmak istiyordu. Küçük Kaynarca'nın imza edildiği tarihlerde Rusya'nın sınırları içerisinde Yemelyan Pugaçev önderliğinde patlak veren köylü isyanı (1773-1775) en alevli günlerini yaşıyor, mühim yerleşim merkezlerinden biri olan Kazan şehri isyancılar tarafından 28 Haziran'dan beri muhasara altında tutuluyordu. Yekaterina II. Alekseyevna harp başladığında “*Osmanlı'yı dört bir taraftan Tuna, Kırım, Mora ve Gürcü topraklarından ateşe verdim.*” derken, Balkan Hristiyanlığını metbularına karşı savaş boyunca çok maharetli bir taktik ile kullanırken, Osmanlı devlet yönetimi Rusya'nın bu isyan nedeniyle içerisine düştüğü zor durumdan faydalanma becerisini gösterememiş, daha doğrusu bu eşsiz fırsat nazarıdikkate dahi alınmamıştır. Yekaterina II. Alekseyevna bu şartlar içerisinde, I. Abdülhamid'in (1774-1789) 13 Ocak 1775'te tasdik edeceği antlaşmayı ivedilikle 11 Ağustos 1774 tarihinde onaylamıştır.¹⁶⁷

Rus diplomat, sabık Lehistan sefiri Nikolay Vasilyeviç Repnin ve muhatapları Sadrazam Kethüdası Ahmed Resmi Efendi ile Reisülküttab İbrahim Münib Efendi'nin ana dillerinde ve İtalyanca olmak üzere iki nüsha imzaladıkları ^{10/21} Temmuz 1774 tarihli, ordu kumandaları Kont Petro Rumyantsev ve Sadrazam Muhsin Zade Mehmed Paşa'nın ^{15/26} Temmuz tarihinde tasdik ettikleri Küçük Kaynarca ebedi barış ve dostluk antlaşması hükümleri şöyledir:¹⁶⁸

2.2. KÜÇÜK KAYNARCA BARIŞ ANTLAŞMASININ MADDELERİ

Her Şeye Gücü Yeten Tanrının Adıyla

Harp halinde bulunan Rus İmparatorluğu ve Osmanlı Sultanın hükümeti *Babıali* ve her iki otokrat (hükümdar) devam eden savaşı sonlandırma ve arzu edilen barışı hâkim kılmaya istek duymakta olup, taraf hükümetlerce barışın tesisi için yetkili kişiler tayin edilmiştir. Bunlar Haşmet-meab Rusya İmparatoriçesini temsilen Rus orduları başkumandanı, General Feldmareşal, Küçük Rusya Genel Valisi, Aziz Andrey, Aleksandr Nevski ve Aziz Anna nişanları sahibi Petro Rumyantsev, Haşmet-meab Osmanlı Sultanını temsilen Babıali hükümetinin başı Sadrazam Muhsin Zade Mehmed Paşa'dır. Her iki

¹⁶⁶ Fortunatov, *a.g.e.*, s.765.; Mosolov, *a.g.e.*, s. 337.

¹⁶⁷ Drujinina, *a.g.e.*, s. 308-316; Klyuçevsky, *a.g.e.*, s.68-69.

¹⁶⁸ Fortunatov, *a.g.e.*, s.781.

ordunun başkumandanı General Feldmareşal Kont Petro Rumyantsev ve Sadrazam Muhsin Zade Mehmed Paşa yetkilerini vekâlet yoluyla kullanmaları üzere belirledikleri heyetlere devretmişler, Osmanlı heyeti 5 Temmuz 1774 tarihinde Rus başkumandan ile barış görüşmeleri yapmak üzere gönderilen Nişancı Ahmed Resmi Efendi ile Reisülküttab İbrahim Münib Efendi, Rus heyeti Rumyantsev'in de hazır bulunduğu görüşmelerde Tümgeneral, Aziz George, Polonya Beyaz Kartal, Aleksandr Nevski ve Holstein Aziz Anna nişanlarının sahibi Prens Nikolay Vasilyeviç Repnin'den oluşmuş ve mezkûr murahhas heyetler arasında yapılan müzakereler neticesinde Rus İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasında ebedi barış antlaşması aşağıdaki hükümler doğrultusunda imza edilmiştir:¹⁶⁹

Birinci Madde

Bundan böyle ve ebediyen bütün düşmanca hareketler ve hasmane tutumlar sonlandırılacak, geçmişte vuku bulan bu türlü olumsuz olaylar unutulacak intikam ve öç almak yoluna gidilmeyecek karada ve denizde ebedi barış korunacak. İki tarafta antlaşmaya sadık kalıp maddeleri üzerinde ve ebedi barış yolunda sorumluluklarını yerine getirecek, antlaşmayı akdeden taraflar, Rus İmparatoriçesi ve Osmanlı Sultanı ve onların mirasçıları ve ardılları, her iki imparatorluk ile tebaaları, havas ve avam sulh antlaşmasının iklimini koruyacak. Taraflardan biri diğerine karşı açık veya gizli düşmanca tutum içerisine girmeyecek. Harp esnasında iki tarafın kanunlarına aykırı davranarak cürüm işleyenler bu nedenle kadırgalarda ve zindanlarda cezalarını çekenler, sürgün hayatı yaşayanlar umumi aflu özgür kılınacak, yeni yaşantılarında hor görülüp ayıplanmayacak ve hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli yardımlar yapılarak varacakları yere güvenle ulaşmaları temin edilecek.

İkinci Madde

Petersburg ve İstanbul hükümetlerince akit ve imza olunan antlaşma otokratlarca onaylanıp, onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi sonrasında, tebaası olduğu devlet kanunları kapsamında ağır suç, itaatsizlik ve ihanet suçları işleyenlerden bir diğer devlete sığınma durumunun ortaya çıkması vuku bulursa Osmanlı İmparatorluğunda¹⁷⁰ ihtida ederek Müslüman ve Rusya İmparatorluğunda irtidat ederek

¹⁶⁹ Drujinina, *a.g.e.*, s. 349.

¹⁷⁰ Küçük Kaynarca Barış Antlaşması'nın Rusça metninde bazı maddelerin içeriğinde Devlet-i Aliyye "İmparatorluk" şeklinde adlandırılmış olup, bundan dolayı mezkur antlaşmanın hükümlerinin tercümesinde de "İmparatorluk" kullanımına yer verilmiştir.

Hristiyan olanlar hariç sığınma talebi kabul olunmayacak, derhal ilgili devlete geri geri iade veyahut sınır dışı edilecektir. Suçlularla ilgili Hristiyan olsun Müslüman olsun bir devletin diğerine yapacağı iade talebi geri çevrilmeyecektir.

Üçüncü Madde

Tüm Tatar halkları: Kırım, Bucak, Kuban, Yedisian, Canboyluk ve Yediçkül Tatarları istisnasız olarak hepsi iki imparatorluğun hükümrانlığından azade olarak özgür ve tamamen bağımsız olacaktır. Cengiz uruğundan gelen ve tüm Tatar toplumunca seçilen hanlar tarafından milli kimliklerine uygun ezeli töre ve yasalarca bir diğer devlete hesap vermeden ömür süreceklerdir. Ne Petersburg hükümeti ne hükümeti Osmaniye Tatar Hanlığının iç işlerine, hanların seçimine asla müdahil olmayacak, Tatar milletine de sadece ve sadece Tanrıya bağımlı olan diğer devletler gibi muamele edeceklerdir. İman cihetiyle Müslümanların halifesi Haşmet-meab Sultan ruhani idarenin işleyişini halife-i müslimin olarak sağlayacak ancak taahhüt edilen siyasi ve sivil özgürlüklere katiyen müdahale edilmeyecektir. Rusya İmparatorluğu, Kerç ve Yenikale ile buraların kaza ve iskeleleri haricinde kalan Kırım yarımadası ve Kuban bölgesinde harp esnasında ele geçirdiği büyüklü küçüklü yerleşim merkezlerini, arazileri, kaleleri ve iskeleleri; Lehistan sınırına kadar uzanan ve Berda, Konski Voda ile Dnieper (Özi) Nehirleri arasında kalan bütün araziye; Babıali'ye terk olunacak Oçakov (Özü) kalesi ve yerleşim birimleri haricinde Dinyester ile Bug (Aksu) arasında kalan toprakları Kırım milletine bırakacak, barış antlaşması hükümleri gereğince antlaşma metinlerinin tarafeyn arasında teati edilmesi akabinde askerlerini bu yerlerden vakit kaybetmeden geri çekecektir. Babıali'de aynı surette Kırım yarımadası, Kuman bölgesi ve Taman yarımadası üzerinde bulunan kaleler, şehirler ve malik olduğu bütün askeri ve sivil haklarından Bağımsız Tatar idaresi adına vazgeçecek, buralarda sivil ve askeri yetkili bulundurmayaarak geri çekecek.

Dördüncü Madde

Her devletin kendi memalik'i üzerinde imar faaliyetleri yürütmesi en doğal hakkıdır. Bu nedenle her türlü kale, şehir, yerleşim alanları, yapılar ve köyler inşa edilebilir veya köhne yapılar üzerinde tadilat ve tamirat yapabilir.

Beşinci Madde

Bu kutlu antlaşmanın imza edilmesinin ve samimi dostluk ortamının yeniden yaratılmasının ardından Rus hükümeti Babıali nezdinde bir Rus orta elçi veya büyükelçi

tarafından temsil edilecek, diğer devletlerin temsilcilerine uygulanan diplomatik kurallar ile gerekli ihtimam ve saygı Rus sefir ve maiyetine de gösterilecektir. Protokolde aynı san sahibiyse Rus temsilci Avusturya temsilcisini, Avusturya elçisinin san olarak daha rütbeli veya düşük rütbeli olması durumunda Hollanda temsilcisini, Hollanda temsilcisinin yokluğunda Venedik temsilcisini takip edecektir.

Altıncı Madde

Rus sefareti bünyesinde elçi maiyetinde bulunanlardan herhangi biri hırsızlık veya önemli bir suç işleyerek cezalandırılmasını gerektiren edep dışı bir hareket sergilerse ve ceza almamak adına Türk olmak isterse bütün bunlara rağmen isteği geri çevrilmemeli ancak suç işleyene kanunların öngördüğü yaptırım uygulanmalı ve elçinin beyanı üzerine çalıntı emtia eksiksiz ve tam olarak geri iade edilmelidir. Sarhoş halde bulunanların ihtida etmelerine müsaade edilmemeli, esriklik hali son bulması akabinde Rus sefaret tercümanı ve bi-taraf Müslüman şahitlerin eşliğinde son kararı sorularak ihtida edip etmeyeceği karara bağlanmalıdır.

Yedinci Madde

Babıali Hristiyan dini ve onun mabetlerini sıkı sıkıya himaye edeceğini taahhüt eder. Aynı biçimde Rus sefarethanesi, 14'üncü maddede atıfta bulunulan Konstantinopol'de¹⁷¹ inşa edilecek kilise ve ona hizmet edenlerin hak ve menfaatlerine ilişkin talepleri Babıali'ye iletmeye yetkilidir. Babıali ise bu tür işlemlerde diğer dost ve komşu devletlere tatbik edilen kurallar çerçevesinde talepleri saygı ile değerlendirmeyi taahhüt eder.

Sekizinci Madde

Kutsal Kudüs (Yeruşalem) şehri ve diğer yerler Rus İmparatorluğu din görevlileri ve tebaası tarafından serbestçe ziyaret edilebilecektir. Seyyah ve gezginlerin ziyaretleri esnasında ne Kudüs şehrinde ne başka bir yerde ne de yollar üzerinde kendilerinden haraç, cizye, vergi ve başkaca akçe alınmayacak, diğer dost devletlerin tebaasına verilen ve güven içinde seyahat yapmalarını temin eden yol emri şerifi Rus tebaasına da verilecektir. Rus

¹⁷¹Küçük Kaynarca Barış Antlaşması'nın Rusça metninde bazı maddelerin içeriğinde Devlet-i Aliyye'nin payitahtı İstanbul "Konstantinopol" şeklinde adlandırılmış olup, bundan dolayı mezkur antlaşmanın hükümlerinin tercümesinde de "Konstantinopol" kullanımına yer verilmiştir.

tebaası Memalik’i Osmaniye dâhilinde seyahatleri sırasında küçültücü söz ve davranışa dahi maruz kalmassınlar, kanunların kalkını altında bulunsunlar.

Dokuzuncu Madde

Hangi millete mensup olursa olsun Konstantinapol Rus sefarethanesi hizmetinde bulunan tercüman ve diğer görevlilerin umur-i devlet ile meşgul olmaları hasebiyle her iki devlete de hizmet ettikleri hesaba katılarak kendilerine saygı, teveccüh ve iltifat gösterilmeli, kendileri kötü muameleye maruz kalmamalıdır.

Onuncu Madde

Antlaşmanın imza edilmesi ve Başkumandanlıklarca sulhun tatbiki hususunda emir ve talimatnamelerin askeri birliklere gönderilmesi arasında geçecek zaman zarfında herhangi bir olumsuz durumun ortaya çıkması halinde zarara uğrayan taraf bu durumu kendisine karşı yapılmış bir saygısızlık olarak değerlendirmeyecek, kazanım veya kayıplar antlaşma gereği ortadan kaldırılacak, taraflar ortaya çıkan antlaşmaya aykırı vaziyetten faydalanma cihetine gitmeyeceklerdir.

On Birinci Madde

Muahidin, anlaşma yapan tarafların, karşılıklı menfaatleri dikkate alınarak ticaret gemileri kendilerini çevreleyen denizlerde kesintisiz, serbest ve hür bir şekilde seyr ü sefer edeceklerdir. Babıali diğer devlet gemilerine verilen izn-i sefine belgesini Bahr-i Sefid (Akdeniz) ile Bahr-i Siyah (Karadeniz) arasında seyr ü sefer eden Rus ticaret gemilerine de verecek, Rus ticaret gemilerinin anılan denizleri bağlayan boğazlardan geçişine, bu denizlerin iskele ve limanlarına yanaşmalarına müsaade edecektir. Babıali Memalik-i Osmaniye dâhilinde Rus uyrukların kara ve deniz ticaretine, Tuna nehri üzerinde sefinelerle ticari faaliyetlerine izin verecektir. Fransız ve İngiliz tüccarlarına ahid-namelerle (kapitülasyon) verilen imtiyazlar harfi harfine Rus tüccarlara da verilecek, aynı resm-i gümrük ile Rus tüccarlar Memalik-i Osmaniye’nin tüm iskele, liman ve kıyılarında Konstantinapol’de dâhil olmak üzere ticaret yapabileceklerdir.

Her iki imparatorluğun kendilerini çevreleyen sularda mütekabiliyet esası üzerine birbirlerinin uyruklarına tanıdıkları serbest ticaret hakkı kapsamında, birbirlerinin ülkelerinde ticaret yapan tüccar taifesinin talebi doğrultusunda bunların can ve mal güvenlikleri temin edilerek, diğer dost devletlerin tacirlerine/uyruklarına sağlanan azami ikamet hakkı bunlara da sağlanacaktır. Babıali Rus imparatorluğunun ortaya çıkan nizam

ve düzeni müşahade etmek amacıyla lüzum gördüğü yerlere konsolos ve konsolos yardımcıları tayin etmesine müsaade edecektir. Rus temsilciler diğer dost devletlerin temsilcilerine gösterilen saygıya mazhar olacak, yanlarında beratlı tercüman bulundurabilecekler, bu tercümanlar İngiliz ve Fransız tercümanların sahip oldukları haklara malik olacaklardır.

Rus İmparatorluğa da kendi denizlerinde ve karalarında ticaret yapan Babıali tebaasına diğer dost devletlerin tebaasına tanıdığı ticari imtiyazları ve uyguladığı gümrük vergilerini tatbik etmeyi taahhüt eyler. Birbirlerinin sularında gemilerin kazaya uğraması durumunda her iki imparatorluk kazaya uğrayan gemiye gerekli yardımları yapmayı ve muhtaç oldukları malzemeleri mübalağasız fiyatlarla, rayiç bedel ile temin etmeyi taahhüt eyler.

On İkinci Madde

Rus imparatorluğu Afrikalılarla yani Trablusgarp, Cezayir ve Tunus kantonları ile ticaret antlaşması yapmak isterse Babıali tavassut etmeyi taahhüt eyler. Babıali Rus imparatorluğu ve mezkûr kantonlar arasında icra edilen ticari mukavelenamelere riayetkâr olunması hususunda hâkimiyetini tamamen istimal eylemek suretiyle teminat verir.

On Üçüncü Madde

Babıali bütün resmi ve gayri resmi metinlerde Rus imparatoriçesini Türkçe ifadesiyle “Temamen Russielerin Padişag”ı -Bütün Rusların Padişahı- olarak anacağını taahhüt eyler.

On Dördüncü Madde

Rus hükümeti müstakil sefaret kilisesinden başka Beyoğlu diye tesmiye edilen Galata sokağında ebedi himayesinde bulunacak bir Rum Ortodoks kilisesi inşa edecek, bu mabet baskı ve hakarete maruz kalmayacak.

On Beşinci Madde

Bu suretle, antlaşmayı yapan taraflarca belirlenen sınırlar iki imparatorluk tebaası arasında yaşanması muhtemel önemli kavga, çekişme ve uyuşmazlıkları büyük ölçüde ortadan kaldıracığı düşünülmekle birlikte, istenmeden, kazara meydana gelebilecek olayların büyük buhranlara sebebiyet vermeden çözülmesi amacıyla sınır valileri ve komutanları veya bu tür anlaşmazlıklar için özel olarak tayin edilen komiserler yardımıyla

edep gereklerine uygun, adil bir usul izlenerek vakit kaybetmeden sorun bertaraf edilecek, antlaşmanın ve sulhun ruhuna aykırı olayların gelişmesine müsaade edilmemelidir.

On Altıncı Madde

Rus imparatorluğu Akkerman, Kili ve İsmail kaleleri ile küçük büyük yerleşim merkezleri de dâhil olmak üzere Besarabya bölgesini tamamen Babıali hükümetine iade edecektir. Bender kalesi de Babıali'ye teslim edilecektir. Tuna prenslikleri Eflak ve Buğdan bütün kaleleri, küçük büyük yerleşim yerleri ile Babıali'ye iade edilecek olup, bunun karşılığında Babıali aşağıdaki hususları temin eder:

1. Tuna Prenslikleri ahalisinden sosyal sınıf ve statüsüne bakılmaksızın harp öncesinde ve esnasında cürüm işleyen ve cezasını çekmekte olan bütün reaya 1'inci madde de belirtildiği üzere genel affa uğrayacak, mücrimin suç işlememiş gibi muamele görecektir, iade-i i'tibar olunacaktır.

2. Hristiyan inancı tamamen özgür bir ortamda yaşamaya devam edecek, yeni kiliselerin inşasına ve eskilerinin onarımına daha önce olduğu gibi müsaade edilecektir.

3. İbrail, Hotin ve Bender'de adaletsizce ellerinden alınan dini ve sivil mülkler ile bunlara ait araziler sahiplerine iade edilecektir.

4. Din adamlarının kutsallığı kabul edilecek ve onlara saygı gösterilecek.

5. Muhaceret etmek isteyenlere antlaşmaya dair onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi akabinde bir yıl içerisinde mal varlığı ile göç imkânı serbestisi tanınacaktır.

6. Geçmiş hesaplar dikkate alınmayacak, herhangi bir bedel talep edilmeyecektir.

7. Savaş yılları için harp tazminatı veya ödeme talep edilmeyecek, savaşın getirdiği yıkıntı göz önünde bulundurularak onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi akabinde iki yıl boyunca herhangi bir vergi talep edilmeyecek.

8. Mezkûr sürenin dolması sonrasında her iki yılda bir defaya mahsus belirlenen görevlilerce, ahalinin mali durumu göz ardı edilmeden insancıl ve gönül yüceliği doğrultusunda vergi toplanacaktır. Bunun dışında ister paşa olsun ister vali hiçbir görevli cizye-i gebran talep edemez veya toplayamaz. Sultan IV. Mehmet zamanında tanınan imtiyazların geçerli hale getirilerek, uygulanması sağlanacaktır.

9. Moldova (Boğdan) ve Eflak Prenslikleri Babıali nezdinde menfaatlerini gözetmek amacıyla Hristiyan (Ortodoks) ahaliden olmak üzere bir vekil (maslahatgüzar)

bulundurabileceklerdi. Bunlar görevleri nedeniyle herhangi bir zorlamaya maruz kalmayacaklar ve saygıyla karşılanacaktır.

10. Babıali nezdinde Rusya'yı temsilen bulunan elçi bu iki prensliğin menfaatlerini gözetebilecek, bu da saygıyla karşılanacaktır.

On Yedinci Madde

Rus imparatorluğu Arşipelag'ı tüm adaları ile Babıali'ye iade edecek. Babıali bunun karşılığında şunları taahhüt eder:

1. Takımadalar ahalisinden olan bütün reaya 1'inci madde de belirtildiği üzere genel affa uğrayacak, mücrimin suç işlememiş gibi muamele görecektir, iade-i i'tibar olunacaktır.

2. Hristiyan inancı tamamen özgür bir ortamda yaşamaya devam edecek, yeni kiliselerin inşasına ve eskilerinin onarımına müsaade edilecek olup, mabetlerde görevli din adamlarına küçültücü söz ve davranışlarda bulunulmayacak.

3. Sulh zamanında buralardan yıllık vergi toplanmakta iken, savaşın getirdiği büyük yıkıntı göz önünde bulundurularak, Rusya'nın Takımadalar üzerinde egemenliğini kapsayan zaman dilimine yönelik vergi talebinde bulunulmayacak ve bundan böyle adaların iadesini müteakip her iki yılda bir vergi toplanacak.

4. Muhaceret etmek isteyenlere antlaşmaya dair onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi akabinde bir yıl içerisinde mal varlığı ile göç imkânı serbestisi tanınacak.

5. Antlaşmaya dair onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi akabinde Arşipelag'da bulunan Rus donanması üç ay içerisinde Takımadalardan ayrılmayı, Babıali ise bu esnada donanmaya ihtiyacı olan malzemeleri tedarik etmeyi taahhüt eder.

On Sekizinci Madde

Dinyeper (Özi) Nehri ağzındaki Kılburun Hisarı mezkûr nehrin sol sahilinde hayli geniş bir araziye içine alacak biçimde, Bug (Aksu), Dinyeper Nehirleri ve Bug ile Dinyeper arasında kalan topraklar ebediyen ve tartışmasız Rus İmparatorluk mülkü olmuştur.

On Dokuzuncu Madde

Kırım yarımadasında bulunan Yenikale ve Kerç liman, yerleşim merkezleri ile ayrıca Karadeniz'den başlayarak eski Kerç hudutlarını takip ederek Bulganak'a (Bondarenkovo) buradan da yukarıya doğru düz bir hat çizerek, hatta Azak denizine kadar olan araziler ebediyen ve tartışmasız Rus İmparatorluk mülkü olmuştur.

Yirminci Madde

Azak şehri, kalesi ve yerleşim merkezi ile 1700 (H.1113) tarihli Vali Tolstoy ve Açe Valisi Hasan Paşa arasında imza edilen ahid-namede belirtildiği gibi ebediyen Rus mülkü olacaktır.

Yirmi Birinci Madde

Kırım hanlarıyla çok sıkı komşuluk hukuku ve bağları bulunan iki Kabarda yani Büyük ve Küçük Kabarda'nın Rus imparatorluğuna ilhakı Kırım hanlarının, meşveretinin ve Tatarbaşlarının iradesi ile belirlenecektir.

Yirmi İkinci Madde

Her iki imparatorluk arasında Belgrad ve akabinde imza edilen muahedat da dâhil olmak üzere, 1700 (H.1113) tarihli Vali Tolstoy ve Açe Valisi Hasan Paşa arasında imza edilen Azak ve Kuban sınırlarını tayin eden sözleşme hariç, bütün antlaşmalar ilga olunacak ve hiçbir surette bu antlaşmalara atıfta bulunulmayacak.

Yirmi Üçüncü Madde

Gürcü ve Megrelya'da Rus ordusunca fethedilmiş bulunan Bagdadçık, Kutays, Şehriban kaleleri eskiden beri kimin mülkü ise ona iade olunacak eğer ki Babıali mülk sahibi ise ona teslim olunacak, antlaşmaya dair onanma belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi akabinde Rus ordusu Gürcü ve Megrelya topraklarını boşaltacaktır. Babıali buralarda 1'inci madde de belirtildiği üzere genel af ilan edecek. Yeniyetme oğlan ve kızlardan, yetişkinlerden alınan her türlü vergi Babıalinin kendi mülkü olan arazilerin haricinde ilga olunacak. Gürcü ve Megrel ellerinde bulunan kale ve tahkimatlar buralar idaresinin himaye ve kontrolüne bırakılacak, dini yaşantıya, manastır ve kiliselere müdahale de bulunulmayacak, yenilerin yapımına, eskilerin onarılmasına karşı durulmayacaktır. Çıldır valisi, sivil ve askeri erkin reayayı malikâne ve yurtluklarından mahrum bırakmasına müsaade edilmeyecektir. Anılan halklar Babıali tebaası olduğu için Rus imparatorluğunca buralara müdahale de bulunulmayacaktır.

Yirmi Dördüncü Madde

Antlaşmanın imza edilmesi ve onaylanmasından sonra Bulgaristan'da Tuna nehrinin sağ sahilinde bulunan Rus ordusu geri dönüş yoluna girecek ve bir ay sonra mezkûr nehrin sol sahiline geçip, Hırsova hisarını Türk ordusuna teslim edecektir. Eflak (валахия) ve

Besarabya iki ay içerisinde Rus ordusunca tahliye edilecek, tahliye sonrası Yergöğü (Журжа) ve İbrail kalesi ile İsmail şehri, Kili ve Akkirman kaleleri sırasıyla üç aylık süre zarfında tahliye edilecektir.

Nihayetinde, Rus ordusu Moldova'dan (Молдавия-Boğdan) çekilerek, iki ay içerisinde Dinyester'in (Özi) sol sahiline geçecek, iki imparatorluk arasında ebedi barış ve sükûneti tesis eden antlaşma ile yukarıda anılan topraklar beş ay içerisinde tahliye olunacak. Bütün Rus ordusu Dinyester'in sol sahiline geçtiği an 18'inci madde hükmünce Dinyeper Nehri ağzındaki Kılburun Hisarı mezkûr nehrin sol sahilinde hayli geniş bir araziye içine alacak biçimde, Bug (Aksu), Dinyeper Nehirleri ve Bug ile Dinyeper arasında kalan topraklar ebediyen ve tartışmasız bir biçimde Rus imparatorluğuna bırakıldığı takdirde Hotin ve Bender kaleleri Türk ordusuna iade edilecektir. Arşipelag'dan Rus donanmasının ne zaman tahliye edileceği konusu ise henüz tam bir netlik kazanmamakla beraber Petersburg'da hükümet ve ilgili kurumlarca donanmanın buralardan hareketi için gerekli çalışmalar tamamlanır tamamlanmaz gerçekleştirilecek olup, bu adalar önceden olduğu gibi tartışma götürmez bir egemenlik vasfı ile hükümet-i Osmaniye'ye devrolunacaktır. Rus donanmasının en kısa zamanda ve en hızlı şekilde Arşipelag'dan hareketi için hükümet-i Osmaniye bu vakitten sonra artık dost bir devlet sıfatıyla gerekli yardımı göstereceğini taahhüt eyler.

Babıali'ye iade olunacak eyaletlerde konuşlu Rus İmparatorluk orduları buralarda kaldıkları müddetçe idare ve düzenin sağlanması konusunda tam yetkili olacak ayrıca Rus ordusu buraları tamamen boşaltmadıkça Babıali askerleri teslim almak üzere beklediği bu eyaletlere asla giriş yapamayacaktır. Rus ordusu ayrılacağı son güne kadar esvap, erzak ve diğer elzem malzemeleri temin etmeye devam edecektir.

Rus İmparatorluk birliklerince iade edilecek olan kale ve arazilerin sivil ve askeri denetimi son Rus birliklerinin buralardan çekilmesi ve buralar askeri idarecileri tarafından bu durumun Osmanlı yetkili kişilerine haber verilmesi sonrasında Babıali'ye devrolunacaktır.

Rus birlikleri tahliye edecekleri kaleler, şehirler ve diğer alanlarda bulunmakta olan erzak ve mühimmat rezervleri üzerinde istedikleri gibi tasavvurda bulunabilecek, yalnızca kalelerde savaş esnasında ele geçirilen Türk topları Babıali'ye devrolunacaktır. Babıali'ye iade olunacak arazilerde mukim ahali hangi soya ve sosyal sınıfa mensup bulunursa bulunsun Rus İmparatorluk hizmetine girmek isterse 16'ncı ve 17'nci madde hükümleri

gereğince aileleri ve mal varlıklarını da yanlarında götürebilme hakkına sahip olarak Rus birlikleri ile buralardan ayrılabilir, Rus Memalik’inde iskân olunabilir ve Babialı antlaşma hükümlerince bu duruma bir yıl müddetince mani olamaz.

Yirmi Beşinci Madde

Rus imparatorluğu sınırları içerisinde irtidat ederek Hristiyan olanlar Osmanlı İmparatorluğunda ihtida ederek Müslüman olanlar hariç tutulmak kaydıyla bütün savaş tutsakları ve kadınlı, erkekli sivil esirler, hangi sosyal tabakaya mensup olursa olsunlar, onama belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesiyle herhangi bir can kurtarma akçesi ödeme talebinde bulunulmadan kayıtsız şartsız hür ve serbest bırakılacaktır. Demek oluyor ki Leh, Eflak, Buğdan Peloponnesos (Mora yarımadası), Arşipelag ve Gürcü ellerinde meskûn Hristiyan inançlı halk kurtulmalık talebinde bulunulmadan hür bırakılacaktır. Bu kutlu antlaşmanın imzalanmasının ardından herhangi bir sebeple esarete düşen Rus vatandaşları da aynı şekilde hür kılınacaktır. Rus imparatorluğu Memalik’inde esaret altında tutulan Osmanlı tebaası da azad olunacaktır.

Yirmi Altıncı Madde

Antlaşmanın imza edildiği bilgisi ulaşır ulaşmaz, Kırım’da konuşlandırılan Rus birlikleri kumandanı ve Oçakov (Özü) Valisi birbirleriyle temas kurarak mutemet adamlarını bu işe tayin edip, Kılburun hisarı ve steplerin iade işlemlerini 18’inci madde de belirlenen hüküm gereğince gerçekleştirmek amacıyla çalışmalarına başlayacak, bu aşamadan itibaren iki ay içerisinde çalışmalar tamamlanarak iade işlemleri dört ay içerisinde mümkün olması durumunda en kısa sürede tamamlanarak General Feldmareşal’a ve Sadrazam’a bilgi verilecek.

Yirmi Yedinci Madde

İki imparatorluk arasında gerçek barış ve dostluğun temini için onama belgelerinin tarafeyn arasında alınıp verilmesi amacıyla büyükelçi teatisi yapılacak, sefaret kabulü tayin edilen sınır bölgesinde aynı anda gerçekleştirilecek, Rus büyükelçi ve heyeti Osmanlı Devleti diplomasi usullerine göre en saygın Avrupa devletleri büyükelçilerine uygulanan protokol kuralları gereği karşılanarak, ağırlandı, uğurlanacak ve dostluğun bir göstergesi olarak haşmet-meab imparator ve imparatoriçenin şanına yakışan hediyeler alınıp verilecektir.

Yirmi Sekizinci Madde

Yukarıda adı geçen Tümgeneral Prens Repnin ve Babialı adına Nişancı Resmi Ahmed Efendi ve İbrahim Münib Reis Efendilerin imza ettiği ebedi sulh antlaşması ve bu antlaşmanın uygulanmasına dair emir her iki ordu başkomutanlarınca istisnasız karada ve denizde savaşın cereyan etmekte olduğu cephelere ulaşır ulaşmaz o anda askeri harekât ve muhasamat sona erer. General Feldmareşal ve Sadrazam karargâhından yola çıkacak ulaklar Arşipelag’a, Kırım’ı Karadeniz’de denizden kuşatan Rus donanmasına ve diğer harp meydanlarına sulh emrini götürecek böylelikle askeri harekât ve muhasamat nihayete erecektir. General Feldmareşal ve Sadrazam karargâhından yola çıkan ulaklardan hangisi gideceği hedefe evvel varırsa taşıdığı sulh buyruğu oralarda görevli ve yetkili Rus ve Türk idareciler arasında teati edilerek sulh hızlandırılacaktır. Antlaşmanın imzalanması, onaylanması ve tatbik olunmasında hükümdarlar adına salahiyet-dar Feldmareşal Kont Petro Rumyantsev ve Serdar-ı Ekrem Muhsinzade Mehmet Paşa’dır. Adı geçenlerce, Sadrazam tarafından Türkçe ve İtalyanca, General Feldmareşal tarafından Rusça ve İtalyanca imzalanan ve onaylanan sulh ahid-name nüshaları beş gün içerisinde mümkün olması durumunda daha kısa sürede teati edilecektir.

Rus Karargâhı, Küçük Kaynarca köyü, 10 Temmuz 1774.

İmza

Prens Nikolay Repnin

İmzalanan ve onanan sulh antlaşmasının altına General Feldmareşal tarafından düşülen not: Rus İmparatorluğu hükümeti ve Osmanlı İmparatorluğu hükümeti Babialı arasında Küçük Kaynarca köyünde Rusya tarafından Tümgeneral Prens Repnin ve Osmanlı tarafından Nişancı Resmi Ahmed Efendi ve İbrahim Münib Reis Efendilerin imzalayarak mühürlediği yukarıda zikrolunan 28 maddeden mürekkep ebedi sulh antlaşmasını bütün Rusların imparatoru, haşmetli, büyük ve lütfkâr imparatoriçemin bana verdiği salahiyet ile kabul ediyor, tanıyor ve bütün bağlılığımla imzalayarak üzerinde arma bulunan mührümle onaylıyorum. Rus karargâhı, Küçük Kaynarca, 5-10 Temmuz 1774.

İmza

General Feldmareşal Rumyantsev

Münferit Madde

Sulh Antlaşmasının 17’nci maddesi gereğince evvel Rus İmparatorluk donanmasının Arşipelag’ı üç ay içerisinde terk edeceği belirtilmiş ancak sonra 24’üncü madde mucibince donanmanın eve dönüş için izleyeceği yolun epeyce uzak olması hasebiyle bir süre

vermenin mümkün olmadığı bildirilerek donanmanın avdeti meselesinde 24'üncü madde uygulanır duruma getirilmiştir. Bundan ötürü Rus donanmasının en kısa zamanda Arşipelag'ı terk etmesi amacıyla Osmanlı Babıali hükümeti Rus donanmasına mümkün mertebe gerekli bütün desteği sağlayacaktır. Bu münferit madde Küçük Kaynarca'da bulunan Rus karargâhında 10 Temmuz 1774 tarihinde imzaladığımız antlaşma bünyesinde onanacaktır.

Münferit Madde

Münferit madde ile Osmanlı Babıali hükümeti Rus İmparatorluğuna savaş tazminatı olarak üç sene zarfında ve üç taksit halinde on beş bin kese yani yedi milyon beş yüz bin kuruş ve Rus parası ile dört buçuk milyon ruble ödemeyi taahhüt eder. İlk ödeme 1 Ocak 1775, ikinci ödeme 1 Ocak 1776, üçüncü ve son ödeme 1 Ocak 1777 tarihinde yapılacaktır. Her bir ödeme beş bin kese olarak Babıali nezdinde görevli Rus sefirine yapılacaktır. Bu münferit madde Küçük Kaynarca'da bulunan Rus karargâhında 10 Temmuz 1774 tarihinde imzaladığımız antlaşma bünyesinde onanacaktır.

Merkez Devlet Askeri Tarih Arşivi, Askeri Eğitim Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya.

2.3. KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASININ TAHLİLİ VE SONUÇLARI

Lehistan meselesi ve Fransa'nın ağır tahrikleri neticesinde endişei emniyet nedeniyle Rus İmparatorluğu ile harbe girişen Osmanlı Devleti askeri alanda yaşadığı ağır yenilgiyi muahede akdedilmesi esnasında da yaşayarak şartları pek ağır bir antlaşmanın altına imza atmak zorunda kalmıştır.

Antlaşmanın Osmanlı Devleti için kabulü en zor maddesi, taraflar arasında barış müzakerelerini çıkmaza sokan ve savaşı uzatan başlıca etmen olan Kırım Hanlığının suni, mevhum bağımsızlığı konusu 3. madde ile Rusların çıkarları doğrultusunda çözüme kavuşturulmuştur. Bağımsız Kırım, sulh antlaşması ile sükûnet bulan Doğu Avrupa'ya çıbanbaşı olmuş, Rusya güney sınırlarının güvenliği ve Küçük Kaynarca'nın kazanımlarını kalıcı kılabilmek adına 19 Nisan 1783 (Eski Stil 8 Nisan 1783) tarihinde tarihi yarımadayı ve Kuban ile Taman adasını ilhak etmiştir. Kırım'ın ilhakı ve öncesinde Küçük Kaynarca antlaşmasının 18. Maddesi ile Kılburun Hisarının ele geçirilmesi Ruslara hesapsız yararlar sağlamış, Dinyeper'den Don'a kadar uzanan arazinin güvenliği bu suretle temin edilmiştir. Ebedi dostluk ve barış antlaşması olarak imzalanan Küçük Kaynarca sadece on iki yıl

(1775-1787) barışı muhafaza edebilmiş, Kırım'da bitmek tükenmek bilmeyen Osmanlı-Rus rekabeti 1787-1792 Osmanlı Rus Harbinin de müsebbibi olmuştur.¹⁷²

Antlaşmanın 1. 7. 14. 16. 17. 23. ve 25. maddeleri ile Osmanlı tebaası Hristiyanların hukuku meselesi Rusya'nın çıkarları nazarıdikkate alınarak çözüme kavuşturulan bir diğer meselidir, mezkûr maddelerin muhtevası ve hükümleri gereği Rus hükümeti Osmanlı Devleti'nin dâhili işlerine müdahale imkânı elde etmiştir. Bu kapsamda, Rusya Osmanlı memleketleri üzerinde ömür süren Hristiyanları kendi emel ve arzularına ulaşmak gayesi ile devamlı surette istismar etmiştir. Çariçe II. Yekaterina Alekseyevna ve Rus hükümeti öncesinde diplomasi ve diplomatları aracılığıyla olduğu gibi 1768-1774 harbi esnasında da askeri uzmanları aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin zaafa kapıldığını çok iyi gözlemleme imkânı bulmuş, 1768-1774 harbi öncesi bir fikirden ibaret olan güney komşusunu Avrupa'dan kovmak ve Bizans İmparatorluğunu yeniden kurma politik hedefini uygulama aşamasına geçirmiştir.¹⁷³

17. 24. ve Münferit 1. maddelerde konu edilen Rus donanmasının Ege Takımadaları'nı terki meselesi, Rus donanmasının 17'nci madde gereğince Ege Takımadaları'ndan üç ay içerisinde ayrılacağı belirtilmiş ancak sonra 24'üncü madde mucibince donanmanın eve dönüş için izleyeceği yolun epeyce uzak olması hasebiyle bir süre vermenin mümkün olmadığı bildirilerek donanmanın avdeti meselesinde 24'üncü madde uygulanır duruma getirilmiştir. Rus hükümeti bu tarz bir belirsizlik yaratmakla Osmanlı hükümetini oyalama yoluyla harp gemilerini Çanakkale ve İstanbul boğazı üzerinden Karadeniz'e çıkarma ümidini hayata geçirebilmek adına Osmanlı nezdinde diplomasi yürütmeyi hedeflemiş ancak umduğunu bulamayan Rus hükümeti Tuğamiral Samuel Greig komutasında Mart 1775 tarihinde donanmasının ilk kısmını Kronştat'a dönüş için Ege Takımadaları'ndan demir aldirmiştir.¹⁷⁴

Kafkasya coğrafyası meselesinin ele alındığı 23. maddenin bir nüshası antlaşmanın imza edilmesinin hemen ardından II. İrakli ve I. Solomon'a Çariçe II. Yekaterina Alekseyevna'nın bir namesi ve Panin'in mektubu eşliğinde iletilerek Rusya'nın Gürcüler için nasıl gayret gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çariçe İrakli'ye gönderdiği namede:

¹⁷² Buturlina, *a.g.e.*, s. 105-113; Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁷³ Bogdanoviç, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁷⁴ Drujinina, *a.g.e.*, s. 306; Novikova, *a.g.e.*, s. 105.

*“Gürcü halkı namına kazanımlarımızdan ötürü siz ekselanslarından (altes) ve diğer Gürcü Prenslерinden sevinç, memnuniyet ve hoşnutluk duyguları içerisinde Rus İmparatorluğuna minnet ve şükran beklemek mümkündür.”*¹⁷⁵ diyerek Gürcü Prenslерini Rus İmparatorluğunun himayesi ve hükmü altına girmeye davet etmiştir.

Denizcilik, mali ve iktisadi konuları içeren 11. 12. maddeler ile Çariçe II. Yekaterina Alekseyevna ve Rus hükümeti Mart 1774’e kadar sebat ettikleri ve katı bir tutum sergiledikleri Karadeniz ve boğazlarda Rus harp gemilerinin serbest dolaşım ve geçiş hakkı hususunda taviz ve ödün vererek mezkûr deniz ve boğazlarda Rus ticaret gemilerine tanınan serbesti ile yetinmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında Fransız Sefiri de Villeneuve’ün Belgrad Antlaşmasının imzalanması aşamasında gösterdiği gayret ve tavassutun karşılığı olarak Fransızlara 1740 Ahidnamesi ile tanınan ticari ilişkilerde vergi muafiyeti ve önemli avantajlar harfiyen Ruslara da verilmiş, Mesdariye resmi muafiyeti Fransızlar’dan sonra Rusları da Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerde avantajlı konuma taşımıştı.¹⁷⁶

Rusların hassas konuların çözümü adına ödün verdikleri diğer bir konu ise harp tazminatı meselesi olmuştur. Harp tazminatı Rusya için harbin mesuliyetinin kabulü ve zarar ziyanın belli oranda karşılanması anlamına geliyordu. Çariçe II. Yekaterina Alekseyevna’nın, A. Orlov’a 22 Mart 1771 tarihli talimatında, yaşamlarını yitiren askerlerin haricinde, savaşın Rus İmparatorluğuna maliyetinin 25 milyon ruble olduğu, bunu tazmin yolu olarak Osmanlı Devleti’nin Tuna Prensliklerinin hakimiyetini geçici olarak Rus idaresine bırakması ya da buraların bağımsızlıklarını tanınması gerektiği bildirilerek, harp tazminatından ancak böylelikle vazgeçilebileceği belirtilmiştir. Aradan geçen bir yıl sonra Avusturya’nın baskısı sonucunda Tuna Prenslikleri üzerindeki taleplerden vazgeçilerek, Bükreş barış görüşmelerinde Obreskov tarafından harp tazminatı olarak 40 milyon ruble ödenmesi istenmiş, en nihayetinde Küçük Kaynarca’da dört buçuk milyon ruble ödenmesi karara bağlanmıştır.¹⁷⁷

Rus imparatorluğu 1768-1774 harbi esnasında elde ettiği askeri başarıyı Rus Osmanlı münasebetleri tarihinde bir dönüm noktası olan Küçük Kaynarca’da politik ve diplomatik başarı ve kazanımlara dönüştürerek Osmanlı Devleti üzerinde gücünü üstün kılmıştır. Bu durum Slavlar, Rumlar, Romenler, Moldovalılar ve diğer Balkan halkları ile

¹⁷⁵ Z. Avalov, *Prisoedineniye Gruzii k Rossii*, St. Petersburg 1901, s. 107.

¹⁷⁶ Drujinina, *a.g.e.*, s. 287.

¹⁷⁷ *Sbornik Russkogo İmperatorskogo İstoricheskogo Obshchestva. T.97*, St. Petersburg 1896, s. 252.

Kafkas halkları arasında milli bilincin uyanmasına ve bağımsızlık hareketlerinin köklenip büyümesine katkıda bulunmuştur. Küçük Kaynarca ile Osmanlı'nın tasfiyesi meselesinin adı olan "Doğu Sorunu"nun halli hız kazanmış, Karadeniz'de güç dengesi Ruslar lehine değişmiştir. Antlaşma metninde harbin zahiri sebebi olan Lehistan meselesi ile ilgili herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı-Rus münasebetlerinde iki imparatorluğun varlıklarını devam ettirdiği bir buçuk asır müddetince belirleyici rol oynamıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Drujinina, *a.g.e.*, s.1-15.

SONUÇ

İnsanlık tarihi milletlerin çıkar çatışmaları etrafında sonu gelmeyen mücadeleler ile örülmüştür. Bu çıkar çatışmalarının bir sonucu olan 1768-1774 Osmanlı Rus Harbi her iki İmparatorluğu ve nüfuzları altındaki geniş fiziki ve beşeri coğrafyayı derinden etkilemiştir. Savaş beraberinde salgın hastalıkları, iç ayaklanmaları, ekonomik bunalımları ve toplumsal buhranı da getirmiş, onarılması güç tahribatlar bırakmıştır. Savaş yılları özellikle muharebelerin cereyan ettiği sahalarda hayatlarını idame ettirenler için son derece trajik olmuştur. Rus Tümgeneral Hristofor Fedoroviç Ştofel'nin 1770'in ilk aylarında Bükreş ve Fokşan savunmasında Osmanlı birliklerini geri püskürtüp akabinde İbrail'i kuşatması ancak müstahkem yapısı nedeniyle burada tutunamayıp ricatı esnasında 260 köyü ateşe vermesi yine Bükreş'in tehdit altında olduğu düşüncesiyle Yergöğü'nde (Жыржа) bulunan Osmanlı birliklerini yendikten sonra Yergöğü şehri ve civarında bulunan 143 köyü yakıp yıkması, 8 Mart 1770 tarihinde Rum asilerince desteklenen Yüzbaşı Barkov kumandasındaki müfrezenin Mezistre 'de teslim olan silahsız Osmanlı askerlerini katletmeleri, Rus donanması tarafından Osmanlı donanmasının 6/7 Temmuz (25/26 Haziran) 1770 tarihinde Çeşme'de Çeşme ve Çeşmelilerle birlikte imhasının ardından 8 Temmuz 1770 tarihinde İzmir'de kargaşa ortamının doğması ile Rumlara karşı gerçekleştirilen linç girişimleri savaşın menfi neticeleri ve döneminin savaş suçları olarak karşımıza dikilmiştir.

Savaş, kıtal yani vuruşma ve birbirini öldürmenin yanında bir galip ve bir mağlup ortaya çıkarmaktadır. Savaşın galibi Rus İmparatorluğu olmuştur. Rus askeri ve silah gücü parlak bir başarı göstererek Osmanlı Devleti karşısında bu savaşın kazanılmasında etkin rol oynamış ve Yedi Yıl Savaşı (1756-1763) sonrasında bir kez daha kendisini ispatlamıştır. Rus hükümeti ise savaşın tüm cephelerde fevkalade başarı ile yürütülmesi hususunda strateji belirlemede yüksek kabiliyet sergilemiştir. 1769 yılında Rummyantsev komutasındaki ordu Türkleri Hotin civarında bozguna uğratarak Moldova (Boğdan) ve Eflak topraklarını zapt etmiştir. Sonrasında Azak Denizi kıyısında bulunan Azak ve Taganrog şehirleri ele geçirilerek, Kırım yarımadasına yapılması planlanan sefer hazırlıkları tamamlanmıştır. 1770 tarihinde yine Rummyantsev Ryabaya Mogila, Larga ve Kagul (Moldova) Nehirleri üzerinde Türklere ağır bir mağlubiyet tattırması; özellikle Kagul'de 20.000 kişilik kuvvetiyle 150.000 kişilik Türk ordusunu tam bir bozguna uğratmıştır. Aynı yıl içerisinde Aleksey Grigoryeviç Orlov idaresinde bulunan Baltık

Donanması Avrupa kıyılarını aşarak Ege Denizi'ne ulaşmış ve görevleri arasında bulunan Mora'da çıkması an meselesi olan isyanın fitilini ateşlemiştir. İsyân patlak vermiş ancak Rus çıkarma birlikleri destek sağlamakta yetersiz kalınca bu başkaldırı Türkler tarafından bastırılmıştır. Buna karşılık Rus donanması Çeşme yakınlarında Türk donanmasını tamamen yakmak suretiyle imha ederek, Ege'de hâkim güç haline gelmiştir. 1771 yılına gelindiğinde Kırım Ruslar tarafından zapt edilmiştir. Balkan mıntıkasında muharebeler uzamıştır. 1774'te Rumyantsev'in Tuna nehrini geçerek Osmanlı payitahtını yakından tehdit etmeye başlaması Türkleri 10 (21) Temmuz 1774 tarihinde Tuna Nehrinin sağ kıyısında, Bulgaristan Silistre yakınlarında bulunan Küçük Kaynarca köyünde barış anlaşması yapmaya mecbur bırakmıştır.

10/21 Temmuz 1774 tarihli Küçük Kaynarca Barış Antlaşması ile Osmanlı Rus Harbi sona ermiştir. Rusya adına çok önemli kazanımlar sağlayan antlaşmayı arzusuna, isteğine kavuşmanın verdiği mutlulukla Çariçe hemen bir ay sonra 11 Ağustos 1774 tarihinde onaylarken, Osmanlı için son derece ağır kayıplar içeren antlaşma metni Sultan I. Abdülhamit (1774-1789) tarafından ancak altı ay sonra 13 Ocak 1775 tarihinde tasdik edilmiştir. Barış bir sonraki savaşın sebeplerini ortaya çıkarmak suretiyle temin edilebilmiştir. İki devletin XVIII. yüzyılın savaşlar çağı denilebilecek karakterine uygun hareket ederek 12 yıllık barışın ardından tekrar karşı karşıya gelecekleri 1787 tarihine kadar son derece sert bir rekabetin içerisine girmiştir. Yekaterina II Alekseyevna hasmın hassasiyetlerini istismar eden kurtarımcılık (irredantizm) ile örtülediği yayılcılık emelleri ve Pan-Slavizm siyaseti, Pan-Helenizm mefkuresi gibi Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden mevzuları çok ustaca işlemiş, kendi hassasiyetlerinin istismar edilmesine ise asla müsaade etmemiştir. Altınordu Devleti'nin 1443 yılında yıkılışının ardından 1475 yılında Osmanlı Devleti hakimiyetine giren Kırım'ı Rusya'nın güney sınırının muhafazası hususundaki ehemmiyetli konumu nedeniyle 1774'te önce bağımsız hale getirip, 1783 tarihinde ilhak etmesi ve 1784 tarihinde tarihi yarımadanın ismini Tavrida olarak değiştirerek Yekaterinoslavskaya guberniya -vilayetine- dahil etmesi Yekaterina II Alekseyevna'nın hassasiyetleri üzerinde ne derece sebatkar olduğunu ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti ise Karlofça sonrası ortaya çıkan, rakipleri karşısında güçsüz düştüğünün anlaşılması vaziyetinin Küçük Kaynarca'da belirginleşmesi ile paniğe kapılmak suretiyle sonuçsuz girişimlerin girdaplarında boğulmuştur.

Osmanlılar ve Ruslar 1568-1918 yılları aralığında üç buçuk asrın, ortalama çeyrek asırda bir kez ve toplamda on iki kez karşı karşıya gelmek suretiyle, altmış dokuz yılını birbirlerine ilan ettikleri harplerle geçirmeleri bünyelerinde oldukça yıpratıcı hatta yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Rusya'nın bu uzun süreçte Osmanlı Devleti'ni tasfiye politikasını örtülemek adına ustalıkla uyguladığı kolonyalist kurtarımcılık politikası netice vermemiş, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan I. Cihan Harbinde Rus İmparatorluğuna karşı savaşıarak hayal kırıklığı yaratmış Büyük Petro ve Büyük Yekaterina'nın filizlendirdiği ağırlık merkezi Slavları bir bayrak altında toplama ümidi böylelikle boşa çıkmıştır. Çar I. Nikola 1853 yılında St. Petersburg'da İngiliz sefiri Hamilton Seymour ile görüşmesinde Osmanlı Devleti için "*Hasta Adam*" tabirini kullandıktan altmış yedi yıl sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü Duma'da milletvekili olan toplum ve siyaset adamı, gazeteci Vasiliy Vitalyeviç Şulgin (1878-1976), 1920 (1920 год) isimli kitabında Türkiye ve Rusya'yı kastederek "*İki Hasta Adam*", "*Türkiye uzun süredir hasta idi, Rusya yeni hasta düştü.*" tanısını koymak suretiyle iki devlet ve toplumun aynı kaderi paylaştığını vurgulamıştır.

Nihayetinde 1768-1774 Osmanlı Rus-Harbi hakkında Rusça yazılmış mühim eserlerin incelenmesi neticesinde ortaya çıkan çalışma ile konuya ilişkin XIX. ve XX. yüzyıl Rus tarihçilerin ve askeri uzmanların görüş açısı, konuyu ele alış şekilleri takdim edilmiş olup, mezkur eserler ve müelliflerinin Osmanlı-Rus mukayeselerinde nesnelci bir yaklaşımdan bazen uzaklaştığı, bazen de tarafsız davranarak özgün bilgilerin aktarımı hususunda son derece önemli katkılar sağladıkları görülmüştür. 1768-1774 Osmanlı Rus-Harbi ve akabinde imza edilen Küçük Kaynarca Barış Antlaşması üzerine müstakil bir çalışma hüviyeti taşıyan tezin gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksan, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Akunin, Boris, *Evrasiyskaya İmperiya. İstoriya Rossiyskogo Gosudarstvo. Epoha Tsarits*, Litres., St. Petersburg 2018.
- Antonoviç, Vladimir, *Ulyanitskiy, Dardanelli, Bosfor i Çernoye More v XVIII Veke*, Tipografiya A. Gattsuli, Moskova 1883.
- Avalov, Z., *Prisoedineniye Gruzii k Rossii*, St. Petersburg 1901.
- Baiov, A., *İstorii Russkago Voennago İskusstva, Vıpusk V. Epoha İmperatritsı Ekaterini II-Y.*, Tipografiya GR. Okaçkova s S-Mi. İtalyanskaya, St. Petersburg 1909.
- Bogdanoviç, M., *Russkaya Armiya v Beke İmperatritsı Ekaterini II*, Tipografiya Departamenta Udelov, St. Petersburg 1873.
- Bogdanoviç, M.H., *Pohodi Rumyantseva, Potemkina i Suvorova v Turtsii*, Tipografiya Eduarda Veymara., St. Petersburg 1882.
- Bogoslovsky, Mihail Mihailoviç, *Pyotr Velikiy i ego reforma*, Kooperatifnoe İzdatelstvo., Moskova 1920.
- Buturlina, D.P., *Kartina Voyn Rossii s Turtsiyey v Tsartstvovaniya İmperatritsı Ekaterini II*, Tipografiya İmperatorskogo Vospitat. Doma, St. Petersburg 1829.
- Drujinina, Elena Ioasafovna, *Kucuk Kaynarcıyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüçenie*, Akademiya Nauk SSSR., Moskova 1955.
- Elegina, S., *Russkogo Flota Period Azovski*, Tipografiya Komissionera İmperatorskiy Akademii Hudojestve; St. Petersburg 1864.
- Fortunatova, P.K., *P.A. Rumyantsev Dokumentı II*, Voennoye İzdatelstvo Ministerstva Oboronı Soyuza SSR., Moskova 1953.
- Hosking, Geoffrey, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.
- Kamenskiy, D.N. Bantış, *Biografiya Rossiyskih Generalissimusov i General-Feldmarşalov, Çast. II*, Tipografiya Departamenta Ministerstva Gosudarstvennih İmuçşestv, St. Petersburg 1840.

- Klyuçevsky, Vasiliy, *Kurs Russkoy İstorii*, Litres., St. Petersburg 2020.
- Kurat, Akdes Nimet, *Makaleler*, C I, TTK Yayınları, Ankara 2015.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK., Ankara 2020.
- Koçubinskiy, Aleksandr Aleksandroviç, *Graf Andrey İvanoviç Osterman i Razdel Turtsii iz İstorii Vostochnago Voprosa Voyna Pyati Let (1735-1739)*, Tip. Ştaba Odessk. Voyen. Okruga, Odessa 1899.
- Labutina, Tatyana, *Britanskiye Diplomati Ekaterina II Dialog i Protivostoyanie*, Litres, St. Petersburg 2020.
- Leer, G. A., *Entsiklopediya Voennih i Morskih Nauk*, Tom IV, Tipografiya Bezobrazova i Komp., St. Petersburg 1989.
- Liyalina, M.A., *Podvigi Russkih Admiralov Petra Mihaylova, Spiridova, Ushakova, Senyavina, gr. Geydena, Lazareva, Nahimova, Kornilova i ih Spodvizhnikov*, St. Petersburg 1900, s. 28; *Daniel Panzac, Osmanlı Donanması (1572-1923)*, (Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canbolat) İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.
- Loginov, Anatoliy, *100 Glavnih Bitv Rossiyskoy İmperii*, Litres, St. Petersburg 2022.
- Madariaga, Isabel de, *Çariçe Katerina Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah., İstanbul 1997.
- Massie, Robert K., *Çariçe Katerina*, (Çev. Hakan Abacı), İş Bankası Kültür Yayınları., İstanbul 2020.
- Minevich, H.P., *Osnovi Russkago Voennago İskusstva*, Tipografiya Ştaba Otdelnago Korpusa Pogranichnoy Straji; St. Petersburg 1898.
- Mosolov, Sergey, *Rossiyskaya İmperiya v XVIII veke. Kurs Russkoy İstorii*, Litres, St. Petersburg 2018.
- Novikov, N.V., *Boevaya Letopis Russkogo Flota*, Moskova 1948.
- Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih I*, Ötüken, İstanbul 2018.
- Petrov, A., *Voyna Rossii s Turtsiey i Polskimi Konfederatami s 1769-1774 god*, Tom III God 1771, St. Tipografiya K.V. Trubnikov, Petersburg 1874.
- Petrov, A.N., *Vliyanie Turetskih Voin s Polovini Proshlogo Stoleiya Na Razvitie Russkago Voennago İskusstva.*, Voennaya Tipografiya., St. Petersburg 1893.

Popova, Tamara, *Rossiyskaya Monarhiya Epohi Sobitiya Sudbi*, İzdatelstvo Astrel, Moskova 2006.

Puşkarev, S. G., *Obzor Russkoy İstorii*, İzdatelstvo Belarusskogo Ekzarhata, Minsk 2006.

Sbornik Russkogo İmperatorskogo İstoricheskogo Obshchestva. T.97, St. Petersburg 1896.

Sertoğlu, Midhat, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C. V, TTK Yayınları, Ankara 2021.

Solovyev, Sergey Mihayloviç, *İstoriya Padeniya Polşi*, Grachev Matbaası ve Comp., Moskova 1863.

Solovyev, Sergey Mihayloviç, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Tom. I- V, Tovarişestvo “Obşestennaya Polza”, St. Petersburg 1851-1879.

Solovyev, Sergey Mihayloviç, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, C. XXVI- XXIX, Tovarişestvo “Obşestennaya Polza”, St. Petersburg 1851-1879.

Solovyev, Sergey Mihayloviç, *İstoriya Rossii s. Drevneyşih Vremen*, Kniga Shestaya, Tom XXVIII Vtoroye İzdaniye, St. Petersburg 1896.

Sorel, Albert, *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2016.

Şirokorad, A.B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım Balkanlar 93 Harbi ve Sarıkamış*, 2. Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

Ştentselya, Alfred, *İstoriya Voynı Na More v yeya Vajneyschih Proyavleniyah s Toçki Zreniya Morskoy Taktiki*, Çast. IV, Desyataya Gosudarstvennaya Tipografiya, Petrograd 1918.

Şulgin, Vasiliy Vitalyeviç, *1920 god*, Rossiysko-Bolgarskoe Knigoizdatelstvo, Sofya 1921.

Tarle, E.V., *Rossiyskiy Flot v Sredizemnommore*, Directmedia, St. Petersburg 2015.

Thomsen, Vilhelm, *Rus Devleti'nin Kökenleri Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Kısım II, TTK Yayınları, Ankara 2019.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Bölüm I, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Kısım II, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Veselago, F. F., *Kratkiya Svedeniya O Russkih Morskih Srajeniyah za dva stoletiya s 1656 po 1856 god*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1871.

Voennyi Entsiklopedicheskiy Leksikon, Tom VIII, Tipografii Glavnoga Shtaba Ego İmperatorskago Velichestva po Voenno-Uchebnım Zavedeniyam; St. Petersburg 1855.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

**КЮЧУК-КАЙНАРДЖИЙСКИЙ ДОГОВОР
10(21) июля 1774 г.**

**ПУНКТЫ ВЕЧНОГО ПРИМИРЕНИЯ И ПОКОЯ
МЕЖДУ ИМПЕРИЯМИ ВСЕРОССИЙСКОЮ
И ПОРТОЮ ОТТОМАНСКОЮ,
ЗАКЛЮЧЕННЫЕ В ЛАГЕРЕ ПРИ ДЕРЕВНЕ КЮЧУК-КАЙНАРДЖЕ
В ЧЕТЫРЕХ ЧАСАХ ОТ ГОРОДА СИЛИСТРИИ ¹**

Во имя господа всемогущего.

Обеих воюющих сторон империи Всероссийской и Порты Оттоманской государи и самодержцы, имея взаимное желание и склонность к прекращению настоящей между обоюдными государствами их продолжающейся войны и к восстановлению мира чрез уполномочиваемых с обеих сторон поверенных особ, действительно определили и уполномочили к соглашению, постановлению, заключению и подписанию мирного трактата между обоюдными высокими империями: ее величество императрица всероссийская графа Петра Румянцева, генерала фельдмаршала, предводящего армию, малороссийского генерала губернатора, Коллегии Малороссийской президента и орденов св. апостола Андрея, св. Александра Невского и св. Анны кавалера; а его султаново величество верховного Блистательной Порты везиря, Муссун-заде Мегмет-пашу. Посему оба главнокомандующие армиями, генерал-фельдмаршал граф Петр Румянцов и верховный везир Муссун-заде Мегмет-паша, следуя предположениям их высоких дворов, употребили о том свои попечения, и от верховного везиря со стороны Блистательной Порты присланные 5 числа июля 1774 года в стан генерала фельдмаршала уполномоченные, нишанджи Ресми Ахмед эфендий и Ибраим Мюниб реис-эфендий, с избранным и уполномоченным от упомянутого генерала фельдмаршала князем Николаем Репниным, генералом-поручиком орденов св. Георгия Большого Креста, Александра Невского, польского Белого орла и голстинского св. Анны кавалером, в присутствии его самого, генерала фельдмаршала графа Румянцева, согласили, постановили, заключили, подписали и печатями утвердили для вечного мира между империей Всероссийскою и Портою Оттоманскою нижеследующие артикулы:

¹ Печатается по современной копии, отличающейся от текста, помещенного в Полном собрании законов (т. XIX, № 14164) и др. изданиях:

- а) заголовком, который соответствует подлиннику,
- б) наличием секретных статей и ратификационных актов П. А. Румянцева,
- в) перечнем званий и наград при именах Румянцева и Репнина,
- г) орфографией (сохранены некоторые особенности орфографии XVIII в., устраненные в ПСЗ).

EK 1: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 - Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 349)

Артикул первой.

Отныне и завсегда да пресекаются и уничтожаются всякие неприятельские действия и вражда, между обоими странами происшедшие, и предаются вечному забвению всякие неприятельские действия и противности, оружием или другим подобием с одной или другой стороны предвосприятые, учиненные и произведенные, и никоим образом отмездия оным да не учинится, но вопреки, вместо того, да содержится вечной, постоянной и ненарушимой мир на сухом пути и на море. Равномерно ж да сохранится искреннее согласие, ненарушимая вечная дружба и наиприлежнейшее исполнение и содержание сих артикулов и соединение постановленных между обеими сими высококонтрактующими странами, ее всепресветлейшим императорским величеством и его султанским величеством и их наследниками и потомками, также и между империями, владениями, землями и подданными, и обывателями обеих сторон; и так, что впредь с обеих сторон един против другого да не воздвигнет ни тайным, ни явным образом какового либо неприятельского действия или противности; а вследствие возобновляемой толь искренней дружбы позволяют обе стороны взаимную амнистию и общее прощение всем тем подданным без всякого отличия, каким бы то образом то ни было, которые сделали какое либо против одной или другой стороны преступление, освобождая на галерах или в темницах находящихся, позволяя возвратиться как изгнанным, так и ссылочным, и обещая после мира возвратить оным все чести и имения, коими они прежде пользовались, не делая и не допуская протчих делать им какие либо ненаказуемые ругательства, убытки или обиды, под каким бы претекстом то ни было, но чтобы каждой из них мог жить под охранением и покровительством законов и обычаев земли их равным образом с своими соотчичами.

Артикул второй.

Естьли по заключении сего трактата и по размене ратификаций некоторые из подданных обеих империй, учиня какое либо тяжкое преступление, преслушание, или измену, захотят укрыться или прибегнут к одной из двух сторон, таковые ни под каким протекстом не должны быть приняты, ниже охранены, но непосредственно должны быть возвращены или по крайней мере выгнаны из области той державы, в коей они укрылись, дабы от подобных зловердников не могла причиниться или родиться какая либо оступда, или излишние между двумя империями споры, исключая только тех, кои в Российской империи приняли христианской закон, а в Оттоманской империи приняли закон магометанской. Равным образом, естьли некоторые из подданных обеих империй как христиане, так и магометане, учиня какое-либо преступление, или иное что, по какой бы то причине ни было, из одной империи прибегнут в другую, таковые, когда будут требованы, непосредственно должны быть возвращены.

Артикул третий.

Все татарские народы: крымские, буджатские, кубанские, едисанцы, жамбуйлуки и едичкулы без изъятия от обеих империй имеют быть признаны вольными и совершенно независимыми от всякой посторонней власти, но пребывающими под самодержавною властью собственного их хана Чингисского поколения, всем татарским обществом избранного и возведенного, которой да управляет ими по древним их законам и обычаям, не отдавая отчету ни в чем никакой посторонней державе; и для того ни Российской двор, ни Оттоманская Порта не имеют вступаться как в избрание и возведение помянутого хана, так и в домашние, политические, гражданские и внутренние их дела ни под каким видом, но признавать

и почитать оную татарскую нацию в политическом и гражданском состоянии, по примеру других держав, под собственным правлением своим состоящих, ни от кого, кроме единого бога, не зависящих. В духовных же обрядах, как единоверные с мусульманами, в рассуждении его султанского величества, яко верховного калифа магометанского закона, имеют сообразоваться правилам, законом их предписанным, без малейшего предосуждения однакож утверждаемой для них политической и гражданской вольности. Российская империя оставит сей татарской нации, кроме крепостей Керчи и Еникуля с их уездами и пристанями, которые Российская империя за собою удерживает, все города, крепости, селения, земли и пристани в Крыму и на Кубане, оружием ее приобретенные; землю, лежащую между реками Бердою, Конскими водами и Днепром, также всю землю до польской границы, лежащую между реками Бугом и Днестром, исключая крепость Очаков с ее старым уездом, которая по-прежнему за Блистательною Портою остается, и обещается по постановлению мирного трактата и по размене оного все свои войски вывести из их владений. А Блистательная Порта взаимно обязывается равномерно отрешиться от всякого права, какое бы оное быть ни могло, на крепости, города, жилища и на все прочее в Крыму, на Кубане и на острове Тамане лежащее, в них гарнизонов и военных людей своих никаких не иметь, уступая оные области таким образом, как Российской двор уступает, татарам в полное самодержавное и независимое их владение и правление; також наиторжественнейшим образом Блистательная Порта обязывается и обещает и впредь в помянутые города, крепости, земли и жилища гарнизонов своих и всяких, какого бы звания ни были, своих людей военных в оные не вводить и там не содержать, ниже во внутри области сейменов или других военных людей, какого бы звания ни были, иметь, а оставить всех татар в той же полной вольности и независимости, в каковых Российская империя их оставляет.

А р т и к у л ч е т в е р т ы й.

С естественным всякой державы правом сходствует делать в собственных землях своих таковые распоряжения, каковые за благопристойные оными найдутся; вследствие чего предоставляется взаимно обеим империям полная и беспредельная вольность строить вновь в областях и границах своих в таковых местах, каковые найдутся удобными, всякого рода крепости, города, жилища, здания и селения, равно как починять или поновлять старые крепости, города, жилища и прочее.

А р т и к у л п я т ы й.

По заключении сего блаженного мира и по возобновлении соседственной искренней дружбы, Российской императорской двор будет всегда при Блистательной Порте иметь второго ранга министра, то есть посланника или полномочного министра, Блистательная же Порта употребит в рассуждении его характера все то внимание и уважение, которые наблюдаются к министрам отличнейших держав, и во всех публичных функциях помянутой министр должен следовать непосредственно за цесарским министром, если он в равном с ним характере; когда же другого, то есть: большего или меньшего, тогда непосредственно должен он следовать за голландским послом, а в небытность оного за венецианским.

А р т и к у л ш е с т о й.

Если кто нибудь из находящихся в действительной службе министра Российской империи, во время его при Блистательной Порте пребывания, учиня какую либо покражу, важное преступление или непристойное и

наказание заслуживающее дело, для избежания помянутого наказания захочет сделаться турком, таковой хотя и не должен быть отвергнут, однако, по учинении ему достойного наказания, должно в целости возвратить покраденные вещи, сходственно с объявлением министра. Таковые же, которые захотят сделаться магометанами в пьянстве, не должны быть в магометанской закон приняты, разве по прошествии его пьянства, и когда память его придет в естественное свое состояние; но и тогда последнее его признание должно сделано быть в присутствии присланного от министра переводчика и нескольких беспристрастных мусульманов.

А р т и к у л с е д ь м ы й.

Блистательная Порта обещает твердую защиту христианскому закону и церквам оного; равным образом позволяет министрам Российского императорского двора делать по всем обстоятельствам в пользу как воздвигнутой в Константинополе упомянутой в 14-м артикуле церкви, так и служащих оной разные представления, и обещает принимать оные во уважение, яко чинимые доверенною особою соседственной и искренно дружественной державы.

А р т и к у л в о с ь м ы й.

Как духовным, так и светским Российской империи подданным да позволено свободно посещать святой град Иерусалим и другие места; посещения достойные, и от подобных странствующих и путешественников да не будет требован ни в Иерусалиме, ни в других местах, ниже на пути от кого бы то ни было никакой харач, подать, дань, или другие какие налоги, но сверх того да будут они снабжаемы надлежащими паспортами и указами, которые прочих дружеских держав подданным даются. Во время же пребывания их в Оттоманской империи да не будет учинено им ни малейшей обиды, ниже оскорбления, но да будут они со всею строгостию законов защищаемы.

А р т и к у л д е в я т ы й.

Переводчики, служащие при российских министрах, в Константинополе находящиеся, какой бы нации они ни были, поелику суть люди, в государственных делах упражняющиеся, следственно и обеим империям служащие, должны быть уважаемы и трактуемы со всякою благосклонностью: в налагаемых же на них от начальников их делах не должны они терпеть.

А р т и к у л д е с я т ы й.

Естьли между подписания сих мирных пунктов и получения о том от главнокомандующих взаимными армиями повеления произойдут где либо каковы действия военные, оные некоторая сторона не примет себе за оскорбление, так, как и самые в том успехи и приобретения уничтожаются, и оными ни одна сторона пользоваться не должна.

А р т и к у л п е р в ы й н а д е с я т ь.

Для выгодностей и пользы обеих империй имеет быть вольное и беспрепятственное плавание купеческим кораблям, принадлежащим двум контрактующим державам, во всех морях, их земли омывающих, и Блистательная Порта позволяет таковым точно купеческим российским кораблям, каковы другие государства в торгах в ее гаванях и везде употребляют, свободный проход из Черного моря в Белое, а из Белого в Черное, так, как и приставать ко всем гаваням и пристаням на берегах морей, и в проездах, или каналах, оные моря соединяющих, находящимся.

352

ЕК 4: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 352.)

Позволяет также Блистательная Порта в областях своих подданным Российской империи иметь коммерцию как на сухом пути, так и на водах кораблеплаванием и в реке Дунае, сходственно вышензображенному в сем артикуле, с такими же преимуществами и выгодами, каковыми в владениях ее пользуются прочие народы, в наибольшей дружбе с нею пребывающие, и коим преимущественно в коммерции Блистательная Порта благоприятствует, как то: французы и англичане, и капитуляции сих двух наций и прочих, яко бы слово до слова здесь внесены были, должны служить во всем и для всего правилом, равно как для коммерции, так и для купцов российских, кои платя с ними равные пошлины, могут привозить и отвозить всякие товары и приставать ко всем пристаням и гаваням как на Черном, так и на других морях лежащим, включительно и константинопольские.

Позволяя выш описанным образом взаимным подданным коммерцию и кораблеплавание на всех водах без изъятия, позволяют тут же обе империи купцам пребывать в областях своих столько времени, сколько интересы их востребуют, и обещают им ту же безопасность и свободу, каковыми прочие дружеских дворов подданные пользуются. А дабы во всем наблюдаем был добрый порядок, равным образом Блистательная Порта позволяет иметь пребывание консулам и вице-консулам, которых Российская империя во всех тех местах, где они признаны будут необходимыми, назначить за благо рассудит, которые будут почитаемы и уважаемы в равенстве с прочими дружеских держав консулами. Дозволяет им также иметь при себе переводчиков, называемых баратлы, то-есть: патентованных, снабдя оных императорскими патентами, и которые равным образом будут пользоваться теми же преимуществами, коими пользуются находящиеся в службе упомянутых французской и английской и других наций.

Российская империя позволяет также подданным Блистательной Порты в областях своих коммерцию как на море, так и на сухом пути с теми же преимуществами и выгодами, каковыми пользуются народы, в наибольшей дружбе с нею находящиеся, с платежом обыкновенных пошлин. В несчастиях же, могущих случиться судам, имеют обе империи взаимно подавать им все те вспоможения, которые всем прочим дружественным народам в подобных случаях подаются, а нужные вещи будут им доставляемы за обыкновенную цену.

Артикул второй на десять.

Когда Российской императорской двор похочет сделать коммерческие трактаты с африканскими, то-есть: Трипольским, Туниским и Алжирским кантонами, Блистательная Порта обязывается употребить власть свою и кредит к приведению в совершенство упомянутого двора намерения и быть в рассуждении вышереченных кантонов ручательницею в наблюдении ими всех тех кондиций, которые в оных трактатах постановлены быть имеют.

Артикул третий на десять.

Блистательная Порта обещает употреблять священной титул императрицы всероссийской во всех актах и публичных грамотах, так, как и во всех прочих случаях, на турецком языке, то-есть: Темамен Руссиелерин Падышаг.

Артикул четвертый на десять.

Российскому высочайшему двору, по примеру других держав, позволяется, кроме домашней в доме министра церкви, воздвигнуть в части Галата в улице, Бей-оглу называемой, публичную грекороссийского испове-

ЕК 5: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 353.)

дания церковь, которая всегда под протекциею оной империи министров остаться имеет и никакому притеснению или оскорблению подвержена не будет.

Артикул пятый на десять.

Таковым образом, как определяются границы двух контрактующих империй, хотя и есть причина полагать, что взаимные подданные не будут иметь более случая к важным между собою распрям и раздорам; со всем тем, на всякой нечаянной случай, для избежания всего того, что бы могло произвесть некоторую остуду или причинить оскорбление, обе империи соглашаются в том, что всякие подобные случаи должны быть рассматриваемы пограничными губернаторами и комендантами, или посредством нарочно назначенных для сего комиссаров, которые по пристойном рассмотрении, кому надлежит имеют отдать настоящую справедливость без малейшей времени отсрочки, с точным договором, что подобные происшествия никогда не могут служить претекстом к самомалейшему раздражению дружбы и доброго согласия, настоящим трактатом восстановленных.

Артикул шестой на десять.

Российская империя возвращает Блистательной Порте всю Бессарабию с городами Аккерманом, Килиею, Измаилом и прочими, с слободами, деревнями и всем тем, что она провинция в себе содержит; равномерно возвращает ей и крепость Бендеры. Возвращает также Российская империя Блистательной Порте оба княжества, Волоское и Молдавское, со всеми крепостями, городами, слободами, деревнями и всем тем, что в оных находится; а Блистательная Порта примет оные на следующих кондициях, с торжественным обещанием свято наблюдать оные: 1. Наблюдать в рассуждении всех жителей сих княжеств, какого бы достоинства, степени, состояния, звания и рода они ни были, без малейшего исключения, полную амнистию и вечное забвение, постановленные в первом сего трактата артикуле, против всех тех, кои действительно преступили, или подозреваемы в намерении вредствовать интересам Блистательной Порты, восстанавливая оных в прежние их достоинства, чины и владения, и возвратя им имени, коими они прежде настоящей войны пользовались. 2. Не препятствовать, каким бы то образом ни было, исповеданию христианского закона, совершенно свободного, так, как созиданию церквей новых и поправлению старых, как то прежде сего уже было. 3. Возвратить монастырям и прочим партикулярным людям земли и владения, прежде сего им принадлежащие, и которые потом против всей справедливости были у них отняты около Бранлова, Хотина, Бендер и прочих, и ныне раями называемые. 4. Признавать и почитать духовенство с должным оному чину отличием. 5. Фамилиям, пожелавшим оставить свое отечество и в другие места переселиться, позволить свободной выезд со всем их имением; а чтоб оные фамилии могли иметь удобность к распоряжению дел, дается им год времени для сего свободного из отечества переселения, считая со дня размены настоящего трактата. 6. Не требовать или не взыскивать никакой денежной или другой суммы за старые счета, какого бы существа они ни были. 7. Не требовать от них никакой контрибуции или платежа за все военное время, а за многие их страдания и разорения, в течении сей войны ими претерпенные, и еще впредь на два года, считая со дня размены сего трактата. 8. По истечении помянутого времени обещает наблюдать всякое человеколюбие и великодушие в положении на них подати, состоящей в деньгах, и получать оную посредством присылаемых депутатов всякие два года. При таковом их наложенной на них подати точном платеже никто из пашей, из губернаторов, или какая бы то

ЕК 6: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 354.)

ни была особа, не имеют притеснять их или требовать от них какого либо платежа или других налогов под каким бы именованием, или претекстом то ни было, но дозволить им пользоваться теми же самыми выгодами, коими пользовались они во время царствования достойной памяти салтана Мегмета Четвертого, любезного родителя его салтанова величества. 9. Позволяет князьям сих двух княжеств каждому с своей стороны иметь при Блистательной Порте поверенного в делах из христиан греческого закона, которые будут бдеть о делах, до упомянутых княжеств касающихся. и будут Блистательною Портою благосклонно трактованы и в малости их почитаемы однакож людьми, народным правом пользующимися, то есть никакому насилию не подверженными. 10. Соглашается также, чтоб по обстоятельствам обоих сих княжеств министры Российского императорского двора, при Блистательной Порте находящиеся, могли говорить в пользу сих двух княжеств, и обещает внимать оные с сходственным к дружеским и почтительным державам уважением.

А р т и к у л с е д ь м ы й н а д е с я т ь .

Российская империя возвращает Блистательной Порте все Архипелагские острова, под ее зависимостью находящиеся; а Блистательная Порта с стороны своей обещает: 1. Наблюдать свято в рассуждении жителей оных островов кондиции, в первом артикуле постановленные, касательно общей амнистии и совершенного забвения всякого рода преступлений, учиненных или подозреваемых быть оными учиненные в предосуждение интересам Блистательной Порты. 2. Что христианской закон не будет подвержен ни малейшему притеснению, так, как и церкви оного, ниже будет препятствовано к перестроиванию или поправлению оных; люди же, в них служащие, равным образом не имеют быть оскорбляемы ниже притесняемы. 3. Что не будет от них требован платеж никакой подати, ежегодно ими платимой, со времени, как они находятся под зависимостью Российской империи, по причине великого их претерпения в продолжении настоящей войны, впредь на два года, считая со времени возвращения оных островов ей Блистательной Порте. 4. Фамилиям, пожелавшим оставить свое отечество и в другие места переселиться, позволить свободный выезд со всем их имением; а чтоб оные фамилии могли иметь удобность к распоряжению дел их, дается им год времени для сего свободного из отечества преселения, считая со дня размены настоящего трактата, и 5. В случае когда российской флот при самом его отъезде, что имеет учинено быть в три месяца, считая со дня размены настоящего трактата, будет иметь в чем нужду, Блистательная Порта обещает снабдить его всем тем, чем ей возможно будет.

А р т и к у л в о с ь м ы й н а д е с я т ь .

Замок Кинбурн, лежащий на устье реки Днепра, с довольным округом по левому берегу Днепра и с углом, который составляют степи, лежащие между рек Буга и Днепра, остается в полное, вечное и непрекословное владение Российской империи.

А р т и к у л д е в я т ы й н а д е с я т ь .

Крепости: Еникале и Керчь, лежащие в полуострове Крымском, с их пристанями и со всем в них находящимся, тож и с уездами, начиная от Черного моря и следуя древней керченской границе до урочища Бугак и от Бугака по прямой линии кверху даже до Азовского моря, остаются в полное, вечное и непрекословное владение Российской империи.

ЕК 7: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 355.)

Артикул двадцатый.

Город Азов с уездом его и с рубежами, показанными в инструментах, учиненных в 1700-м году, то есть: в 1113-м, между губернатором Толстым и ачугским губернатором Гассаном пашою, вечно Российской империи принадлежать имфет.

Артикул двадцать первый.

Обе Кабарды, то есть Большая и Малая, по соседству с татарами большую связь имеют с ханами крымскими, для чего принадлежность их императорскому Российскому двору должна предоставлена быть на волю хана крымского с советом его и с старшинами татарскими.

Артикул двадцать второй.

Обе империи согласились вовсе уничтожить и предать вечному забвению все прежде бывшие между ими трактаты и конвенции, включительно Белградской с последующими за ним конвенциями, и никогда никакой претензии на оных не основывать, исключая только в 1700-м году между губернатором Толстым и ачугским губернатором Гассаном пашою касательно границ Азовского уезда и учреждения кубанской границы учиненную конвенцию, которая останется неременной, так, как она была и прежде.

Артикул двадцать третий.

В части Грузии и Мингрелии находящиеся крепости: Богдичик, Кутатис и Шегербан, российским оружием завоеванные, будут Россиею признаны принадлежащими тем, кому они издревле принадлежали, так что ежели подлинно оные города издревле, или с давнего времени, были под владением Блистательной Порты, то будут признаны ей принадлежащими; а по размене настоящего трактата во условленное время российские войски выйдут из помянутых провинций Грузии и Мингрелии. Блистательная же Порта с своей стороны обязывается, в сходственность с содержанием первого артикула, дозволить совершенную амнистию всем тем, которые в том крае в течение настоящей войны каким ни есть образом ее оскорбили. Торжественно и навсегда отказывается она требовать дани отроками и отроковицами и всякого рода других податей; обязывается не почитать между ими никого за своих подданных кроме тех, которые издревле ей принадлежали. Все замки и укрепленные места, бывшие у грузинцов и мингрельцов во владении, оставить паки под собственною их стражею и правлением, так, как и не притеснять ником образом веру, монастыри и церкви и не препятствовать поправлению старых, созданию новых, и да не будут притесняемы какими либо требованиями от губернатора чильдирского и от прочих начальников и офицеров к лишению их имений. Но как помянутые народы находятся подданными Блистательной Порты, то Российская империя не имеет совсем впредь в оные вмешиваться, ниже притеснять их.

Артикул двадцать четвертый.

По подписании и утверждении сих артикулов тотчас все находящиеся войски российские на правой стороне Дуная в Болгарии в обратной путь выступят, и чрез месяц от подписания перейдут на левой берег Дуная; когда же все чрез Дунай переправятся, тогда отдадут турецким войскам замок Гирсов, выступя и из оного места по переходе всех российских войск на левой берег Дуная. Потом испражняться станут в одно время Валахия и Бессарабия, на которое полагается два месяца времени; а по высту-

ЕК 8: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 356.)

пленни всех войск из оных провинций, остаются турецким войскам с одной стороны крепости Журжа и потом Бранлов, а с другой город Измаил, крепости Килия, а потом Аккерман, выведя оттоль российские императорские войски вслед за прежними. Всего ж времени на испражнение вышепомянутых провинций полагается три месяца.

Наконец, из Молдавии российские императорские войски выступят потом чрез два месяца и перейдут на левую сторону Днестра; и тако испражнение всех вышепомянутых земель учинится чрез пять месяцев с вышеписанного подписания вечного примирения и покоя между двух контрактующих империй. А когда все войски российские перейдут на левую сторону Днестра, тогда остаются войскам турецким крепости Хотин и Бендеры, с тою однакож кондициею, что естли тогда уже отданы будут Российской империи в полное, вечное и непрекословное владение замок Кинбурн с его положенным округом и с степью между Днепра и Буга, как гласит 18-й артикул пунктов вечного примирения и покоя между двумя империями. Что ж касается до Архипелагских островов, то оные российским императорским флотом и войсками оставлены будут по прежнему в неоспоримое владение Оттоманской Порте, как только скоро домашние распорядки и учреждении того российского императорского флота позволят, понеже здесь тому точного времени определить не можно. А Блистательная Порта Оттоманская, для скорейшего того флота оттоль отбытия, всем нужным для него, как уже дружественная держава, обязуется, чем ей возможно будет, снабдить оной.

Доколе российские императорские войски пребудут в отдаваемых Блистательной Порте провинциях, правление и порядок в оных имеют остаться так власно, как в настоящее время суть оные под обладанием их, и Порта на то время и до сроку выхода всех войск вступаться в оные не имеет. Российские войски в сих землях, до последнего дня своего выступления, получать будут всякие потребные себе вещи и снабдения питательными и прочими припасами. Равным образом как и ныне то им доставляется.

Не прежде войскам Блистательной Порты вступить в отдаваемые крепости и не прежде оной власть свою внести и коснуться отдаваемых земель, как об оставлении каждой из оных российскими войсками командир оных уже уведомит определенную к тому начальствующую особу со стороны Порты Оттоманской.

Магазины свои питательные и военные в крепостях, городах и где оные ни есть, российские войски испражнять могут как хотят, а оставят только в крепостях, отдаваемых Блистательной Порте, одну турецкую артиллерию, сколько ныне оной находится в них. Жители всякого рода и звания всех земель, возвращаемых Блистательной Порте, вступившие в службу императорскую российскую и кои токмо пожелают сверх данного им годового срока в артикулах мирных договоров 16 и 17, могут с своим семейством и с своим именем купно с российскими войсками отойти и переселиться, что им Блистательная Порта по силе установлений в вышеименованных артикулах и тогда и во весь годовой срок обязывается никоим образом не возбранять.

А р т и ку л д в а д ц а т ь п я т ы й .

Все военнопленники и невольники мужского или женского рода, какого бы достоинства или степени ни нашлись в обеих империях, исключая тех, кои из магометанян в империи Российской добровольно приняли закон христианской, а христиане, кои в Оттоманской империи добровольно ж закон магометанской, по размене ратификации сего трактата, непосредственно и без всякого претекста взаимно должны быть освобождены, возвращены и препоручены без всякого выкупу или платежа, так,

357

ЕК 9: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 357.)

как и все прочие в неволю попавшиеся христиане, то есть: поляки, молдавцы, волохи, пелопонесцы, островские жители и грузинцы, все без малейшего изъятия, равномерно ж без выкупа или платежа должны быть освобождены. Равным же образом должны быть возвращены и препоручены все те российские подданные, которые по какому либо случаю, по заключении сего блаженного мира, попались бы в неволю и нашлись в Оттоманской империи; что самое чинить обещает взаимно и Российская империя против Оттоманской Порты и ее подданных.

А р т и к у л д в а д ц а т ь ш е с т ы й.

По получении отсель известия о подписании сих пунктов, командуящему российскою армиею в Крыму и губернатору очаковскому тотчас обособиться между собою и в два месяца от подписания сего выслать взаимных доверенных людей для отдачи и принятия замка Кинбурна с степью, как определено в предыдущем 18 артикуле, что и исполнить тем доверенным конечно в два месяца времени от своего съезда, дабы в четыре месяца от подписания сего трактата конечно то точно исполнено и кончено было, а если можно и скорей. О исполнении ж тот час дать знать их сиятельствам господам генерал-фельдмаршалу и верховному везиру.

А р т и к у л д в а д ц а т ь с е д ь м ы й.

Но дабы тем навяще между обеих империй настоящий мир и истинная дружба заключены и утверждены были, торжественно от обеих сторон будут отправлены чрезвычайные послы с подтверждающими заключенный мирный трактат императорскими ратификациями, в то время, которое с общего обеих дворов согласия назначено будет. Оба послы равным образом встретятся на границах и будут приняты и почтены теми же обрядами и тем же образом, каковые употребляются при взаимных посольствах между наиболее почтительными европейскими с Оттоманскою Портою державами. В знак же дружества взаимно и оными послами имеют быть посланы подарки, с достоинством их императорских величеств сходственные.

А р т и к у л д в а д ц а т ь в о с ь м ы й.

По подписании сих артикулов вечного мира вышеименованными генерал-порутчиком князем Репниным и Блистательной Порты нишанджи Ресми Ахмед эфендием и Ибраим Мюниб реис-эфендием, должны престать военные действия в главных армиях и во всех отделенных частях войск взаимных на сухом пути и на водах, с получения о сем от главнокомандующих взаимными армиями повелений. И для того, от упомянутых генерал-фельдмаршала и верховного везира имеют быть тотчас посланы курьеры: в Архипелаг, во флот, стоящий в Черном море против Крыма, и в другие места, где военные действия настоят, с той и другой стороны, чтобы по силе заключенного мира прекратились везде неприязнь и всякие действия оружия, а курьеров сих снабдить повелениями от генерала фельдмаршала и от верховного везира так, чтобы российской курьер, буде приедет скорее к начальнику своей стороны, мог чрез него турецкому доставить повеление верховного везира; а когда курьер верховного везира прежде успеет, то турецкой начальник доставил бы повеление фельдмаршальское начальнику российскому.

А как договоры и постановление сего заключенного мира от государей взаимных империй возложены на главных командиров их армий, то есть фельдмаршала графа Петра Румянцева и верховного Блистательной Порты везира Муссун-заде Мегмет-пашу; то им фельдмаршалу и верховному везиру все вышеписанные артикулы вечного мира, как они в сем акте выражены, так власно, как бы оные сделаны были в личном их обонх при-

ЕК 10: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Копья. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 358.)

судствии, утвердить, в силу полномочия, каждому из них от своего государя данного, своими подписями и печатями, и все в оных поставленное, обещанное твердо и непоколебимо содержать и точно исполнять, и ничего в противность тому не чинить и не допускать, чтобы от кого-либо учинилось. И ими подписанные и печатями их утвержденные экземпляры, сему равногласные, верховного везира на турецком и италийском языках, а от генерала-фельдмаршала на российском и на италийском языках, равно и полномочия от государей им данные, чрез сих же вышеименованных особ, кои от стороны Блистательной Порты к генералу фельдмаршалу присланы, разменять взаимно, от подписания сего в пять дней непременно, а ежели можно и скорее, предопределяя им оные от генерала фельдмаршала графа Румянцова тогда принять, сколь скоро от верховного везира таковые ж предъявят полученными.

В лагере при деревне Кючук-Кайнардже июля 10 дня 1774 года.

Подлинной подписан тако: князь Николай Репнин.

Внизу под сими артикулами утверждение оных от генерала фельдмаршала написано следующим изречением:

Сия вечного мира вышеписанные пункты в двадцати осьми артикулах между пресветлейшею империею Всероссийскою и Блистательною Портою Оттоманскою подписанные руками и укрепленные печатями полномочных обоих высоких сторон при деревне Кючук-Кайнардже, с российской генерал-поручиком князем Репниным, а с оттоманской нишанджи Ресми Ахмед эфендием и Ибраим Мюниб реис-эфендием, я, данную мне полною мочию с. н. в. всепресветлейшей, державнейшей, великой и всемирнолюбивейшей моей государыни, принимаю, признаваю, и во верность своеручною подписью и приложением герба моею печати утверждаю. В лагере при деревне Кючук-Кайнардже июля пятого на десять числа тысяча семьсот семьдесят четвертого года.

Оригинал подписан тако: генерал-фельдмаршал граф Румянцов.

(м. п.)

С е п а р а т н о й а р т и к у л.

Хотя в 17 артикуле в подписанном сего числа мирном трактате назначено, чтобы через три месяца времени флот императорской российской испражнил Архипелагские острова: но как в 24-м артикуле того же трактата изъяснено, что невозможно в таком отдалении точно назначить оного времени, согласились мы держаться того последнего артикула. Вследствие чего здесь и повторяем, чтобы тот российской императорской флот сколь возможно скорее Архипелагу испражнил, не определяя тому точного времени, а для скорейшего оному исполнению Блистательная Оттоманская Порта снабдит его всем нужным ему для пути, пополюку ей то будет возможно. Сей же сепаратной артикул получит свою ратификацию вместе со всем трактатом, и даем мы ему ту же силу и твердость, как бы он слово от слова в ныне подписанной трактат внесен был. В верность чего мы его своеручно подписали и утвердили приложением наших печатей при деревне Кючук-Кайнардже июля 10 дня 1774 года.

Сей сепаратный артикул, постановленный при заключении вечного мира между пресветлейшею империею Всероссийскою и Блистательною Портою Оттоманскою, подписанный и т. д.¹

С е п а р а т н о й а р т и к у л.

Сия сепаратным артикулом постановляется и учреждается, чтобы Блистательная Порта Оттоманская Российской империи за убытки военные в три года времени и в три срока заплатила пятнадцать тысяч мешков,

¹ Повторяется ратификация Румянцева, дословно совпадающая с предыдущей.

которые учинят семь миллионов пятьсот тысяч пиастров, а на российскую монету сделают сумму четыре миллиона пятьсот тысяч рублей. Первый срок сему полагается первого января 1775 года, второй первого января 1776 года, а третьей первого января 1777 года. В каждый же сей срок по 5000 мешков плачено будет от Блистательной Порты Оттоманской российскому министру, акредитованному при ней Блистательной Порте; если бы Российская империя пожелала в сем еще каких других верностей, то Порта Оттоманская в том ее удовольствует, в чем свято обязуется. Сей же сепаратной артикул получит свою ратификацию вместе со всем сего числа подписанным трактатом, и даем мы ему ту ж силу и твердость, как бы он слово от слова внесен был в помянутой трактат. В верность чего мы оной своеручно подписали и утвердили приложением наших печатей. В лагере при деревне Кючук-Кайнардже июля 10-го дня 1774 года¹.

ЦГВИА, ф. ВУА, д. 133, лл. 8–33. Копия.

¹ За этим также следует особая ратификация Румянцева, дословно совпадающая с предыдущей.

ЕК 12: Küçük Kaynarca Antlaşması 10/21 Temmuz 1774 -Merkez Devlet Askeri-Tarih Arşivi, Askeri Kayıtlar Arşivi, Belge 133, Sayfa Aralığı 8-33, Kopya. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 360.)

Сражение при Кагуле. 21 июля 1770. Худ. Д. Ходовецкий

EK 13: 21 Temmuz (1 Ağustos) 1770. Kagul Meydan Savaşı, (Loginov, *100 Glavnih Bitv Rossiyskoy İmperii*, s. 58.)

EK 14: 21 Temmuz (1 Ağustos) Kagul Zaferi Hatıra Madalyonu, Ön Yüzde Çariçe Yekaterina II. Alekseyevna'nın Portresinin Bulunduğu ve Kiril Alfabeti ile Tanrının Lütfuyla Yekaterina II İmparatoriçe ve Bütün Rusyanın Mutlak Hükümdarı Yazan Madalyonun Arka Yüzünde Kagul Temmuz'un 21. Günü 1770 Yılı Yazmaktadır. (Loginov, *100 Glavnih Bitv Rossiyskoy İmperii*, s. 59.)

ЕК 15: Якоб Гаккерт, Эпизод морского боя. Jacopp Philipp Hackert Deniz Savaşı Olayı Tablosu. 1771. (Loginov, *100 Glavnih Bitv Rossiyskoy Imperii*, s. 61.)

ЕК 16: Kont Orlov Çesmenskiy (Liyalina, *Podvigi Russkih Admiralov Petra Mihaylova, Spiridova, Ushakova, Senyavina, gr. Geydena, Lazareva, Nahimova, Kornilova i ih Spodvizhnikov*, s. 55.)

А. М. Обресков.
Портрет работы художника Ф. С. Рокотова, Масло. 1777 г.
(Государственная Третьяковская галлерея).

EK 17: Ressam F. S. Rokotov'un Yağlıboya A.M. Obreskov Portresi, 1777, Devlet Tretyakov Galerisi (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 225.)

П. А. Румянцев.
Портрет работы художника С. Тончи. Масло на дереве.
(Государственный Исторический музей)

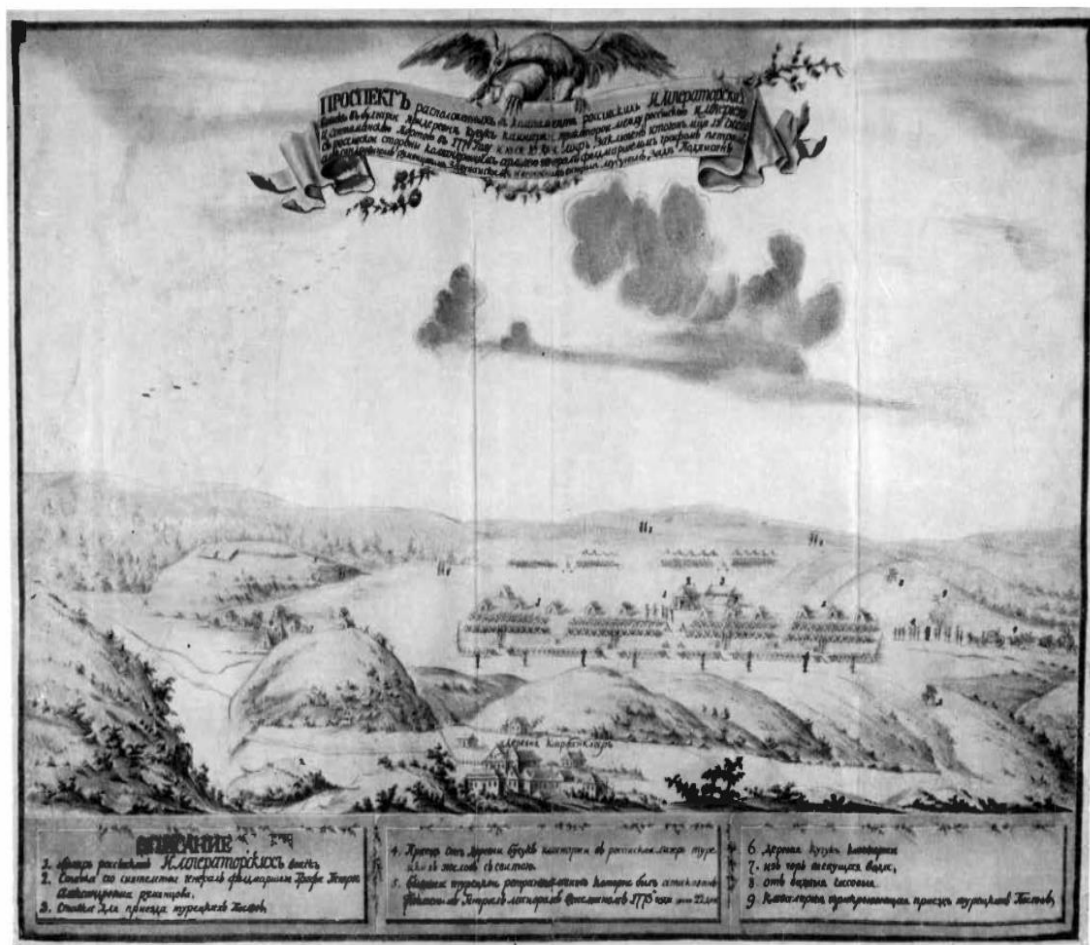
EK 18: Ressam S. Tonci'nin Ahşap Üzerine Yağlıboya P.A. Rumyantsev Portresi, Rusya Devlet Tarih Müzesi (Drujinina, *Kucuk Kaynarcıyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 105.)

Н. И. Панин.

Гравюра с портрета работы художника Д. Г. Левицкого.
(Государственный Исторический музей)

ЕК 19: Ressam D.G. Levitskiy'in N.İ. Panin Portresi, Rusya Devlet Tarih Müzesi (Drujinina, *Kucuk Kaynarciski Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaklüčenje*, s. 85.)

Ставка П. А. Румянцева при деревне Кючук-Кайнарджа, где был подписан мирный договор между Россией и Турцией.
Рисунок XVIII века. (Центральный Государственный военно-исторический архив).

EK 21: Küçük Kaynarca Antlaşmasının İmza Edildiği P.A. Remyantsev'in Karargâhı. XVIII. Asır Tablosu. Merkez Devlet Askeri-Tarih Müzesi. (Drujinina, *Kucuk Kaynarciyskiy Mir 1774 Goda Ego Podgotovka i. Zaključenie*, s. 269.)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mehmet ÜSTÜNSÖZ			
ÖĞRENİM DURUMU				
DERECE	OKULUN ADI	PROGRAM	YER	YIL
İlköğretim	Ankara Keçiören Kâmil Ocak İlkokulu		Ankara	1993
Ortaöğretim	Ankara Keçiören Rauf Denktaş Ortaokulu		Ankara	1997
Lise	Ankara Keçiören Fatih Sultan Mehmet Lisesi		Ankara	1999
Lisans	Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi	Tarih Öğretmenliği	Kazakistan	2006
Yüksek Lisans				
İş Deneyimi	Devlet Memuru			
Hakkında Bilgi almak için önerebileceğim şahıslar				
E posta				
Yayınların				